

Міністерство освіти і науки України
Тернопільський національний технічний університет імені Івана Пулюя

Факультет економіки та менеджменту
Кафедра менеджменту та адміністрування

ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА
до дипломної роботи

магістр

(освітній рівень)

на тему: **Дослідження особливостей реалізації європейських програм і проектів в освітній сфері України, на прикладі Загальноосвітньої середньої школи №10**

Виконав: студент 6 курсу, групи БАМз-61
спеціальності 281 «Публічне управління та адміністрування»
(шифр і назва спеціальності)

_____ **Баб'як Д.А.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Керівник _____ **Мосій О.Б.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Нормоконтроль _____ **Галуцак М.П.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

Рецензент _____ **Стойко І.І.**
(підпис) (прізвище та ініціали)

м. Тернопіль – 2019

РЕФЕРАТ

Анотація

Тема роботи: «Дослідження особливостей реалізації європейських програм і проектів в освітній сфері України, на прикладі Загальноосвітньої середньої школи №10»

Магістерська робота: 152 с., 22 рис., 22 табл., 45 літературних джерел.

Об'єкт дослідження – процеси формування та розвитку проектної діяльності в публічних організаціях.

Метою роботи є обґрунтування проектних рішень щодо удосконалення освітньої діяльності навчального закладу шляхом підвищення ефективності його проектної діяльності.

Методи дослідження – економіко-статистичного, системного та порівняльного аналізу, метод експертного опитування, діалектичного пізнання, економічного синтезу.

Розроблено проектні рішення щодо обґрунтування доцільності впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA, участі освітнього закладу в проекті «Демократична школа», дослідження перспектив та можливостей впровадження навчальної Програми e-Twinning на базі ЗОШ №10.

Результати впроваджено в публічну діяльність ЗОШ №10.

Ключові слова: проектна діяльність, демократична школа, навчальна програма, розвиток, формування особистості, європейські програми.

Annotation

The theme: “Investigation of peculiarities of the European programs and projects realization in education sphere of Ukraine (on the example of the Ternopil secondary school №10)”

Master’s paper contents: 152 Pages, 22 Figures, 22 Tables, 45 References.

The Object of investigation – the process of forming and development of the project activity in the public institutions.

The Objective – to interpret the project solutions for improvement of the education activity of the educational institution taking advantage of raising its project activity efficiency.

The methods of investigations – economic-statistical, systematic and comparative analysis, method of experts interrogatory, dialectic cognition and economic synthesis.

The project solutions as to the expediency of the pupils and teachers mobility programs FLEX and TEA being applied, as well as the participation of the education institution in the project “Democratic school”, investigation of prospects and possibilities of the Curriculum e-Twinning being introduced on the base of the school №10, have been developed.

The results have been applied in the public activity of the school №10.

Key words: project activity, democratic school, curriculum, development, creation of personality, European programs.

ЗМІСТ

Вступ.....	6
Розділ 1. Теоретичні засади та особливості реалізації Європейських програм і проектів в освітній сфері	8
1.1 Європейські освітні програми розвитку та їх роль у формуванні українського освітнього простору	8
1.2 Освітня сфера Тернопільської області у контексті реалізації проєвропейських реформ	18
1.3 Особливості реалізації програм та проектів у сфері шкільної освіти країн Європейського Союзу	26
Розділ 2. Аналіз публічної діяльності Тернопільської загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10	47
2.1 Загальна характеристика діяльності та аналіз організаційної структури освітнього закладу	47
2.2 Дослідження основних аспектів освітньої діяльності школи	52
2.3 Аналіз бюджетного процесу публічної установи.....	59
Розділ 3. Удосконалення процесів реалізації європейських програм і проектів у ЗОШ I – III ступенів №10	69
3.1 Формування пропозиції для участі школи в проєкті «Демократична школа»	69
3.2 Обґрунтування доцільності впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA	83
3.3 Дослідження перспектив та можливостей впровадження навчальної Програми e-Twinning на базі ЗОШ №10	91
Розділ 4. Спеціальна частина.....	99
4.1 Дослідження основних тенденцій розвитку сфери освіти в Україні	99
4.2 Законодавча база функціонування Загальноосвітньої школи №10 м. Тернополя.....	110
Розділ 5. Обґрунтування економічної ефективності	112

5.1 Обґрунтування пропозиції щодо участі навчального закладу в проекті «Демократична школа».....	112
5.2 Дослідження передумов впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA	118
Розділ 6. Охорона праці та безпека в надзвичайних ситуаціях	126
Розділ 7. Екологія.....	138
Висновки та пропозиції.....	144
Список використаних джерел.....	147

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Зважаючи на глобалізаційні та інтеграційні процеси, проголошення курсу на освітню реформу, а також зростання ролі навчальних закладів у подальшому розвитку сфери освіти, нагальним стає пошук додаткових джерел фінансування задля досягнення соціально значущого ефекту. Саме тому написання грантових проектів та програм для залучення додаткових коштів є надзвичайно важливим та актуальним в контексті обмежених фінансових ресурсів українських шкіл.

Наразі, велику популярність здобувають проекти, що пропонують новаторські підходи до надання якісних освітніх послуг, підтримання інклюзивної освіти, підвищують ефективність впровадження освітньої реформи та розвивають механізми забезпечення зворотнього зв'язку між вчителями, учнями і батьками. Грантрайтинг став засобом залучення додаткових коштів задля вирішення нагальних проблем шкільної громади.

Метою магістерської роботи є дослідження особливостей впровадження європейських програм і проектів в освітній сфері України.

Визначена мета дослідження передбачає виконання таких **завдань**:

- дослідити європейські освітні програми розвитку та їх роль у формуванні українського освітнього простору;
- розглянути освітню сферу Тернопільської області у контексті реалізації проєвропейських реформ;
- провести аналіз особливостей реалізації програм та проектів у сфері шкільної освіти країн Європейського Союзу;
- здійснити загальну характеристику діяльності та аналіз організаційної структури освітнього закладу;
- провести дослідження основних аспектів освітньої діяльності школи;
- проаналізувати бюджетний процес публічної установи;

- сформулювати пропозиції для участі школи в проекті «Демократична школа»;
- обґрунтувати доцільність впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA;
- дослідити перспективи та можливості впровадження навчальної Програми e-Twinning на базі ЗОШ №10.

Об'єкт дослідження – процес управління проектною діяльністю публічної установи.

Предметом дослідження є теоретичні та прикладні засади підвищення ефективності освітньої діяльності навчального закладу шляхом участі в європейських програмах та проектах.

Практичне значення результатів роботи полягає в розробленні проектних рішень щодо обґрунтування доцільності впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA, участі освітнього закладу в проекті «Демократична школа», дослідженні перспектив та можливостей впровадження навчальної Програми e-Twinning на базі ЗОШ №10.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ТА ОСОБЛИВОСТІ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОГРАМ І ПРОЕКТІВ В ОСВІТНІЙ СФЕРІ

1.1 Європейські освітні програми розвитку та їх роль у формуванні українського освітнього простору

Питання вищої освіти в ЄС, сформовані національними системами різних країн, суттєво відрізняються між собою. Європейська комісія зазвичай видає необов'язкові рекомендації з цього питання та діє як помічник в зазначеному напрямі. Кажучи загалом, широкі регламенти ЄС у секторі освіти значно не вплинуть на національні структури.

Усі країни мають деталізоване законодавство, яке стосується правового статусу, організації діяльності, фінансування, кар'єрного зростання в університетах і вищих навчальних закладах. Законодавство у сфері освіти в університетах в ЄС часто містить елементи, пов'язані з управлінням науковими дослідженнями і розробками, трансфером технологій, правом інтелектуальної власності, патентами тощо. Найчастіше університети належать до державного сектору, в якому активно впроваджується та розвивається модель європейського трикутника знань, що заснована на фундаментальних і прикладних дослідженнях, які органічно пов'язані з інноваційним розвитком та навчанням. Ця модель є основою при створенні мережі дослідних університетів у Європі та Європейського інституту технологій. Деякі країни мають приватні університети, які виконують дослідження поряд із державними університетами. Прикладами такої стратегії є Болгарія, Кіпр, Естонія, Угорщина, Італія, Латвія, Литва та Португалія. Румунія також має приватні університети, але їх фактичні результати дослідження є дуже низькими у порівнянні з їх колегами з державного сектору.

Останнім часом спостерігається тенденція до автономії університетів у своїй діяльності. Здатність університету адаптуватись до викликів та змін, що

відбуваються на глобалізованих ринках освітніх послуг, та реагувати на зміну попиту значно залежить від ступеня наданої університету автономії. Так, в Естонії, Греції, Угорщині та Сполученому Королівстві університети користуються досить високим рівнем автономії, така ж тенденція і в Данії, Франції, Португалії, Словаччині і Латвії. Існує твердження, що автономія дозволяє університетам поглиблювати контрактні відносини з приватним сектором і в кінцевому підсумку сприяє посиленню взаємозв'язків між наукою і промисловістю.

Найконкурентніші університети світу, згідно з рейтингами авторитетних міжнародних організацій, є автономними навчальними закладами, які можуть проявляти ініціативу і бути підприємливими. Утім з точки зору управління автономія університетів залишається досить дискусійним питанням. Це пояснюється швидко змінюваним середовищем, в якому функціонують вищі навчальні заклади і є реальним викликом для університетів, які мають автономний статус через загрозу їхній стабільності, незалежності й ефективному відтворенню потенціалу. Деякі країни (Данія, Латвія, Франція, Сполучене Королівство) прийняли законодавчі акти з регулювання досліджень та розвитку інновацій у вищих навчальних закладах. Ці акти головним чином спрямовані на регулювання державного сектору досліджень. Такі законодавчі акти включають норми щодо людських ресурсів і кар'єри, управління сектором досліджень та інновацій, створення спеціалізованих органів і рад, акредитації або критерії для реєстрації науково-дослідних установ, принципів державного фінансування наукових досліджень, порядку оцінки результатів досліджень, охорони та використання результатів науково-дослідних робіт, принципів співпраці між державними дослідницькими центрами та приватним сектором тощо.

Так, у Франції Закон щодо інновацій і досліджень 1999 р. визначає відносини щодо таких напрямів: мобільності людських ресурсів між науково-дослідним і бізнес-сектором, співпраці між державними дослідницькими центрами і підприємствами, фінансування та створення університетами

інноваційних підприємств[1]. Закон із наукових досліджень 2006 р. передбачає створення Вищої ради з науки і технологій та посилює повноваження існуючого Національного агентства з досліджень, яке стає державною установою. Закон також надає нові правові інструменти для заохочення співробітництва між науково-дослідними установами та вищими навчальними закладами[2]. Саме в цьому контексті проводитиметься оцінка наукових досліджень та ефективності вищої освіти. Також визначаються принципи технологічної підтримки інноваційної діяльності, що мають підвищити конкурентоспроможність підприємств.

У Латвії Закон про наукову діяльність закріплює зміцнення ролі держави в стимулюванні досліджень як особливо важливого чинника розвитку суспільства. Цей Закон встановлює єдність наукових досліджень та вищої освіти, прав та обов'язків, незалежність та академічну свободу вчених, а також компетенцію та обов'язки органів державної влади у забезпеченні науково-дослідної діяльності, яка визначається як діяльність, що включає в себе науково-дослідну діяльність та інновації. Отже, зосередження інноваційної діяльності в окремих університетах принципово змінює статус цих інституцій на глобальному ринку освітніх послуг та високотехнологічної продукції, перетворюючи їх на ключових суб'єктів глобальної інноваційної мережі.

У дев'яності роки сферу освітніх програм поступово було розширено у сферу проблем впровадження отриманих наукових результатів. Такий підхід став підґрунтям до поєднання наукової та науково-технічної політики з інноваційною політикою, створюючи загальноєвропейський науковий та інноваційний простір. Зокрема, політиці в галузі науки, техніки, технологій присвячений великий розділ Маастрихтського договору про Європейський Союз. До найбільш перспективної Програми ЄС «Горизонт 2020» з досліджень та інновацій з бюджетом майже 80 млрд євро Україна офіційно приєдналася 20 березня 2015 року, коли підписала Угоду щодо участі в програмі. Програма «Горизонт 2020» відкриває нові можливості для України: мобільність в цілях навчання (стипендії за напрямком Марії Скадовської-Кюрі, сприяння розвитку

малого та середнього бізнесу, інноваційні гранти для підтримки наукового супроводження проектів). Українські установи, організації з кожним роком беруть все активнішу участь у цій програмі. Починаючи з 2014 року і дотепер, за підсумками 446 конкурсів для 117 українських організацій-учасників програми «Горизонт 2020», передбачено фінансування у сумі 17,232 мільйонів євро для 90 проектів, 9 з яких координуються українськими організаціями (табл. 1.1). За цей час 1190 українських установ та організацій підготували та подали на розгляд 915 проектних пропозицій. У таблиці 1.1 представлено перелік 15 українських освітніх установ, які одержали фінансування в рамках грантової програми «Горизонт 2020» в обсязі близько 1 млн. 770 тис. євро [3]. Загальна вартість проектів, у яких беруть участь 117 українських організацій – 465 млн. 851 тис. євро. Кожні два роки Європейська Комісія готує і публікує Робочі Програми для кожного окремого напрямку. 27 жовтня 2017 року Європейська Комісія представила нову Робочу програму «Горизонт 2020», що охоплює 2018, 2019 та 2020 бюджетні роки і передбачає фінансування на рівні близько 30 мільярдів євро [4].

Таблиця 1.1 – Перелік освітніх та наукових установ, які приймали участь у грантовій програмі «Горизонт 2020» (станом на липень 2018 року)

№ з/п	Назва освітньої організації	Кількість учасників	Запланований внесок Європейського Союзу, євро
1	2	3	4
1	Донецький національний університет	1	126000,00
2	Луцький національний медичний університет імені Данила Галицького	1	76500,00
3	Морський гідрофізичний інститут – Українська національна академія наук	1	79040,00
4	Національний технічний університет України «Київський політехнічний інститут»	2	263250,00
5	Національна академія наук України	2	175312,50

Продовження таблиці 1.1

1	2	3	4
6	Національний аерокосмічний університет «Харківський авіаційний інститут ім. М. Жуковського»	2	249125,00
7	Національний авіаційний університет	1	112500,00
8	Національний університет «Києво-Могилянська Академія»	2	206425,00
9	Одеський національний університет ім. І. Мечникова	1	54000,00
10	Одеський державний екологічний університет	1	28187,50
11	Харківський національний економічний університет ім. С. Кузнеця	1	123500,00
12	Державна організація «Інститут економіки та прогнозування» НАН України	1	46456,00
13	Київський національний університет ім. Т. Шевченка	2	182000,00
14	Український національний лісотехнічний університет	1	10234,00
15	Ужгородський національний університет	1	37511,00
Всього:		20	1770041,00

На сьогодні процес формування суспільних програм інноваційного розвитку тісно пов'язаний із становленням освітньої сфери у європейському просторі. Країни ЄС почали надавати значення освітній політиці, усвідомлюючи, що вона повинна забезпечувати культурну та соціальну інтеграцію у рамках досягнення мети політичного та економічного союзу. ЄС намагається здійснювати освітню політику за допомогою впровадження навчальних програм. Завдяки цим програмам розвивається співпраця між країнами-членами ЄС. Освітні програми діють також для забезпечення донорської підтримки одноосібної наукової та освітньої діяльності, а також корпоративних проектів у сфері освіти молоді. За цими програмами студенти та науковці мають змогу здійснювати процес навчання і наукову діяльність. Реалізація таких програм сприяє обміну досвідом між громадянами

європейських країн та представниками різних культур, а також дозволяє створити середовище взаєморозуміння та співпраці.

Сьогодні ЄС стверджує, що система освіти загалом передбачає три основні цілі, які необхідно виконати. По-перше, це добробут та забезпечене майбутнє молодих людей шляхом реалізації потенціалу кожної окремої особистості, яка бере участь в освітньому проекті. По-друге, зменшення відмінностей між окремими індивідами та групами, розвиток громадської співпраці. По-третє, підвищення рівня життя людей у різних країнах шляхом покращення якості освіти та застосування передового досвіду [5]. Перелік основних освітніх програм Європейського Союзу представлено у табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Перелік основних програм розвитку освітньої сфери країн-учасниць
Європейського Союзу¹

№ з/п	Назва програми	Період прийняття (реалізації)	Мета прийняття
1	2	3	4
1	Сократ I-II (Socrates I-II)	1995-2006	Європейська освітня програма, в якій беруть участь близько тридцяти країн. Її головна мета полягає в тому, щоб побудувати грамотну Європу й, таким чином, забезпечити оптимальне реагування на основні питання нового століття: популяризувати ідею безперервного навчання, полегшити доступ до освіти для всіх і кожного і допомагати людям набувати кваліфікацію і навички, які всюди визнаються.

¹ Узагальнено та систематизовано автором на основі даних з відкритих джерел.

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
2	Програма «Навчання впродовж життя» (Lifelong Learning Programme)	2007-2013	Навчання протягом життя має на увазі зростання інвестицій у людей і знання; набуття основних навичок, включаючи цифрову грамотність і розширення можливості для інноваційної, більш гнучкої форми навчання. Мета полягає в тому, щоб забезпечити людей будь-якого віку рівним і відкритим доступом до якісного навчання. Навчання протягом життя охоплює все цілеспрямоване навчання, формальне чи неформальне, з метою розширення знань, поліпшення навичок і компетентності.
3	Програма електронного навчання (E-Learning)	2009-2020	Програма електронного навчання є наступним кроком до втілення ідеї технологій, які стоять на службі безперервної освіти. Вона зосереджена на низці заходів в пріоритетних областях, відібраних за принципом їх стратегічної відповідності модернізації європейської системи освіти та навчання.
4	Програма «Еразмус +» (Erasmus Plus (+) Programme)	2014-2020	Провідна програма ЄС в області освіти і навчання, здійснює особливий акцент на свободі пересування студентів і педагогічного складу і європейській співпраці, в якій беруть участь вищі учбові заклади та інші ключові гравці в економіці, заснованої на знаннях. Програма підтримує створення Європейської зони вищої освіти за допомогою підвищення мобільності обох сторін учбового процесу. Програма підтримує заходи в області мобільності, європейські проекти та системи.

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
4	Програма «Темпус» (Tempus)	1990	Освітня програма Європейського Союзу, яка підтримує модернізацію системи вищої освіти та створює простір для співпраці в країнах-партнерах ЄС через університетські проекти. Також програма спрямована на добровільне наближення систем вищої освіти в країнах-партнерах до здобутків розвитку вищої освіти в державах-членах ЄС, і додатково пропагує підхід міжлюдської співпраці (people to people approach).
5	Програма «Еразмус Мундус» (Erasmus Mundus)	2009-2013	Програма співпраці та мобільності у сфері вищої освіти, яка спрямована на розвиток ЄС як всесвітнього центру досконалості освітнього процесу та посилення міжнародних зв'язків у сфері вищої освіти через підтримку високоякісних європейських магістерських курсів.
6	«Вікно зовнішньої співпраці Еразмус Мундус»	2009-2010	Програма підтримки створення партнерських консорціумів між вищими навчальними закладами Європи та третіх країн.
7	Програма імені Жана Моне (Jean Mone Programme)	2014-2020	Освітня програма, мета якої полягає у підвищенні рівня знань та поінформованості суспільства в ЄС та поза його межами про питання європейської інтеграції, через стимулювання викладання, дослідницької діяльності та дискусій з питань ЄС.

Продовження таблиці 1.2

1	2	3	4
8	Програма «Лінгва» (LINGUA)	2008-2021	Програма «Лінгва» сприяє підвищенню стандартів викладання і вивчення мов, забезпечуючи достатні засоби для їх вивчення та інструменти для оцінювання отримуваних мовних навичок; Крім того, вона стимулює розвиток нових матеріалів і більш широке розповсюдження існуючих методів, які є передовим досвідом і підвищують цінність європейських освітніх систем.
9	Програма «Леонардо» (LEONARDO)	2010-2015	Програма зосереджується на учбових і педагогічних потребах учасників професійно-технічної освіти. Вона націлена на створення і зміцнення конкурентоспроможності європейського ринку праці, допомагаючи європейцям набувати нових знань, навичок і кваліфікації, які признавалися б в інших країнах. Крім того, вона підтримує нововведення і удосконалення в системах і методах професійно-технічної освіти та навчання.
10	Програма «Грунтіг» (GRUNDTVIG)	2012-2018	Програма розроблена з тим, щоб відповісти на питання, які виникають у зв'язку з потребою оновлення знань, а також щоб спрямувати дорослих шляхом вдосконалення їх майстерності та досвіду, які вони набувають впродовж всього життя, тим самим давши їм можливість пристосовуватися до змін, що відбуваються на ринку праці й в суспільстві в цілому.

Отже, у межах освітньої політики ЄС та програм зовнішньої допомоги Європейський Союз впроваджує низку заходів у сфері освіти, які доповнюють внутрішні програми ЄС. Особливу увагу приділено саме системі вищої освіти, яка відіграє ключову роль у розвитку сучасного суспільства, сприяючи соціальному, культурному та економічному розвитку, популяризації загальноєвропейських етичних та культурних цінностей та підготовці лідерів майбутнього.

У контексті євроінтеграційних прагнень Україна приділяє особливу увагу практичному наповненню галузевої співпраці з Європейським Союзом, а також наближенню до ефективних форм взаємодії з євроінституціями та країнами-членами ЄС у рамках тематичних програм Євросоюзу. Протокол до Угоди про партнерство і співробітництво про Рамкову угоду між Україною та ЄС про загальні принципи участі України в програмах ЄС, підписаний 22 листопада 2010 р. під час Саміту Україна-ЄС, створив юридичну основу для укладення двосторонніх меморандумів про доступ України до окремих програм ЄС.

Із затвердженням нової фінансової перспективи ЄС на період до 2020 року та запрошенням країн, що наразі не є державами-членами ЄС, до участі у різноманітних тематичних програмах Співтовариства Україна визначила для себе ряд програм ЄС, які становлять підвищений інтерес для наукової академічної думки, культурної та креативної індустрії, перспективного розвитку промислово-підприємницького потенціалу.

У 2014 році Україна приєдналася до Програми ЄС «Еразмус +» в якості країни-партнера. У жовтні 2015 року Україна приєдналася до шостого циклу дослідницької програми «Євростудент VI», ідея якої полягає в організації довгострокових соціологічних досліджень шляхом опитування та здійснення контент аналізу щодо соціально-економічних умов навчання в Європі, забезпеченні регулярного моніторингу відмінностей у системах освіти та пошуку оптимальних рішень з усунення перешкод для формування єдиного європейського простору освіти. Дослідження проекту з аналізу систем

європейської освіти становлять важливу інформаційну базу для розгляду та прийняття відповідних рішень на рівні країн-учасниць Болонського процесу. Україна є учасником проекту з 2013 року.

Таким чином, можемо зазначити, що Україна на сьогодні є активним учасником євроінтеграційних процесів в освітній сфері. Це відкриває нові перспективи розвитку освітньої сфери, створює можливості для залучення грантових ресурсів для удосконалення та розширення освітнього простору країни.

1.2 Освітня сфера Тернопільської області у контексті реалізації проєвропейських реформ

Реформи освітньої сфери мають поступово, але остаточно перевести цю сферу на європейські рейки. Саме тому, основна мета освітньої реформи - створення сучасної конкурентоспроможної освіти на всіх рівнях, від початкової школи до вишів. Робота в освіті й науці повинна знов стати престижною.

Освітня реформа має декілька напрямів, а саме реформування:

1. Середньої школи.
2. Професійної (професійно-технічної) освіти.
3. Вищої освіти.
4. Створення нової системи управління і фінансування науки.
5. Визнання результатів неформальної та інформальної освіти.

Перелік етапів реформування освітньої сфери Тернопільської області та період їх реалізації відображено у табл. 1.3. Основними бенефіціарами та стейкхолдерами даної реформи є: діти, учителі, студенти, викладачі, заклади освіти та загалом усе суспільство держави. На Тернопільщині в рамках пілотного проекту «Нова українська школа» у 2017 році працювали чотири школи.

Таблиця 1.3 – Основні етапи реалізації освітньої реформи в Тернопільській області та терміни їх виконання²

№ з/п	Сфера реформування	Період реалізації												
		2017	2018	2019	2020	2021	2022	2023	2024	2025	2026	2027	2028	2029
1	Дошкільна та середня освіта	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■	■
2	Професійно-технічна освіта	■	■	■	■	■								
3	Вища освіта	■	■	■	■	■								
4	Створення нової системи управління і фінансування науки	■	■	■	■	■								

У пілотному проекті були задіяні – Збаразька ЗОШ I-III ст. №1, Козівська ЗОШ I-III ст. №1, Підволочиська ЗОШ I-III ст. та Чортківська ЗОШ I-III ст. №7. Також на регіональному рівні участь в експерименті взяла Шумська ЗОШ I-III ст. №1.

З 1 вересня 2018 року програма поширилась на всі перші класи Тернопільської області. У контексті реформування освіти акцент переходить від предметоцентризму до дитиноцентризму. У цьому напрямі переобладнано 785 перших класів, у яких навчатимуться 12 256 учнів. Фінансування Нової української школи в області здійснювалось відповідно до Постанови Кабміну від 4 квітня 2018 року №237 «Деякі питання надання субвенції з державного бюджету місцевим бюджетам на забезпечення якісної, сучасної та доступної загальної середньої освіти «Нова українська школа». На реалізацію цього проекту було виділено 50 млн. грн. З них 35 млн. грн. – кошти державного бюджету, котрі чітко спрямовані на формування нового освітнього простору

² Джерело: Концепція реалізації державної політики у сфері реформування освіти на період до 2029 року. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.kmu.gov.ua/ua/npas/249613934>

навчальних закладів Тернопільщини. Розподіл було здійснено наступним чином: 40% коштів – на закупівлю дидактичного матеріалу для 1 класу, 40% – на закупівлю сучасних меблів для початкових класів НУШ, 20% – на закупівлю комп'ютерного обладнання для початкових класів НУШ. Решта 15 млн. грн. – на перепідготовку тренерів-педагогів, підвищення кваліфікації вчителів початкової школи, які навчатимуть учнів перших класів у 2018/2019 і 2019/2020 навчальних роках.

В травні 2018 року всі перші класи отримали 2 типи наборів LEGO: «шість цеглинок» на кожного першокласника та «LEGO Play Box» на кожен перший клас. Практично всі школи, де є перші класи і більше 10 учнів, були забезпечені відповідним обладнанням та методичним матеріалом для реалізації концепції «Нова українська школа».

За кошти Державного фонду регіонального розвитку у 2018 році на Тернопільщині реалізували 24 інвестиційні об'єкти на суму більше 43 млн. грн., відкрили дві нові школи I-II ступенів у селі Соколів Тербовлянського району та Горигляди Монастириського району, а також плавальний басейн у Козові. За рахунок субвенції з Державного бюджету ми покращили умови навчання в 70-ти закладах загальної середньої освіти ОТГ на суму понад 44,5 млн. грн. За рахунок субвенцій соціально-економічного розвитку на суму понад 39 млн. грн. покращили матеріально-технічну базу у 88-ми закладах освіти. Також відремонтували 48 шкільних приміщень, дахи у 50 закладах освіти, 20 систем опалення, 41 котельню/паливні. Замінили на енергозберігаючі 510 дверей та 3 150 вікон.

Відповідно до розпорядження Кабінету Міністрів України від 18 грудня 2017 року №929-р область отримала майже 26 млн. грн. З цих коштів понад 4,5 млн. грн. спрямовано на придбання персональних комп'ютерів/ноутбуків та техніки для друкування, копіювання, сканування та ламінування з витратними матеріалами для початкової школи, понад 12 млн. грн. – на оснащення кабінетів природничо-математичного циклу, понад 7 млн. грн. – на придбання шкільних автобусів, 1 млн. 200 тис. грн. – на придбання обладнання

для інноваційного навчально-тренінгового класу, 363 тис. грн. – для придбання пристроїв для програвання компакт – дисків із звуковим записом для підготовки та проведення зовнішнього незалежного оцінювання. Також на початок 2018 року у області був залишок освітньої субвенції з 2017 року в розмірі 25 млн. грн., які також були розподілені на придбання комп’ютерної техніки та оснащення кабінетів.

Ще один напрям, який сьогодні відпрацьовують, – придбання десяти нових шкільних автобусів. Фінансування здійснюється на основі співфінансування за формулою: 70% коштів з державного бюджету та 30% – з місцевого самоврядування. За допомогою такої схеми фінансування за два останніх роки вдалося закупити понад 50 шкільних автобусів.

Щодо дошкільної освіти, то згідно з даними Державної служби статистики України у 2017 р. все ще зберігалася тенденція перевантаженості закладів дошкільної освіти (у розрахунку на 100 місць у ЗДО). У Тернопільській області у 2017 році була теж була тенденція із перезавантаженням закладів дошкільної освіти, а саме 113 осіб, що є вищим показником, аніж в середньому по Україні (112 осіб). Саме тому, у 2017 році в Україні побудовано 31 ЗДО, з них 2 одиниці ЗДО побудовано в Тернопільській області.

На Тернопільщині є понад 13 тис. дітей, які потребують інклюзивного навчання. Саме тому у рамках реформи у 2018 році у Тернопільській області облаштували 17 інклюзивно-ресурсних центрів за 3 млн грн. державних коштів, у кожен інклюзивно-ресурсний центр було скеровано орієнтовно 160 тис. грн. Також залучали кошти з місцевих бюджетів та меценатів. Нині на кожного учня із особливими потребами, у громадах виділено 24, 5 тис. грн. У кожному районі тепер є місце з комфортними умови для роботи з особливими дітьми, адже облаштовано спеціалізовані кабінети, придбали відповідну матеріально-технічну сучасну базу і все те, що необхідне для діток з особливими освітніми потребами. Облаштовані кабінети дефектолога,

реабілітолога, практичного психолога, сенсорний кабінет і великий спортивний зал.

Щодо динаміки збільшення кількості шкіл, які мають інклюзивні класи в Тернопільській області в 2016/2017 та 2017/2018 навчальних роках, то їх кількість збільшилась з 21 одиниці (2016/2017 навчальний рік) до 48 одиниць (2017/2018 навчальний рік). Щодо динаміки зростання кількості учнів з особливими освітніми потребами, які навчаються в інклюзивних класах в Тернопільській області в 2016/2017 та 2017/2018 навчальних роках, то їх кількість збільшилась з 68 осіб (2016/2017 навчальний рік) до 140 осіб (2017/2018 навчальний рік).

Відповідно динаміка зростання кількості асистентів учителя в класі де навчаються діти з особливими потребами в Тернопільській області в 2016/2017 та 2017/2018 навчальних роках, то їх кількість зросла з 34 осіб (2016/2017 навчальний рік) до 85 осіб (2017/2018 навчальний рік). На сьогодні в області, сформована мережа опорних навчальних закладів (всього: 32 одиниці (з них 21 в ОТГ), загальною кількістю філій 77 (з них 51 в ОТГ), які згідно реформ, також отримують фінансування на створення лабораторій та оновлення матеріально-технічної бази. Динаміку формування опорних закладів та їх філій у регіоні відображено на рис. 1.1.

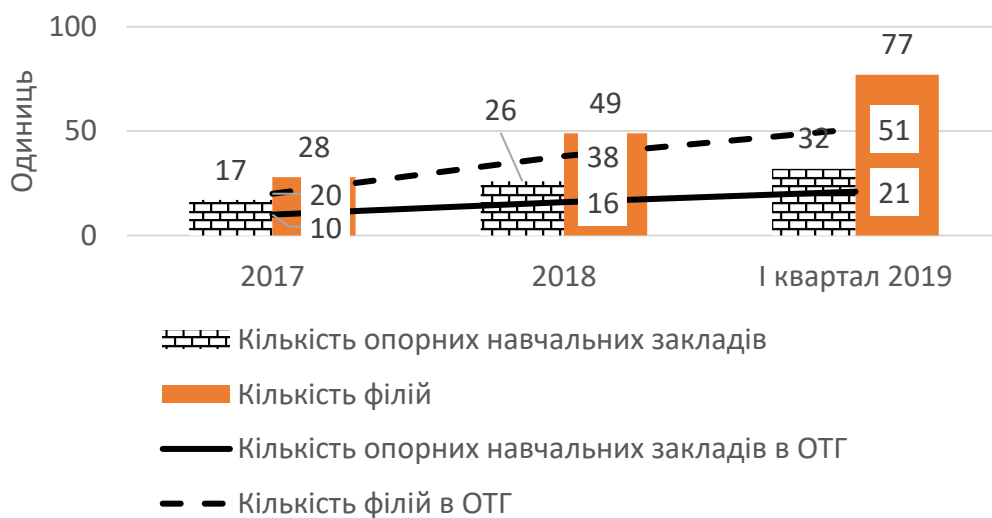

Рисунок 1.1 – Динаміка створення опорних навчальних закладів та їх філій у Тернопільській області

Результати проведених досліджень свідчать про те, що більшість опорних навчальних закладів та їх філій було створено в ОТГ Тернопільської області. Таким чином, можемо констатувати ефективне поєднання результатів реформи децентралізації та освітньої реформи у межах регіону.

В області в розрізі реалізації освітніх реформ також відбулося стимулювання та підтримка професійно-технічної освіти. Так, у Тернопільській області сьогодні діє 20 закладів професійної освіти, де навчається 9 тисяч учнів та слухачів. Завдяки старанням більше тисячі педагогів у 2017 році дипломи кваліфікованих робітників отримали майже 3 500 випускників, з яких 85% працевлаштовані. У 2017 році на Тернопільщині залучено 6 мільйонів гривень на створення сучасної матеріально-технічної бази, комп'ютеризації та впровадження інноваційних виробничих технологій і проведення поточних ремонтів у приміщеннях та гуртожитках.

Одним із пріоритетів Уряду в галузі модернізації професійної освіти є впровадження проектів державно-приватного партнерства, що відбувається шляхом створення навчально-практичних центрів за галузевим спрямуванням із залученням інвестицій роботодавців та за рахунок коштів держави. Саме таким чином було вкладено близько 30 млн. грн. в сучасні лабораторії та в обладнання для підготовки спеціалістів диверсифікованих спеціальностей. За 2017-2018 роки в Тернопільській області відкрито чотири навчально-практичних центри в закладах профтехосвіти. У 2017 році 2,3 млн. грн. спрямовано на відкриття двох навчально-практичних центрів: центр №1 «Швачка. Кравець. Закрійник» в Кременецькому професійному ліцеї (м. Кременець), центр №2 «Монтажник санітарно-технічних систем та устаткування» у Чортківському ВПУ (сmt Заводське Чортківського р-ну), спільно із інвестором «Снежка-Україна» було відкрито центр №3 (навчальна лабораторія для малярів на базі Тернопільського ВПУ №4 (м. Тернопіль). У жовтні 2018 року було відкрито центр №4 для електриків та електромонтажників (м. Бучач). На їх відкриття спрямували майже 20 млн грн.

На початок 2018/2019 навчального року мережа закладів вищої освіти області різних типів та рівнів акредитації налічувала 29 закладів, з них: 4 університети (в тому числі 3 – національних), 3 інститути (1 – структурний підрозділ закладу вищої освіти IV рівня акредитації), 1 академія, 18 коледжів (з них 7 – структурні підрозділи закладів вищої освіти області III-IV рівнів акредитації), 3 училища. Із перелічених – 18 закладів державної форми власності, 3 – приватної, 7 – комунальної, 1 – в підпорядкуванні Укоопспілки. Підготовка фахівців за освітньо-кваліфікаційним рівнем «молодший спеціаліст» в області здійснюється в 21 закладі освіти (11 - державної, 2 – приватної, 7 – комунальної форм власності, 1 – у підпорядкуванні Укоопспілки).

Відповідно до статті 24 Закону України «Про Державний бюджет України на 2018 рік» та додатку № 10 цього Закону Борщівський агротехнічний коледж, Кременецький лісотехнічний коледж та ДВНЗ «Тернопільський коледж харчових технологій і торгівлі» фінансуються за кошти обласного бюджету. Загальний обсяг кошторисних призначень на 2018 рік для цих закладів становить 54,2 млн грн (загальний фонд), що на 15,7 млн грн більше, ніж в минулому році. У зазначену суму коштів у повному обсязі враховано виплату заробітної плати з нарахуваннями, оплату комунальних послуг та енергоносіїв, виплату стипендій. Для модернізації навчально-матеріальної бази, а саме її оновлення, ремонту та придбання обладнання для кабінетів і лабораторій, заходів щодо енергозбереження будівель та споруд, ремонту систем водопостачання та каналізаційних систем, встановлення гідроізоляції фундаментів будівель тощо, в обласному бюджеті передбачено 1,8 млн грн.

Продовжується робота керівників закладів вищої освіти щодо підготовки документів, необхідних для процедури передачі їх цілісних майнових комплексів у комунальну власність. Прийнято рішення сесії Тернопільської обласної ради від 08.06.2018 року № 1078 «Про надання згоди на передачу цілісних майнових комплексів Борщівського агротехнічного

коледжу, Кременецького лісотехнічного коледжу, ДВНЗ «Тернопільський коледж харчових технологій торгівлі» з державної власності до спільної власності територіальних громад сіл, селищ, міст Тернопільської області», доручено керівництву цих закладів підготувати документи для процедури передачі їх майна в комунальну власність, що визначено статтями 4, 7 Закону України «Про передачу об'єктів права державної та комунальної власності». На сьогоднішній день цей процес на стадії завершення.

Основними чинниками формування регіонального замовлення на підготовку фахівців на 2018 рік в області є відповідність змісту підготовки кваліфікованих кадрів потребам регіону та їх подальше працевлаштування. У попередніх роках закладами вищої і професійної освіти, що фінансуються за кошти обласного бюджету, виконувалось державне та регіональне замовлення в межах ліцензованого обсягу, тому у 2018 році обласною державною адміністрацією не було внесено суттєвих змін нього.

Погоджено обсяг прийому студентів у 2018/2019 навчальному році в заклади вищої освіти, що фінансуються з обласного бюджету, зокрема за освітньо-кваліфікаційним рівнями «молодший спеціаліст» – 751 особа, «бакалавр» - 224, «магістр» - 60, «доктор філософії» - 5.

Розроблені та розробляються стандарти вищої освіти освітнього рівня бакалавра; магістра; освітньо-наукового рівня доктора філософії. Запроваджено єдиний вступний іспит з іноземної мови для вступу до магістратури та єдиний фаховий вступний іспит до магістратури для спеціальностей: «Культура і мистецтво» (крім мистецьких спеціальностей); «Гуманітарні науки» (крім спеціальності 035 «Філологія»); «Богослов'я»; «Соціальні та поведінкові науки»; «Журналістика»; «Управління та адміністрування»; «Право»; «Інформаційні технології»; «Сфера обслуговування»; «Публічне управління та адміністрування»; «Міжнародні відносини». Вперше єдиний вступний іспит з іноземної мови (ЄВІ) відбудеться 2 липня 2019 року.

У 2018 році почало функціонувати національне агентство із забезпечення якості освіти (НАЗЯВО) та його філія в Тернопільській області. Згідно із Законом «Про вищу освіту», на даний орган покладено критично важливі функції для розвитку університетської системи. Це акредитація освітніх програм, участь у розробці стандартів вищої освіти, акредитація спеціалізованих вчених рад, розробка всіх положень для підготовки кандидатів і докторів наук. Агентство має розглядати багато питань, пов'язаних з академічною доброчесністю – один із пріоритетів у системі освіти. Таким чином, можемо зазначити наявність значних змін у процесі розвитку освітньої сфери Тернопільської області. Такі зміни свідчать про ефективне впровадження євроінтеграційних тенденцій в освітній процес регіону.

1.3 Особливості реалізації програм та проектів у сфері шкільної освіти країн Європейського Союзу

Шкільна освіта країн Євросоюзу зразка ХХІ ст. є продуктом тривалого історичного розвитку, який відбувався під впливом економічних, соціальних, політичних, релігійних, культурних та інших чинників, формуючи упродовж століть освітній простір європейського континенту. Предметом нашого розгляду є період, який розпочинається з другої половини ХХ ст. – часу початку розбудови ЄС, старт якої було покладено заснуванням у 1951 р. Європейського об'єднання вугілля і сталі. Цей період збігається з масштабними перебудовами в освіті європейських країн, що було відповіддю на кардинальні геополітичні трансформації після закінчення Другої світової війни.

Західна Європа, господарський комплекс якої зазнав великих втрат під час війни, потребувала ефективної стратегії відбудови. Результатом стало запровадження концепту, що пропагував ідеї ліберальної економіки з наголосом на визначальній ролі підвищення продуктивності праці та інтенсифікації ринкових відносин. Крім того, до уваги брався і соціальний

аспект – існувало глибоке переконання, що подальший суспільний розвиток країн Західної Європи, особливо в умовах гострої конкуренції з соціалістичним табором, не повинен характеризуватись ознаками лише жорсткої капіталістичної економіки. Він мав передбачати розвиток демократії, соціальну захищеність та підвищення рівня життя населення.

Цю позицію було підкріплено економічною теорією Дж. Кейнса (John Maynard Keynes), відповідно до якої держава може та повинна впливати на розвиток національного господарства через законодавство, бюджетну політику, державні та приватні інвестиції, ринок праці тощо. Зазначена стратегія дістала реальні шанси на впровадження. По-перше, було отримано необхідну фінансову допомогу від США в рамках Європейської програми відбудови (план Маршалла). Не менш важливою стала підтримка з боку світової спільноти через Організацію європейського економічного співробітництва, створеної у 1948 р., яка у 1961 р. трансформувалася в Організацію економічного співробітництва та розвитку (ОЕСР) [6, с. 104].

Очевидно, що соціально-економічні потреби повоєнних західноєвропейських суспільств уже не могла задовольняти наявна шкільна освіта – хоча де-юре у більшості країн на цей час національні освітні системи функціонували для всіх громадян, де-факто освіта залишалася селективною, зберігаючи соціальну нерівність та жорстку класову структуру. Фактично у Західній Європі паралельно функціонували дві освітні підсистеми. Це:

- масова освіта для широких верств населення, спрямована на трансляцію основ грамотності, після отримання якої молоді люди виконували малокваліфіковану роботу у промисловості, сфері послуг та сільському господарстві;

- академічна освіта для еліти, що відкривала шлях до університетів та, у подальшому, керівних позицій у державі.

Зокрема у Франції до середини ХХ ст. такі дві підсистеми шкільної освіти склалися з:

– початкової освіти для більшості населення. Учні після закінчення початкової школи у віці чотирнадцяти років виходили на ринок праці або набували робітничі професії у системі учнівства. Незначна кількість випускників, які отримували спеціальне свідоцтво з відзнакою, мала можливість продовжувати навчання у вищих початкових або професійно-технічних школах. Останні, проте, не готували учнів до складання бакалаврату для отримання університетської освіти, а лише надавали свідоцтво *Brevet d'études primaires complementaires*;

– середньої освіти для еліти, яка отримувала академічну освіту в ліцеях. Інструментом селекції був вступний іспит *Examen d'entree en sixieme*. При ліцеях функціонували початкові школи, що забезпечувало існування повністю закритої підсистеми освіти для вищих прошарків суспільства.

Німецький науковець Б. Зюмек (Bernd Zyemek), характеризуючи шкільну освіту кінця 40-х років ХХ ст. у Західній Європі, пише, що в цей час:

- понад 80% молоді відвідували лише початкові школи;
- більшість населення проживала у сільській місцевості, де в школах усі предмети викладав один учитель;
- тривалість обов'язкової освіти не перевищувала 5 – 8 років;
- лише 5 – 10 % молодих людей навчалися в освітніх інституціях, які готували до продовження навчання на університетському рівні;
- більшість учнів після завершення навчання у 16 років виходили на ринок праці або продовжували навчання в комерційних або технічних школах;
- середня освіта будувалася на селекційному принципі. Існували різні типи шкіл – академічні та сучасні, які пропонували для вивчення різний перелік предметів, що відповідно впливало на подальшу долю учнів;
- традиційно більшість середніх шкіл призначалася лише для хлопчиків, а невелика кількість шкіл, що існували для дівчат, не надавала академічної освіти [6, с. 101].

Тож, починаючи з другої половини ХХ ст., під тиском соціально-економічних факторів, включаючи «бейбі-бум», який набрав обертів після війни, розпочинається новий, а у форматі нашого дослідження – перший період розвитку шкільної освіти в демократичній Європі, доцільно охарактеризувати як період розширення доступу та вирівнювання можливостей (50 – 80-ті роки ХХ ст.).

Характеризуючи ідеї розширення доступу до освіти та вирівнювання можливостей того часу, американський науковець Дж. П. Феррелл (Joseph P. Farrell) зазначає, що вони ґрунтувалися на усвідомленні західноєвропейськими суспільствами необхідності справедливішого розподілення суспільного багатства або, принаймні, більш справедливого доступу до нього [7, с. 207]. Це, відповідно, включало створення умов для забезпечення певної рівності в отриманні доступу до освіти, що здійснювалося за рахунок розширення освітніх можливостей. Рівність трактувалась як можливість, яку мають діти з різних соціальних груп щодо отримання шкільної освіти [7, с. 111].

Розширити доступ населення до освіти стало можливим, передусім, завдяки значному збільшенню капіталовкладень у цю сферу. Так, за 25 років – з 1950-го по 1975-й – частка валового внутрішнього продукту (ВВП), що виділялася на освіту у більшості країн Західної, Північної та Центральної Європи, зросла в середньому у 2 – 3 рази [8, с. 122].

Збільшення капіталовкладень відкрило шлях до масштабних трансформацій в освітній сфері. Йдеться, передусім, про підвищення рівня охопленості шкільною освітою населення відповідного віку, що відбувалося шляхом:

- подовження терміну обов'язкової освіти;
- деелітаризації середніх загальноосвітніх закладів;
- залучення дівчат до навчання в середніх школах;
- надання дітям з непривілейованих сімей можливостей для отримання середньої та вищої освіти.

Так, якщо перед початком Другої світової війни практично в усіх країнах Західної та Центральної Європи тривалість обов'язкової освіти становила лише 4 – 8 років (табл. 1.4), то за 50 –70-ті роки ХХ ст. багато європейських держав ухвалюють закони, що подовжують її тривалість на 2 – 4 роки. Це фактично означало універсалізацію доступу до середньої освіти. Зокрема обов'язкову освіту в Італії було подовжено до 14-річного віку, в Австрії, Греції та Португалії - до 15-ти років, у Франції і Швеції - до 16-ти, а в Німеччині та Бельгії учні повинні були відвідувати школу, паралельно з роботою або професійним навчанням, до 18-ти років [6, с. 109]. У деяких країнах тривалість обов'язкової освіти було збільшено за рахунок зниження віку зарахування до початкової школи.

Таблиця 1.4 – Тривалість обов'язкової освіти в країнах довоєнної Європи,
1930 р.

Назва країни	Вік вступу та закінчення обов'язкової школи	Тривалість навчання, роки
Австрія	6 – 14	8
Бельгія	6 – 14	8
Болгарія	7 – 14	7
Греція	6 – 12	6
Ісландія	7 – 14	7
Ірландія	6 – 14	8
Іспанія	6 – 14	8
Італія	6 – 12	6
Люксембург	7 – 14	7
Нідерланди	6 – 13	7
Норвегія	7 – 14	7
Польща	7 – 14	7
Португалія	7 – 11	4
Румунія	5 – 14	9
Сполучене Королівство (Англія)	5 – 14	9
Угорщина	6 – 15	9
Фінляндія	7 – 15	8
Франція	6 – 13	7
Чехословаччина	6 – 14	8
Швеція	7 – 14	7

Одним із механізмів підвищення рівня охопленості молоді навчанням стало розширення доступу до освіти жінкам – у період 60-х років ХХ ст. більшість країн запроваджує спільне навчання хлопців та дівчат, надаючи останнім рівні можливості для отримання повної середньої та вищої освіти. Таким чином, період 50 – 80-х років став часом становлення масової середньої освіти в Європі – якщо на початку виникнення національних освітніх систем (XVII - початок ХХ ст.) масовою була лише початкова школа, то після війни стає й середня.

Цілком очевидно, що універсалізація середньої освіти вимагала її структурних та змістових трансформацій – деелітаризація середніх навчальних закладів стала однією з ключових характеристик цього процесу. У більшості країн процес деелітаризації відбувався шляхом запровадження так званих об'єднаних шкіл, які передбачали надання всім учням базової середньої освіти на основі спільного змісту, а також ліквідації все ще існуючих на той час у деяких країнах бар'єрів між початковою та середньою освітою. Об'єднані школи було створено в цей період, зокрема, у Швеції (*grundskola*, 1962 р.), Італії (*scuola media*, 1962 р.), Франції (*college nouveau*, 1963 р.), Сполученому Королівстві (*comprehensive school*, 1965 р.), Фінляндії (*peruskoulu*, 1970 р.), Данії (*folkeskole*, 1975 р.).

Необхідно зазначити, що в результаті деелітаризації освіти, що супроводжувалася уніфікацією різних типів навчальних закладів у Західній Європі, останні почали вбудовуватися у дві базові категорії: заклади початкової та середньої освіти. Це відкрило шлях до оцінювання якості їхньої роботи на основі порівняння за допомогою встановлених міжнародною спільнотою індикаторів.

Іншим важливим результатом зазначених реформ стало виникнення трьох ключових європейських моделей організації середньої освіти, зокрема:

- скандинавської моделі об'єднаної школи, в якій початкову (9 років навчання) та молодшу середню школи (3-4 роки навчання) було об'єднано в єдину структуру для охоплення середньою освітою всіх дітей шкільного віку;
- традиційної або тричленної моделі (в Австрії, Бельгії, Нідерландах, більшості земель Німеччини і кантонів Швейцарії), яка зберігала традиційно існуючі три різні типи середніх шкіл – класичні, сучасні та технічні;
- змішаної моделі (Сполучене Королівство, Франція, Італія), де хоча і було запроваджено об'єднану школу як базовий тип навчального закладу для всіх дітей відповідного віку, продовжували функціонувати існуючі до цього типи навчальних закладів [9, с. 4].

Поступово, проте, в умовах досягнення найвищих показників охопленості середньою освітою наприкінці 70-х років ХХ ст., нові виклики часу призвели до коригування освітніх стратегій у більшості європейських демократичних країн. Цей час ознаменувався нафтовою кризою, що спричинило економічні та соціальні проблеми, одним із наслідків яких став низький рівень зайнятості, особливо серед молоді. Склалася ситуація, коли значна кількість молодих людей уже не могла знайти себе на ринку праці, поповнюючи лави безробітних – починаючи з 80-х років ХХ ст. політика рівних можливостей завершилася великим розчаруванням для тих, хто закінчив інституції середньої, а іноді й вищої освіти.

Для боротьби з молодіжним безробіттям країни в цей період розпочинають масштабну кампанію зі зближення академічної та професійної освіти – відбувається відхід від традиційної практики, за якої заклади загальної середньої освіти впроваджували навчальні програми лише академічного змісту, а професійно-технічна освіта надавалась іншими закладами. Після обрання учнем одного з зазначених напрямів перехід до іншого ставав практично неможливим. Новітньою тенденцією стає інтеграція академічної та професійної освіти шляхом гнучкого взаємодоповнення змісту в обох напрямках, надання можливості переходу з одного напрямку до іншого,

створення перспективи отримання вищої освіти технічного характеру для молоді, яка обирала академічний напрям, і навпаки. Зазначені дії відбувалися в умовах призупинення збільшення, а іноді – зменшення капіталовкладень в освіту більшістю держав демократичної Європи. Це пояснювалося, окрім економічної кризи, значним зниженням темпів зростання кількості дитячого населення.

Не менш вагомою причиною, яка вплинула на подальше зменшення державних капіталовкладень в освіту, стало занепокоєння суспільств щодо ефективності використання вкладених ресурсів, що відбувалося на тлі прискорення процесів глобалізації в економіці, політиці, соціальній та культурній сферах. Значно покращуються умови для вільної торгівлі, руху капіталу, змінюються самі засади виробництва в результаті застосування людством нових технологій, виникають спільні економічні та інформаційні простори, загострюється конкуренція між державами, зближуються нації та народи, а держави передають частину традиційних функцій наддержавним утворенням на кшталт ЄС.

Філософською доктриною, що почала визначати економічні та соціальні відносини всередині спільного ринку в цей період, став нео-лібералізм, який прийшов на зміну пануючому з другої половини ХХ ст. соціал-лібералізму, що проголошував соціальне співробітництво та захист, поєднуючи конкуренцію з державним регулюванням й соціальними програмами. Неолібералізм, у свою чергу, проектує ринкові ідеї на всі сфери життя країн Співтовариства, почав трактувати освіту як ефективний інструмент економічного розвитку, відповідно, вкладання коштів у людські ресурси через освіту перетворюється на вигідну інвестицію. За таких умов на перший план висувається питання повернення вкладених в освіту ресурсів шляхом більш ефективного їх використання для продукування якісних результатів – освітня політика західних країн трансформується з політики „вкладання” в політику „результату”.

Отже, у 80 – 90-ті роки ХХ ст. у більшості країн Європи і в Європейському співтоваристві, зокрема, розпочинається новий період розвитку шкільної освіти, який ми характеризуємо як період підвищення якості та результативності. За нових умов на освіту було покладено завдання підготовки громадян, які б володіли необхідними характеристиками для успішного функціонування у сучасному світі, адже швидкість змін призводить до того, що набуті індивідами знання та навички дуже швидко втрачають свою цінність.

Для того щоб ефективно конкурувати, необхідно постійно їх поновлювати – це призводило до розгортання нової ідеології освіти. Йдеться про концепцію неперервної освіти, яка поступово перетворюється на своєрідну рамкову структуру розвитку освіти в Європі. Вважається, що концепція неперервної освіти живиться ідеями британця Б. Єкслі (Basil Yeaxlee), який у 1929 р. в роботі «Неперервна освіта: нариси про масштаби та важливість руху за навчання дорослих» (Lifelong Education: A Sketch of the Range and Significance of the Adult Education Movement) запровадив поняття „життя як освіта” та запропонував розглядати освіту як неперервний процес, який не обмежується рамками школи.

Утім, до Другої світової війни ідея неперервної освіти розвивалася переважно в рамках освіти дорослих та руху за навчання робітничого класу, і лише у повоєнний час її було піднято на щит ЮНЕСКО як інструмент соціальних змін – у 1965 р. Міжнародний комітет ЮНЕСКО з просування освіти дорослих, заслухавши доповідь Голови підрозділу з питань освіти дорослих П. Леграна (Paul Legrand) „Вступ до неперервного навчання ” (An Introduction to Lifelong Learning), рекомендував Організації визнати принцип неперервної освіти своїм стратегічним орієнтиром. У 1972 р. Міжнародна комісія ЮНЕСКО з розвитку освіти під головуванням французького політичного діяча Е. Фора (Edgar Faure) презентувала доповідь «Навчання бути» (Learning to Be), де викладалися концептуальні погляди цієї організації на феномен неперервної освіти. Остання трактувалася як освіта, яка охоплює

увесь життєвий цикл індивіда, надається як у рамках формальної, так і неформальної освіти (на робочому місці, вдома, у громадах), реалізуючи широкий спектр соціальних, культурних й економічних завдань [10, с. 7].

Аналізуючи концепт неперервної освіти, виголошений у доповіді Е. Фора, український компаративіст О. Матвієнко зазначає, що у документі підкреслювалася думка про те, що неперервна освіта - це не освітня система, а принцип, покладений в основу організації цієї системи [11, с. 42]. ОЕСР, висловивши свою позицію щодо неперервної освіти в 1973 р. у Звіті «Освіта, що повторюється: стратегія неперервного навчання» (Recurrent Education: A Strategy for Lifelong Learning) та пізніше, в 1996 р., у Звіті «Неперервна освіта для всіх» (Lifelong Learning for All), змістила акцент з гуманістичної на економічну сферу, підкреслюючи зв'язок між потребами економіки та індивідуальними навичками населення [11, с. 7].

Підхід Європейського співтовариства також тяжіє до використання ідеї неперервної освіти для подолання проблем з конкурентоспроможністю країн та зайнятістю населення. Вперше це прозвучало у 1973 р. у доповіді Комісії європейських співтовариств «До питання про політику співдружності у галузі освіти» (For a Community Policy on Education), відомій як Доповідь Янне [12]. А в 1995 р. у Білій книзі Європейської комісії «Викладання та навчання – назустріч суспільству, що вчиться» (White Paper. Teaching and Learning: Towards the Learning Society) підкреслювалось: для успішного функціонування економік, що динамічно розвиваються, необхідні кваліфіковані робітники, які постійно вдосконалюють знання, вміння та навички [13, с. 14]. Для цього потрібно використовувати усі види та рівні освіти, а шкільна починає розглядатись як базовий компонент цілісного механізму забезпечення населення необхідними для життя характеристиками. На значенні тісного зв'язку між якісними знаннями та вміннями випускників шкіл й ефективним економічним та соціальним розвитком будь-якої країни наголошувалось і на семінарі Ради Європи «Цілі та завдання середньої освіти» (Париж, 1992). Тут її високий якісний рівень трактувався як «обов'язкова

умова конкурентоспроможності систем освіти країн в Європі та світі» [14, с. 31].

Усвідомлюючи важливість забезпечення високої якості шкільної освіти, європейські країни розпочинають масштабні кампанії з її трансформації у «якісному» напрямі – на початку 90-х років ХХ ст. відбувається перегляд її ролі у суспільстві. Так, наприклад, метою освіти в цей період проголошується:

- у Данії – посилення ринкової зорієнтованості шляхом підвищення ролі споживачів освітніх послуг; розвиток навчальних програм для ефективноної підготовки для виходу на ринок праці; підвищення якості та ефективності освітніх послуг;

- у Сполученому Королівстві (Англія та Уельс) – підвищення освітніх стандартів на всіх рівнях освіти; досягнення найбільш ефективного повернення ресурсів, що вкладаються в освіту, та підвищення звітності;

- у Франції – підвищення якості освітніх можливостей; забезпечення всіх кваліфікаціями високого рівня та адекватною підготовкою для праці.

Для реалізації проголошених цілей країни вдаються до таких заходів, як оптимізація шкільного менеджменту; подовження терміну навчання у середній школі; запровадження стандартів змісту освіти та критеріального оцінювання рівня його засвоєння учнями; створення національних систем моніторингу якості освіти; застосування новітніх педагогічних технологій, передусім ІКТ; активізація навчання іноземних мов; підвищення якості роботи вчителів тощо.

Оптимізація шкільного менеджменту під гаслом децентралізації стає невід’ємною складовою освітніх реформ країн як з децентралізованою, так і централізованою системами освіти – в умовах трансформації освіти від „рівності” до „якості”, зазначає експерт Ради Європи Д. Каллен (Denis Kallen), децентралізація позиціонувалась як інструмент повнішого виявлення освітнього потенціалу кожного окремого регіону та кожної окремої освітньої інституції [14, с. 68]. Характеризуючи децентралізацію у цей період,

французький науковець М. Ранкурель (Marc Rancurel) вважає, що її специфікою було застосування формули передачі повноважень «згори донизу». Це створило ситуацію, за якої центр залишив за собою найбільш ключові сектори прийняття рішень: фінансування освіти, оплату праці вчителів, контроль за випускними екзаменами та сертифікацію. Зокрема у Франції на період 1995 р. регіональні органи влади відповідали за планування освітньої політики у контексті місцевих потреб та технічне оснащення шкіл, а центральна влада схвалювала ці плани, забезпечуючи відповідне бюджетне фінансування [15, с. 9].

У країнах з децентралізованою системою освіти оптимізація шкільного менеджменту відбувалася шляхом підсилення ролі центрального уряду. У Сполученому Королівстві (Англія та Уельс), зокрема, це відбулося після прийняття законів про освіту у 1988 та 1992 роках шляхом запровадження стандарту (National Curriculum), загальнонаціональних інструментів оцінювання результатів навчання учнів та шкільної інспекції (OfSTED: Office for Standards in Education) [16, с. 14]. Іншим важливим засобом підвищення якості освіти стає реформування її змісту шляхом запровадження освітніх стандартів, що встановлюють параметри забезпечення освіти для всього населення відповідного віку – «зміст стає привілейованим інструментом реалізації освітньої реформи», підкреслює Д. Каллен, аналізуючи трансформації в освіті Західної Європи того часу [14, с. 119]. Очевидно, що розбудова «результативно-базованої» освіти потребувала віднаходження технологій для вимірювання отриманих результатів, які б забезпечили валідне оцінювання та порівняння навчальних досягнень учнів, роботу вчителів, діяльність шкіл, ефективність системи освіти на національному та міжнародному рівнях. Ними стали стандартизовані тести, які почали використовуватися для діагностичного та сертифікаційного оцінювання навчальних досягнень школярів.

Новою для більшості країн постала проблема оцінювання роботи школи як самодостатньої підсистеми. Акцент при цьому почав робитися на таких

інноваційних для того часу аспектах, як самооцінювання та оцінювання колегами. Відбувалася також модернізація підходів до оцінювання роботи вчителів. В умовах запровадження зовнішнього оцінювання навчальних досягнень учнів вочевидь стала необхідність заміни спрощеної формули: успішність учня = результату роботи вчителя на більш ускладнені схеми відповідальності вчителів за учнівські досягнення. У цьому контексті поширення з американської в європейську освіту набуває ідея так званої «доданої вартості», яка наголошує на оцінюванні індивідуальних досягнень учня не лише з точки зору його особистісної перемоги, але й шляхом урахування внеску у ці досягнення вчителів та школи.

Отже, підвищення якісного рівня освітніх послуг та, відповідно, отриманих учнями знань стало панівною ідеєю другого у форматі нашого дослідження періоду підвищення якості та результативності, який з початком XXI ст. трансформується у третій – період посилення ефективності та справедливості, що було спричинено новими завданнями, які ЄС проголосив на межі століть в умовах загострення існуючих та появи нових викликів. Наймасштабнішим викликом загальноцивілізаційного характеру у XXI ст. є перехід людства від індустріального до постіндустріального суспільства, в економіці якого під впливом науково-технічної революції та зростання доходів населення акцент зміщується від виробництва товарів до виробництва послуг, а інформація та знання перетворюються на домінуючий виробничий ресурс.

Економічний успіх країн починає визначатися вже не лише рівнем промислового чи сільськогосподарського виробництва, а й інформаційними потоками та використанням нових знань. У цих умовах найбільш цінними якостями працівників, поряд з високим професіоналізмом, стають уміння ефективно управляти інформацією, самостійно приймати рішення та постійно удосконалювати знання, що потребує зміни усталеного гасла освіти «навчати усіх усьому» на нове – «вчити вчитися». Серйозним викликом для Європейського Союзу є економічна глобалізація. За прогнозами фахівців, ЄС,

об'єднуючи на сучасному етапі досить потужні економіки держав-членів, за наступні десятиліття все більше стикатиметься з посиленою конкуренцією з боку інших економік, передусім країн азійської групи, які розвиваються надзвичайно швидкими темпами, – при теперішньому рівні економічного зростання в країнах ЄС у 2,1%, для Індії воно становить 7,3%, а для Китаю – 9,5% [280, с. 3]. Іншою проблемою є демографічна криза, яка проявляється в Європі катастрофічним зниженням народжуваності та, відповідно, зменшенням кількості молоді.

Таблиця 1.5 демонструє динаміку зменшення кількості населення у віковій групі до 29 років у країнах ЄС упродовж останньої чверті ХХ – початку ХХІ ст. [18, с. 27]. Невтішними залишаються і прогнози. Так, за підрахунками статистичного органу ЄС – Євростату (Eurostat) – за 2005 – 2015 роки населення Спільноти віком до 14-ти років зменшиться на 15 мільйонів осіб [19, с. 2]. Водночас в умовах подовження загальної тривалості життя в країнах Євросоюзу зростає відсоток пенсіонерів. За прогнозами британських фахівців, упродовж майбутніх двадцяти п'яти років кількість населення старіше за 65 років зросте до 51% [17, с. 3]. Це призведе до потреби у збільшенні пенсійних видатків, у той час як кількість працюючих, спроможних підтримувати належний рівень пенсійного і соціального забезпечення, зменшиться на 7%.

Таблиця 1.5 – Зменшення кількості населення (діти та молодь)
в країнах ЄС упродовж 1995 – 2017 років, осіб

Роки	Вік 0 – 9 років	Вік 10 – 19 років	Вік 20 – 29 років
1995	61 981 774	70 560 146	71 747 526
2000	59 755 140	66 069 001	73 035 161
2005	56 945 603	62 870 813	71 366 222
2010	53 278 070	61 189 541	67 627 903
2015	51 094 592	58 820 580	66 001 798
2017	51 196 945	57 2765 30	66 085 404

Нарівні з проблемами зменшення народжуваності та старіння населення Спільнота стикається з потужною міграцією з-поза меж Союзу з усіма її

наслідками в соціальній, економічній, культурній, релігійній та інших сферах. До головних чинників, що її провокують, експерти ЄС М. Шльоттер (Martin Schlotter), Г. Швердт (Guido Schwerdt) та Л. Вьоссманн (Ludger Wößmann) відносять економічну привабливість країн ЄС («притягуючий» чинник) та економічні проблеми в рідних країнах мігрантів («підштовхувальний» чинник) [19, с. 3].

Поряд із глобальними держави-члени ЄС стикаються з проблемами, що існують всередині Спільноти чи в окремих її регіонах. Так, розбудова внутрішнього ринку ЄС обумовлює необхідність зближення фіскальних політик країн та подальшого розвитку валютного союзу, що гальмується різнорівневістю їхніх економік. Викликом на теренах Спільноти є існуючі між державами-членами та Брюсселем розбіжності у поглядах на деякі аспекти функціонування цього утворення. Зокрема Конституція ЄС, підписана у Римі у 2004 році главами держав-членів, не була схвалена на референдумах громадянами Франції (2005 р.) і Нідерландів (2005 р.).

Потужні об'єднавчі процеси в рамках ЄС не завжди є схвальними, наприклад, у такій групі країн, як скандинавські. Причина зазначених розбіжностей, наголошує науковець з Данії Б. Даль (Bettina Dahl), передусім лежить в економічній площині [20, с. 97]. Так, економіки цих країн завжди сильно залежали від зовнішньої торгівлі, для якої використовувалася модель, за якої превалюють двосторонні контакти між державами. Така модель суперечить ідеї розбудови єдиної наднаціональної економіки в рамках ЄС, єдиного ринку товарів та спільних інструментів управління, зосереджених на центральному рівні. Проблема стосується і соціальної сфери – група скандинавських країн виступає проти посилення впливу ЄС, що стає реальністю після поширення відкритого методу координації на соціальну сферу у XXI ст. Від 64 до 76% населення в цих країнах надає перевагу принципу субсидіарності, вважаючи, що соціальна сфера, включаючи освіту, має залишатись у компетенції держав-членів.

Країни колишнього соціалістичного табору (інша назва – країни з перехідною економікою) та СРСР (прибалтійські держави), що нині стали новими членами ЄС – Болгарія, Естонія, Латвія, Литва, Польща, Румунія, Словаччина, Словенія, Чехія, Угорщина – вирішують низку додаткових завдань, пов'язаних зі зміною соціально-економічного устрою. Головною економічною проблемою, характерною для зазначеної групи країн, є трансформація економіки з планової на ринкову. Це вимагає чітко визначати перелік знань та вмінь, якими мають володіти працівники, регулюючи рівень володіння такими знаннями та вміннями заробітною платнею, потребуючи від освітніх систем цих країн запровадження принципу результативності освіти.

Серйозним викликом для постсоціалістичних країн ЄС є порівняно низький рівень зрілості громадянського суспільства. У розвинутих країнах Заходу – старих членах ЄС – існує потужна мережа громадянських інституцій, які забезпечують прозорість та ефективність здійснення державної політики в усіх сферах та на всіх рівнях, сприяють активному залученню населення у життя суспільства, гарантуючи соціальну злагоду. З огляду на це в нових членах Спільноти, де відбувається процес відходу від авторитаризму та розбудови відкритого суспільства, перед освітою постає проблема розвитку у молодого покоління таких відсутніх до цього часу характеристик особистості, як готовність до участі у процесах прийняття рішень, громадянська активність, реалізація права голосу тощо.

Обов'язковою умовою досягнення накреслених завдань розглядається збільшення фінансування на освіту в державах-членах – «інвестиції в освіту є інвестиціями на перспективу з непрямыми, а також прямими прибутками, і більшість урядів вважають, що вони здійснюють позитивний вплив щодо таких ключових викликів, як соціальна злагода, міжнародна конкуренція та сталий розвиток», – відзначається у документі Європейської Ради «Висновки Ради щодо контрольних рівнів середніх європейських досягнень в освіті та професійній підготовці (контрольні показники)» (Council Conclusions on

Reference Levels of European Average Performance in Education and Training (Benchmarks, 2003) [21, с. 6]. Аналізуючи ступінь реалізації окреслених Брюсселем завдань, можна констатувати, що наразі надто райдужна картина відсутня - очевидно, що чимала група країн Спільноти не зможуть повністю їх виконати до 2010 р.

Натомість необхідно наголосити на високому рівні зусиль, що докладають держави-члени на цьому шляху, про що свідчить значний прогрес багатьох із них. А Естонія, Ірландія, Латвія, Польща, Словаччина, Словенія, Фінляндія та Чехія у дослідженні «Поступ до Лісабонських цілей в освіті та професійній підготовці. Індикатори та контрольні показники 2008 р.» (Progress Towards the Lisbon Objectives in Education and Training. Indicators and Benchmarks 2008) визнані країнами, які демонструють найкращі результати щодо шкільної освіти [22, с. 16]. Сьогодні обов'язкова освіта в державах-членах триває в середньому дев'ять-десять років, а повна середня - не менше дванадцяти. Низка держав-членів мають успіхи у збільшенні кількості молоді, яка отримує повну середню освіту, закінчивши старшу середню школу. Дев'ять країн – Ірландія, Кіпр, Литва, Польща, Словаччина, Словенія, Фінляндія, Чехія та Швеція у 2018 р. вже досягли показника, визначеного Брюсселем. Втім, лідерами тут, безперечно, є Литва, Кіпр та Польща, які демонструють значну динаміку у порівнянні з іншими країнами Спільноти (табл. 1.6) [22, с. 35].

Таблиця 1.6 – Молодь (20 – 24 роки), яка отримала повну середню освіту в країнах ЄС, %

Назва країни	Показник по країні у 2010 р. Середній показник по ЄС – 76,6%	Показник по країні у 2018 р. Середній показник по ЄС – 78,5%
Австрія	85,1	84,5
Бельгія	81,7	82,2
Болгарія	75,2	83,7
Греція	79,2	82,1
Данія	72,0	71,0

Назва країни	Показник по країні у 2010 р. Середній показник по ЄС – 76,6%	Показник по країні у 2018 р. Середній показник по ЄС – 78,5%
Естонія	79,0	82,2
Ірландія	82,6	87,7
Іспанія	66,0	60,0
Італія	69,4	76,5
Кіпр	79,0	85,1
Латвія	76,5	80,0
Литва	78,9	89,1
Люксембург	72,7	72,8
Мальта	40,9	53,0
Нідерланди	71,9	76,2
Німеччина	74,7	74,1
Польща	88,8	91,3
Португалія	43,2	54,3
Румунія	76,1	78,3
Словаччина	94,8	92,3
Словенія	88,0	90,2
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	76,7	78,2
Угорщина	83,5	83,6
Фінляндія	87,7	86,2
Франція	81,6	83,4
Чеська республіка	91,2	91,6
Швеція	85,2	87,9

У країнах спостерігається прогрес щодо зменшення кількості молоді, яка не закінчує середню школу, а лідером тут є Литва, яка за вісім років зменшила частку молоді без середньої освіти на 9,1% (табл. 1.7) [22, с. 202].

Таблиця 1.7 – Молодь (18 – 24 роки), яка не закінчила середню школу
в країнах ЄС, %

Назва країни	Показник по країні у 2010 р. Середній показник по ЄС – 17,6%	Показник по країні у 2018 р. Середній показник по ЄС – 14,9%
Австрія	10,2	10,1
Бельгія	13,8	12,0
Болгарія	20,5	14,8
Греція	18,2	14,8
Данія	11,7	11,5
Естонія	15,1	14,0

Назва країни	Показник по країні у 2010 р. Середній показник по ЄС – 17,6%	Показник по країні у 2018 р. Середній показник по ЄС – 14,9%
Ірландія	14,6	11,3
Іспанія	29,1	31,9
Італія	25,1	19,7
Кіпр	18,5	13,7
Латвія	16,9	15,5
Литва	16,5	7,4
Люксембург	16,8	13,4
Мальта	54,2	39,0
Нідерланди	15,4	11,4
Німеччина	14,6	11,8
Польща	7,4	5,0
Португалія	43,6	35,4
Румунія	22,9	15,9
Словаччина	6,7	6,0
Словенія	6,4	5,1
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	18,2	17,0
Угорщина	13,9	11,7
Фінляндія	9,0	9,8
Франція	13,3	11,8
Чеська республіка	5,7	5,6
Швеція	7,3	11,1

Що ж стосується забезпечення належного фінансування національної освітньої галузі, то в цілому по ЄС частка видатків на освіту за 2010 – 2018 роки зросла з 4,91 до 5,05% ВВП, а у Данії та на Кіпрі цей показник перевищує 7%, що є найвищим не лише серед країн Спільноти, а й в усьому світі (табл. 1.8) [22, с. 160].

Таблиця 1.8 – Видатки на освіту, % від ВВП

Назва країни	Показник по країні у 2010 р. Середній показник по ЄС – 4,91%	Показник по країні у 2018 р. Середній показник по ЄС – 5,05%
Австрія	5,7	5,22
Бельгія	6,0	6,0
Болгарія	3,97	4,24
Греція	3,39	4,0
Данія	8,29	7,98

Назва країни	Показник по країні у 2010 р. Середній показник по ЄС – 4,91%	Показник по країні у 2018 р. Середній показник по ЄС – 5,05%
Естонія	6,1	4,8
Ірландія	4,28	4,86
Іспанія	4,28	4,28
Італія	4,55	4,73
Кіпр	5,35	7,02
Латвія	5,64	5,07
Литва	5,9	4,84
Люксембург	3,74	3,41
Мальта	4,49	6,76
Нідерланди	4,96	5,46
Німеччина	4,46	4,41
Польща	4,89	5,26
Португалія	5,42	5,25
Румунія	2,86	3,48
Словаччина	3,93	3,79
Словенія	5,89	5,72
Сполучене Королівство Великої Британії та Північної Ірландії	4,46	5,48
Угорщина	4,42	5,41
Фінляндія	5,89	6,14
Франція	6,03	5,58
Чеська республіка	3,97	4,61
Швеція	7,21	6,85

Отже, характер розвитку шкільної освіти країн ЄС ще раз підтверджує вже відому аксіому: освіта є суспільним інститутом та, відповідно, чутливо реагує на процеси, що відбуваються у соціумі. Посилення ефективності освітніх послуг та забезпечення справедливого доступу до них спрямовані на формування у громадян ЄС таких професійних та особистісних характеристик, які покликані забезпечувати як ефективний розвиток економіки знань Спільноти, так і суспільну злагоду у багатокультурному середовищі.

Висновки до розділу 1

Отже, у першому розділі представленої магістерської роботи досліджено теоретичні засади й особливості реалізації Європейських програм та проектів в освітній сфері.

Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що усі європейські країни мають деталізоване законодавство, яке стосується правового статусу, організації діяльності, фінансування, кар'єрного зростання в університетах і вищих навчальних закладах. Законодавство у сфері освіти в університетах в ЄС часто містить елементи, пов'язані з управлінням науковими дослідженнями і розробками, трансфером технологій, правом інтелектуальної власності, патентами тощо.

Визначено, що найчастіше європейські університети належать до державного сектору, в якому активно впроваджується та розвивається модель європейського трикутника знань, що заснована на фундаментальних і прикладних дослідженнях, які органічно пов'язані з інноваційним розвитком та навчанням. Прикладами такої стратегії є Болгарія, Кіпр, Естонія, Угорщина, Італія, Латвія, Литва та Португалія. Румунія також має приватні університети, але їх фактичні результати дослідження є дуже низькими у порівнянні з їх колегами з державного сектору.

Досліджено, що на сьогодні процес формування суспільних програм інноваційного розвитку тісно пов'язаний із становленням освітньої сфери у європейському просторі. Країни ЄС почали надавати значення освітній політиці, усвідомлюючи, що вона повинна забезпечувати культурну та соціальну інтеграцію у рамках досягнення мети політичного та економічного союзу. ЄС намагається здійснювати освітню політику за допомогою впровадження навчальних програм. Завдяки цим програмам розвивається співпраця між країнами-членами ЄС. Освітні програми діють також для забезпечення донорської підтримки одноосібної наукової та освітньої діяльності, а також корпоративних проектів у сфері освіти молоді.

Результати проведеного аналізу засвідчили, що основними чинниками формування регіонального замовлення на підготовку фахівців у Тернопільській області, є відповідність змісту підготовки кваліфікованих кадрів потребам вітчизняного та європейського ринку.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ ПУБЛІЧНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ЗАГАЛЬНООСВІТНЬОЇ ШКОЛИ І – ІІІ СТУПЕНІВ № 10

2.1 Загальна характеристика діяльності та аналіз організаційної структури освітнього закладу

Комунальна середня загальноосвітня школа №10 м. Тернополя була заснована 23 квітня 1944 року як середня залізнична школа №16 ст. Тернопіль Львівської залізниці. При школі було відкрито інтернат, який проіснував до 1 січня 1948 року, а також вечірню школу. Навчання проводилось російською мовою. Школа була розташована розі вулиць родини Барвінських – Б. Хмельницького – С. Качали. Сьогодні це будівля «Укрсоцбанку». У 1946 році здійснено перший випуск із 19 учнів, батьки яких приїхали на відбудову післявоєнного Тернополя з різних куточків країни.

Оскільки школа належала залізниці, педагоги та учні проводили культурно-просвітницьку роботу (виступали з концертами, лекціями) не лише в Тернополі, а й у Збаражжі, Ланівцях, Терєбовлі, Великих Бірках, Богданівці, Глибочку, Підволочиську. Після створення озера і парку ім. Т.Г. Шевченка було закладено зелений масив у районі Загребелля, у якому учні школи посадили липову алею.

Педагоги проводили з учнями позакласну роботу з різних предметів. При школі були організовані гуртки: фотографічний, технічного моделювання, юннатів.

60 – 70-ті роки були особливими в житті школи. У цей час тут працювали творчі й талановиті педагоги, які проводили змістовні уроки та цікаві виховні заходи. У 1964 році тут відбувся огляд художньої самодіяльності, присвячений 150-річчю від дня народження Т.Г. Шевченка. Багато класних колективів продемонстрували високу майстерність виконання і розмаїття жанрів. З 1 вересня 1967 року у 27 класах навчалось 998 учнів. Школа

отримала статус «Середня школа №10 м. Тернополя». Вона розміщувалась у приміщенні поряд із центральним стадіоном (тепер – ЗОШ №18). У 1969 році відбувся перший випуск учнів із середньою освітою.

Із 16 серпня 1978 року школу переводять у нинішнє приміщення на вулиці Лесі Українки, 3А. 22 квітня 1984 року вперше святкували ювілей школи – 40-річчя із дня заснування. У цей знаменний рік широко відзначалась дата звільнення Тернополя від німецько-фашистських загарбників. Учні школи провели велику пошукову роботу: збирали матеріали про ветеранів війни, переписувались із визволителями міста, організовували зустрічі з ними, вшановували пам'ять загиблих, впорядковували могили воїнів у парку Слави.

У 80-ті роки в школі активно працювала первинна організація Червоного Хреста, яка охоплювала учнів 4 –10 класів. З 1989 року були налагоджені дружні зв'язки з педагогами та учнями середньої школи м. Нова Загора (Болгарія). Відбувся обмін делегаціями. Під час відвідин м. Слівена – побратима Тернополя – учні із культурою та традиціями болгарського народу, учителі ділилися з болгарськими колегами досвідом, вивчали їхні методи виховної роботи.

Особливо яскравим та насиченим був 1993 – 1994 навчальний рік: школа готувалася відзначити 50-літній ювілей. Було проведено Турнір грамотності, Конкурс ерудитів, шкільні змагання з легкої атлетики і футболу, «Козацькі забави». У 90-ті роки в школі введено нові курси: народознавство, основи християнської етики, валеологію, практичне право, охорону безпеки життєдіяльності. Учні 10-ої школи – активні члени Малої академії наук України та учасники конкурсів наукових робіт.

Із 1999 року школа стала осередком Всеукраїнського дитячого творчого об'єднання «КРОКС» у Тернопільській області. Команди «Школа безпеки», «10 синдром», «Нестандартний варіант», «7 чуття» були фаворитами серед команд обдарованих дітей.

Сьогодні у школі навчається 880 учнів, яких навчають 65 педагогів: 11 – учителі-спеціалісти, 14 – спеціалісти другої категорії, 17 – спеціалісти першої

категорії, 23 – учителі вищої категорії (2 з них мають звання «вчитель-методист», 11 – «старші вчителі», 1 – відмінник народної освіти). За шість десятиліть існування школи повну загальну середню освіту отримали 2054 учні. 56 із них за особливі успіхи в навчанні нагороджені золотими медалями, 72 – срібними медалями, 32 закінчили школу на «відмінно». У різні роки у школі навчали дітей понад 300 педагогів.

З 2018 року Тернопільська ЗОШ №10 учасник міжнародного проекту «Уповноважена соціально-спортивна школа «Реал-Мадрид». Учасниками проекту є близько 40 учнів школи та 2 вчителі. Учасники проекту займаються футболом, інтелектуально-розвиваючими іграми, проводять психологічні тренінги, рольові ігри, вивчають кулінарію, удосконалюють знання англійської мови, реалізують екологічні проекти.

Організаційну структуру управління досліджуваної публічної установи представлено на рисунку 2.1. Вихідні дані отримано із додатка А.

Відповідно до представленої організаційної структури основні функціональні обов'язки між адміністративними працівниками школи розподіляються наступним чином. Директор школи здійснює загальне управління діяльністю школи відповідно до законодавства України і Статуту закладу та відповідає за наповнення школи персоналом; атестацію вчителів; набір учнів до 1-х та 10-х класів, приймання дітей до школи; створення в школі сприятливих умов для безпечної життєдіяльності всіх учасників навчально-виховного процесу; взаємодію і співпрацю з органами місцевого самоврядування, підприємствами і організаціями, громадськістю, батьками, проводить забезпечення належного фінансово-господарського стану школи. Директор організовує реалізацію Постанов уряду, наказів, інструкцій МОН України та його органів на місяць; планування роботи школи; ведення ділової документації, а також керує роботою адміністративно-управлінського персоналу, бухгалтерії та загальношкільною конференцією.

Очільник закладу контролює виконання правил внутрішкільного трудового розпорядку, режиму роботи школи; загальний стан роботи з

охорони праці, цивільного захисту; господарську і фінансову діяльність; роботу бібліотеки, медичного пункту, їдальні; роботу вчителів історії, правознавства, християнської етики, географії і економіки, курсів «Рідний край», «Історія Тернополя», «Країнознавство», «Практичне право», «Людина і світ», трудове навчання і технології (хлопці), фізичної культури.

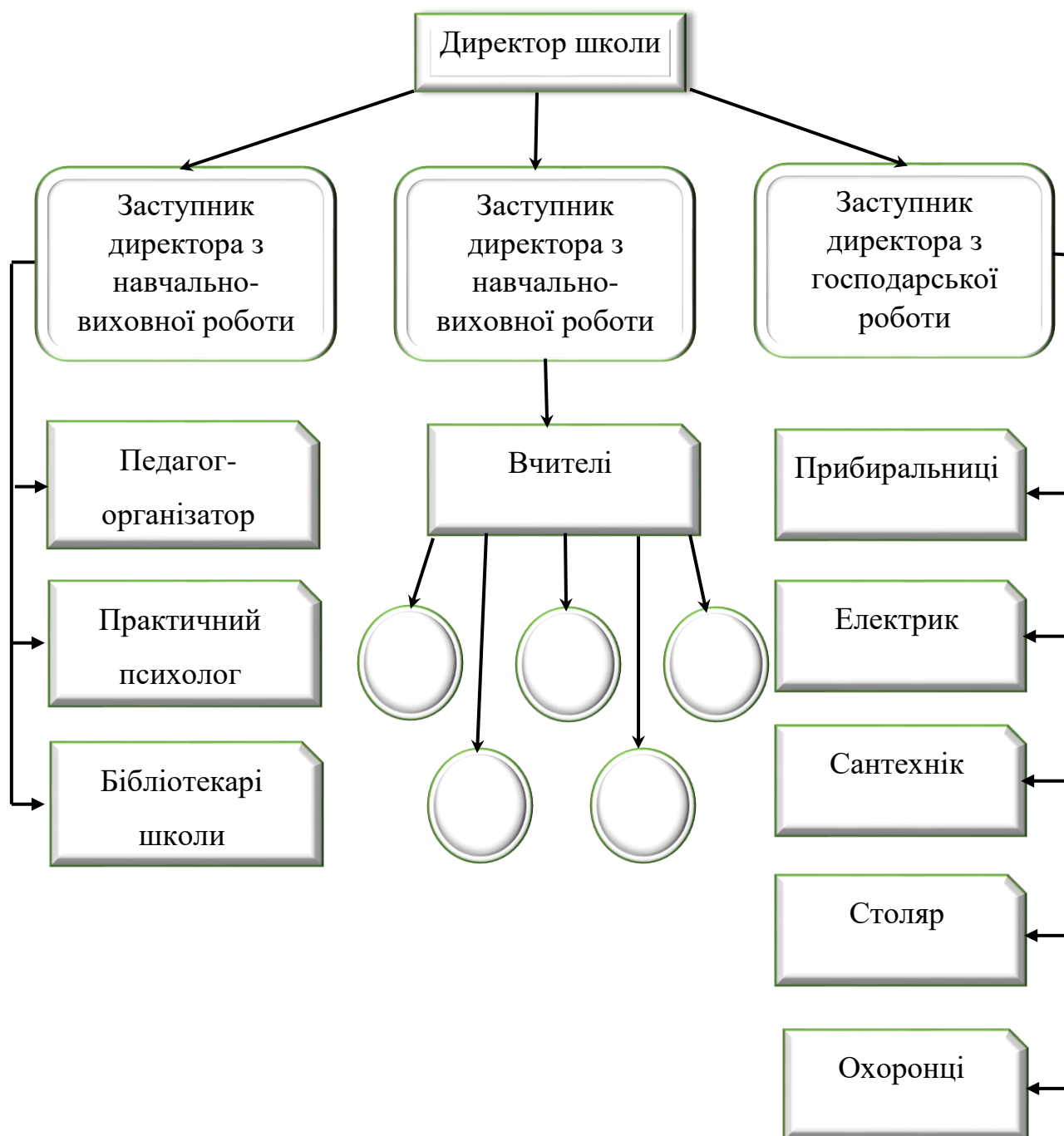

Рисунок 2.1 – Організаційна структура управління Загальноосвітньої школи I – III ступенів №10

Директор очолює:

- Педагогічну раду школи;
- Тарифікаційну комісію;
- Атестаційну комісію;
- Цивільний захист школи.

Перший заступник директора з навчально-виховної роботи відповідає за такі види робіт: по медичному обслуговуванню в школі; із сиротами, напівсиротами, багатодітними, малозабезпеченими сім'ями; їдальні та харчування учнів; Ради “Живи книго!”; методичного об'єднання вчителів початкової школи і вихователів групи продовженого дня, математики й інформатики; батьківського всеобучу батьків учнів 1-4 класів; психолого-медико-педагогічної комісії, логопеда; із дітьми, що перебувають на інклюзивній формі навчання.

Заступник директора також виконує роботу по складанню розкладу занять в початковій школі; формування перших класів, групи продовженого дня; ведення табеля заробітної плати вчителів початкової школи, журналу пропущених та заміненних уроків 1-4 класів; організації індивідуального та інклюзивного навчання школярів. Заступник очільника контролює виконання нормативних документів з охорони життя, здоров'я учнів 1-4 класів; роботу вчителів початкової школи та вихователів групи продовженого дня, логопеда, математики, інформатики, фізики; ведення ділової документації початкової школи.

Другий заступник директора з навчально-виховної роботи відповідає за такі види робіт: організацію навчально-виховного процесу, дотримання режиму роботи школи; роботу університету педагогічних знань для батьків; організацію методичної роботи в школі, а також виконує роботу по складанню розкладу уроків, факультативів, графіка навчальних екскурсій, плану роботи школи; формуванню статистичної звітності; веденню табеля заробітної плати вчителів 5-11 класів, журналу пропущених та заміненних уроків; організації та проведенню державної підсумкової атестації; атестації вчителів; обліку дітей

закріпленої за школою території обслуговування; підвищення кваліфікації вчителів; проходження вчителями курсової перепідготовки; підготовці проектів наказів, розпоряджень з питань навчальної роботи; організації навчання екстернатів.

Другий заступник директора з навчально-виховної роботи контролює ведення шкільної документації 5-11 класів; роботу вчителів української мови та літератури, англійської, німецької мов, зарубіжної літератури, музичного мистецтва, образотворчого мистецтва, курсу «Мистецтва», трудового навчання і технологій (дівчат), художньої культури, основ здоров'я, природознавства, хімії, біології; виконання навчальних планів і програм вчителями; очолює методичну раду школи.

2.2 Дослідження основних аспектів освітньої діяльності школи

Головною метою «Загальноосвітньої школи I-III ступенів №10 (далі – ЗОШ №10) є забезпечення реалізації права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти.³»

«Головним завданням досліджуваного навчального закладу є забезпечення реалізації права громадян на повну загальну середню освіту.»

«Основним документом, що регулює навчально-виховний процес, є робочий навчальний план».

Контингент учнів Загальноосвітньої школи I – III ступенів № 10 (далі – ЗОШ №10) за класами на початок 2016/2017, 2017/2018, 2018/2019 навчальних років відображено у таблицях 2.1 – 2.3. Вихідні дані отримано з додатку Б. Отже, кількість класів у динаміці трьох останніх навчальних років склала відповідно 24 та 23 класи. Найбільша кількість класів була у 2016/2017 навчальних роках. Кількість учнів коливалася від 593 учнів на початок 2017/2018 навчального року до 612 учнів на початок 2018/2019 навчального року.

³ Джерело: статут освітнього закладу.

Таблиця 2.1 – Контингент учнів ЗОШ №10 за класами на початок 2016/2017 навчального року

Назва показника	Всього	У тому числі за класами											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Кількість класів, одиниць	24	2	3	2	2	2	3	3	2	3	1	1	0
Чисельність учнів, осіб, з них	604	58	66	59	43	50	64	77	58	69	32	28	0
дівчат	273	19	27	37	13	29	27	30	31	31	10	19	0
тих, що навчаються індивідуально	2						1	1					
з особливими освітніми потребами	10		4			1	1	3		1			
у тому числі навчаються індивідуально	1							1					
тих, що навчаються в інклюзивних класах	9		4			1	1	3					
із малозабезпечених сімей	35	6	4	4	4	1	3	3	6	3		1	
дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	10			1	1			1	1	3	1	2	
дітей з інвалідністю	11	1	2	1	1		1	2	1	2			
Кількість класів з наповнюваністю більше 27 учнів	11	2		2		1		1	2	1	1	1	
Кількість інклюзивних класів	5		1			1	1	1		1			

Таблиця 2.2 – Контингент учнів ЗОШ №10 за класами на початок 2017/2018 навчального року

Назва показника	Всього	У тому числі за класами											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Кількість класів, одиниць	23	2	2	3	2	2	2	3	3	2	1	1	0
Чисельність учнів, осіб, з них	593	56	55	71	57	49	51	64	77	54	28	31	0
дівчат	287	28	25	24	18	27	32	34	38	29	14	18	0
тих, що навчаються індивідуально	4			1	1			1	1				
з особливими освітніми потребами	9			2	3			2	2				
у тому числі навчаються індивідуально	4			1	1			1	1				
тих, що навчаються в інклюзивних класах	9			2	3			2	2				
із малозабезпечених сімей	21	4	2	3	4		3		2	2		1	
дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	9					2			1	3	2	1	
дітей з інвалідністю	11			2	3			2	2	1		1	
Кількість класів з наповнюваністю більше 27 учнів	14	2	2	1	2	1		1		1	2	2	
Кількість інклюзивних класів	4			1	1			1	1				

Таблиця 2.3 – Контингент учнів ЗОШ №10 за класами на початок 2018/2019 навчального року

Назва показника	Всього	У тому числі за класами											
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12
Кількість класів, одиниць	23	2	2	2	3	2	2	2	3	3	1	1	0
Чисельність учнів, осіб, з них	612	59	53	59	74	62	51	52	67	76	28	31	0
дівчат	281	29	27	19	31	37	18	32	29	29	12	18	0
тих, що навчаються індивідуально	2								1	1			
з особливими освітніми потребами	13				4			2	3	3		1	
у тому числі навчаються індивідуально	2								1	1			
тих, що навчаються в інклюзивних класах	11				4			2	2	2		1	
із малозабезпечених сімей	17	3	2	5	2		2		1	1		1	
дітей-сиріт та дітей, позбавлених батьківського піклування	7					1			1	1	2	2	
дітей з інвалідністю	20	1		2	3	2	1	2	2	4		3	
Кількість класів з наповнюваністю більше 27 учнів	12	2		2	2	2		1		1	1	1	
Кількість інклюзивних класів	5				1			1		1	1	1	

На початок 2018/2019 навчального року в ЗОШ №10 налічувалося 13 учнів з особливими потребами. Це на 4 учні більше, ніж у попередньому навчальному році. Кількість інклюзивних класів на початок 2018/2019 навчального року склала 5.

Кількість класів з наповнюваністю більше 27 учнів склала відповідно 11, 14 та 12 класів у динаміці трьох останніх навчальних років. На початок 2018/2019 навчального року в ЗОШ №10 запроваджено профільне навчання за філологічним напрямом (українська філологія). У школі працюють дві групи продовженого дня, у яких навчаються 60 учнів.

Інформація про мову навчання та іноземні мови, а також про віковий склад учнів на початок 2018/2019 навчального року представлено у таблицях 2.4 і 2.5. Вихідні дані отримано з додатка Б.

Результати проведеного аналізу дозволяють стверджувати, що мовою навчання в усіх класах є українська мова. Основною іноземною мовою є англійська. Проте у школі є 9 груп, у яких, окрім англійської, вивчається ще й німецька мова. Вивчення двох іноземних мов сьогодні є передумовою активізації учнівської мобільності.

Щодо вікового складу учнів, то доцільно зазначити, що у школі станом на початок 2018/2019 навчального року навчався 31 учень віком 6 років, 45 учнів віком 7 років, 72 учні віком 8 років, 51 учень віком 9 років, 60 учнів віком 10 років, 86 учнів віком 11 років, 57 учнів віком 12 років, 63 учні віком 13 років, 60 учнів віком 14 років, 44 учні віком 15 років, 34 учні віком 16 років та 7 учнів віком 17 років.

Найменша кількість учнів відноситься до категорій «5 років» та «18 років і старші» – по 1 учневі. Найбільша кількість учнів припадає на такі вікові категорії як 8 – 14 років.

Таблиця 2.4 – Мова навчання та мова, що вивчається як предмет на початок 2016/2017 навчального року

Кількість класів та учнів	Назва мови	Класи												Усього
		1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	
Мова навчання														
Кількість класів	Українська	2	3	2	2	2	3	3	2	3	1	1		24
Кількість учнів	Українська	59	53	59	74	62	51	52	67	76	28	31	0	612
Мова, яка вивчається як предмет														
Кількість груп	Англійська	4	3	4	2	3	3	4	4	4	2	2		35
Кількість учнів	Англійська	59	53	59	74	62	51	52	67	76	28	31		612
Кількість груп	Німецька						1	4	4					9
Кількість учнів	Німецька						20	24	28					72

Таблиця 2.5 – Віковий склад учнів на початок 2016/2017 навчального року

Назва показника	Усього	У тому числі матимуть вік (число повних років)													
		5 років	6 років	7 років	8 років	9 років	10 років	11 років	12 років	13 років	14 років	15 років	16 років	17 років	18 років і старші
Усього учнів, у тому числі	612	1	31	45	72	51	60	86	57	63	60	44	34	7	1
1 клас	59	1	31	27											
2 клас	53			18	24	11									
3 клас	59				48	11									
4 клас	74					29	23	22							
5 клас	62						37	25							
6 клас	51							39	12						
7 клас	52								33	17	2				
8 клас	67								12	46	9				
9 клас	76										49	27			
10 клас	28											17	11		
11 клас	31												23	7	1
12 клас	0														
Всього дівчат	281	0	29	27	19	31	37	18	32	29	29	12	18	0	0

На сьогодні у ЗОШ №10 діють ряд гуртків (табл. 2.6).

Таблиця 2.6 –Наявність гуртків, секцій, організованих ЗОШ №10

Назва показника	Гуртків, секцій, одиниць	У них дітей, осіб	Питома вага в структурі, %	
			Гуртків	Кількості дітей
Всього гуртків, секцій	10	200	100	100
у тому числі за напрямом:				
науково-технічним	1	30	10	15
фізкультурно-спортивним	1	40	10	20
художньо-естетичним	5	50	50	25
іншим	3	80	30	40

Таким чином, можемо зазначити, що у школі функціонують секції за науково-технічним, фізкультурно-спортивним, художньо-естетичним та іншими напрямками. Найбільш популярним серед учнів є фізкультурно-спортивний напрям.

Отже, керівництво ЗОШ №10 дотримується думки, що спортивні секції і гуртки допоможуть дітям зрозуміти, що їм подобається робити, до чого слід докладати якнайбільше зусиль. У подальшому саме позакласні заняття дадуть змогу спрямувати учнів до подальшого освоєння відповідних професій.

2.3 Аналіз бюджетного процесу публічної установи

Дослідження бюджетної діяльності ЗОШ №10 розпочнемо з аналізу використання її коштів. Проведемо дослідження надходження та використання коштів загального фонду ЗОШ № 10 (табл. 2.7). Вихідні дані отримано з додатка В.

Отже, до загальної суми використаних ЗОШ № 10 коштів відносимо: витрати на оплату праці та нарахування на заробітну плату, на використання товарів і послуг, предмети, матеріали, обладнання та інвентар, медикаменти,

перев'язувальні матеріали, продукти харчування, оплату комунальних послуг та енергоносіїв.

Таблиця 2.7 – Обсяги надходження та використання коштів загального фонду бюджету ЗОШ №10 у динаміці 2016 – 2018 років, грн.

Назва показника	2016	2017	2018	2019 (1 квартал)
1	2	3	4	5
Загальна сума використаних коштів, у тому числі:	5701558,68	8972555,37	10202984,34	2570355,13
Оплата праці і нарахування на заробітну плату, у тому числі:	4888996,28	7874591,86	9064794,13	2283925,88
Заробітна плата	4022910,65	6458555,80	7416557,52	1879506,23
Нарахування на оплату праці	866085,63	1416036,06	1648236,61	404419,65
Використання товарів і послуг, у тому числі:	810162,40	1093762,22	422369,51	286429,25
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	127923,62	337971,72	206896	19827,00
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	3098,14	6000,00	5300	6000,00
Продукти харчування	86712,00	114428,72	117603	17413,00
Оплата послуг (крім комунальних)	48293,29	73536,98	92570,51	435,69
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв, у тому числі:	515065,68	560392,60	600292,81	7243,38
Оплата теплопостачання	428749,67	452538,00	479600	195930,04
Оплата водопостачання та водовідведення	38200,84	39670,99	41883,47	12434,42
Оплата електроенергії	48115,17	68183,61	78809,34	5578,56
Дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	796,25	1432,20	2041	560,00
Соціальне забезпечення	2400,00	4200,00	2700	0,00
Інші видатки	0,00	1,29	2,79	0,00

Також навчальний заклад здійснював власні дослідження, напрацьовував заходи розвитку по реалізації державних та регіональних програм. Значну суму витрат було спрямовано на соціальне забезпечення. З метою поглиблення результатів проведеного аналізу проведемо порівняння бюджетних показників діяльності ЗОШ №10 у динаміці 2016 – 2018 років (табл. 2.8).

Таблиця 2.8 – Порівняння бюджетних показників діяльності ЗОШ №10 у динаміці 2016-2018 років

Назва показника	Абсолютне відхилення, грн.		Відносне відхилення, %	
	2016-2017	2017-2018	2016-2017	2017-2018
1	2	3	4	5
Загальна сума використаних коштів, у тому числі:	3270996,69	1230428,97	57,37	13,71
Оплата праці і нарахування на заробітну плату, у тому числі:	2985595,58	1190202,27	61,07	15,11
Заробітна плата	2435645,15	958001,72	60,54	14,83
Нарахування на оплату праці	549950,43	232200,55	63,50	16,40
Використання товарів і послуг, у тому числі:	283599,82	-671392,71	35,01	-61,38
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	210048,10	-131075,72	164,20	-38,78
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	2901,86	-700,00	93,66	-11,67
Продукти харчування	27716,72	3174,28	31,96	2,77
Оплата послуг (крім комунальних)	25243,69	19033,53	52,27	25,88
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв, у тому числі:	45326,92	39900,21	8,80	7,12
Оплата теплопостачання	23788,33	27062,00	5,55	5,98
Оплата водопостачання та водовідведення	1470,15	2212,48	3,85	5,58
Оплата електроенергії	20068,44	10625,73	41,71	15,58

Продовження таблиці 2.8

1	2	3	4	5
Дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	635,95	608,80	79,87	42,51
Соціальне забезпечення	1800,00	-1500,00	75,00	-35,71
Інші видатки	1,29	1,50	0,21	116,28

Результати проведеного аналізу дозволяють стверджувати, що загальна сума використаних коштів у динаміці 2017-2018 років зросла на 13,71%. Таке збільшення відбулося в значній мірі за рахунок зростання витрат на оплату та праці і нарахувань на заробітну плату (на 15,11%), продукти харчування (на 2,77%), оплату послуг (на 25,88%), оплату комунальних послуг та енергоносіїв (на 7,12%), дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних та регіональних програм (на 42,51%), інших видатків (на 116,28%). Проте слід зазначити, що за деякими видами витрат можемо спостерігати зниження показника. До таких видів витрат відносимо видатки на використання товарів і послуг (на 61,38%), предмети, матеріали, обладнання та інвентар (на 38,78%), медикаменти та перев'язувальні матеріали (на 11,67%), соціальне забезпечення (на 35,71%). Загалом можемо спостерігати зростання загальної суми використаних коштів на 3270996,69 грн. у динаміці 2016-2017 років та на 1230428,97 грн. у динаміці 2017 – 2018 років.

Визначимо питому вагу основних видів витрат у бюджетній діяльності ЗОШ № 10 (табл. 2.9). Результати проведених досліджень свідчать, що найбільшу питому вагу в загальній сумі використаних коштів мали витрати на оплату праці (більше 85% від загальної суми витрат у динаміці 2016-2019 років). Заробітна плата склала більше 70% витрат, нарахування на неї займали близько 15% бюджетних ресурсів.

Таблиця 2.9 – Питома вага основних видів витрат у бюджетній діяльності ЗОШ №10

Назва показника	Питома вага у загальних витратах, %				Зміна питомої ваги, %		
	2016	2017	2018	2019 (1 квартал)	2016- 2017	2017- 2018	2018- 2019
1	2	3	4	5	6	7	8
Загальна сума використаних коштів, у тому числі:	100,00	100,00	100,00	100	0,00	0,00	0,00
Оплата праці і нарахування на заробітну плату, у тому числі:	85,75	87,76	88,84	88,86	2,01	1,08	0,01
Заробітна плата	70,56	71,98	72,69	73,12	1,42	0,71	0,43
Нарахування на оплату праці	15,19	15,78	16,15	15,73	0,59	0,37	-0,42
Використання товарів і послуг, у тому числі:	14,21	12,19	4,14	11,14	-2,02	-8,05	7,00
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	2,24	3,77	2,03	0,77	1,52	-1,74	-1,26
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	0,05	0,07	0,05	0,23	0,01	-0,01	0,18
Продукти харчування	1,52	1,28	1,15	0,68	-0,25	-0,12	-0,48
Оплата послуг (крім комунальних)	0,85	0,82	0,91	0,02	-0,03	0,09	-0,89
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв, у тому числі:	9,03	6,25	5,88	0,28	-2,79	-0,36	-5,60
Оплата теплопостачання	7,52	5,04	4,70	7,62	-2,48	-0,34	2,92
Оплата водопостачання та водовідведення	0,67	0,44	0,41	0,48	-0,23	-0,03	0,07
Оплата електроенергії	0,84	0,76	0,77	0,22	-0,08	0,01	-0,56
Дослідження та розробки	0,01	0,02	0,02	0,02	0,00	0,00	0,00

Продовження таблиці 2.9

1	2	3	4	5	6	7	8
Соціальне забезпечення	0,04	0,05	0,03	0,00	0,00	-0,02	-0,03
Інші видатки	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00	0,00

Також досить високу питому вагу мають витрати на оплату теплопостачання (близько 8% від загального обсягу витрат) і витрати на використання товарів і послуг (близько 4% від загального обсягу витрат). На інші види витрат у першому кварталі 2019 року припадав порівняно невеликий відсоток питомої ваги: предмети, обладнання та інвентар – 0,77%, медикаменти та перев'язувальні матеріали – 0,23%, продукти харчування – 0,68%, дослідження та розробки – 0,02%.

З метою визначення ефективності формування та використання бюджетних коштів ЗОШ №10 проведемо порівняння планових і фактичних показників бюджетної діяльності навчального закладу в динаміці 2017 – 2018 років (табл. 2.10, 2.11).

Таблиця 2.10 – Порівняння планових і фактичних показників бюджетної діяльності ЗОШ №10 у 2017 році

Назва показника	Затверджено на звітний рік, грн.	Надійшло коштів за звітний рік, грн.	Відхилення	
			Абсолютне, грн.	Відносне, %
1	2	3	4	5
Загальна сума використаних коштів, у тому числі:	9074861,66	8972555,37	-102306,29	-1,13
Оплата праці і нарахування на заробітну плату, у тому числі:	7973868,00	7874591,86	-99276,14	-1,25
Заробітна плата	6533606,00	6458555,80	-75050,20	-1,15
Нарахування на оплату праці	1440262,00	1416036,06	-24225,94	-1,68
Використання товарів і послуг, у тому числі:	1096791,00	1093762,22	-3028,78	-0,28

Продовження таблиці 2.10

1	2	3	4	5
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	337975,66	337971,72	-3,94	0,00
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	6000,00	6000,00	0,00	0,00
Продукти харчування	114429,00	114428,72	-0,28	0,00
Оплата послуг (крім комунальних)	73537,00	73536,98	-0,02	0,00
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв, у тому числі:	563417,00	560392,60	-3024,40	-0,54
Оплата теплопостачання	452538,00	452538,00	0,00	0,00
Оплата водопостачання та водовідведення	42671,00	39670,99	-3000,01	-7,03
Оплата електроенергії	68208,00	68183,61	-24,39	-0,04
Дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	1433,00	1432,20	-0,80	-0,06
Соціальне забезпечення	4200,00	4200,00	0,00	0,00
Інші видатки	2,00	1,29	-0,71	-35,50

Таблиця 2.11 – Порівняння планових і фактичних показників бюджетної діяльності ЗОШ №10 у 2018 році

Назва показника	Затверджено на звітний рік, грн.	Надійшло коштів за звітний рік, грн.	Відхилення	
			Абсолютне, грн.	Відносне, %
1	2	3	4	5
Загальна сума використаних коштів, у тому числі:	10225541,00	10202984,34	-22556,66	-0,22
Оплата праці і нарахування на заробітну плату, у тому числі:	9071530,00	9064794,13	-6735,87	-0,07
Заробітна плата	7420936,00	7416557,52	-4378,48	-0,06
Нарахування на оплату праці	1650594,00	1648236,61	-2357,39	-0,14
Використання товарів і послуг, у тому числі:	422370,00	422369,51	-0,49	0,00
Предмети, матеріали, обладнання та інвентар	207900,00	206896,00	-1004,00	-0,48

Продовження таблиці 2.11

1	2	3	4	5
Медикаменти та перев'язувальні матеріали	5200,00	5300,00	100,00	1,92
Продукти харчування	117603,00	117603,00	0,00	0,00
Оплата послуг (крім комунальних)	100400,00	92570,51	-7829,49	-7,80
Оплата комунальних послуг та енергоносіїв, у тому числі:	606900,00	600292,81	-6607,19	-1,09
Оплата теплопостачання	479600,00	479600,00	0,00	0,00
Оплата водопостачання та водовідведення	42200,00	41883,47	-316,53	-0,75
Оплата електроенергії	85100,00	78809,34	-6290,66	-7,39
Дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних (регіональних) програм	2550,00	2041,00	-509,00	-19,96
Соціальне забезпечення	2700,00	2700,00	0,00	0,00
Інші видатки	50,00	2,79	-47,21	-94,42

Отже, результати порівняння планових та фактичних показників використання бюджетних коштів у 2017 році засвідчили зниження фактичного показника загальної суми використаних коштів у порівнянні з плановим значенням на 102306,29 грн., що склало 1,13%. Таке зниження відбулося в значній мірі внаслідок зменшення фактичних витрат на оплату праці і нарахувань на заробітну плату, оплату комунальних послуг та енергоносіїв, фактичного зменшення витрат на дослідження та розробки, а також зниження інших видатків.

У 2018 році також спостерігаємо відхилення загальної суми використаних коштів від фактичної величини, що склало -22556,66 грн. або -0,22%. Загалом меншими є практично ті самі види витрат, що й в попередньому році. Відхилення в сторону збільшення можемо спостерігати лише за таким видом витрат як «Медикаменти та перев'язувальні матеріали».

Отже, проведений аналіз бюджетної діяльності ЗОШ №10 засвідчив наявність ряду характерних особливостей процесів використання ресурсів

навчального закладу. Результати дослідження дозволяють стверджувати, що основними видами витрат установи є витрати на оплату праці та сплату комунальних платежів. Значним позитивом є те, що ЗОШ №10 окрему частину ресурсів спрямовує на проведення досліджень і розробок у процесі реалізації державних та регіональних освітніх програм.

Висновки до розділу 2

Отже, у другому розділі магістерської роботи проведено аналіз публічної діяльності Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №10. Результати досліджень засвідчили, що головною метою діяльності навчального закладу є забезпечення реалізації права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти, а до основних завдань відносяться зокрема: забезпечення реалізації права громадян на повну загальну середню освіту; виховання громадянина України; формування і розвиток соціально зрілої, творчої особистості з усвідомленою громадянською позицією, почуттям національної самосвідомості, особистості, підготовленої до професійного самовизначення.

Визначено, що на початок 2018/2019 навчального року в ЗОШ №10 налічувалося 13 учнів з особливими потребами. Це на 4 учні більше, ніж у попередньому навчальному році. Кількість інклюзивних класів на початок 2018/2019 навчального року склала 5. Кількість класів з наповнюваністю більше 27 учнів склала відповідно 11, 14 та 12 класів у динаміці трьох останніх навчальних років. На початок 2018/2019 навчального року в ЗОШ №10 запроваджено профільне навчання за філологічним напрямом (українська філологія). У школі працюють дві групи продовженого дня, у яких навчаються 60 учнів.

Досліджено, що в школі функціонують секції за науково-технічним, фізкультурно-спортивним, художньо-естетичним та іншими напрямами. Найбільш популярним серед учнів є фізкультурно-спортивний напрям.

Результати проведеного бюджетного аналізу дозволяють стверджувати, що загальна сума використаних коштів у динаміці 2017-2018 років зросла на 13,71%. Таке збільшення відбулося в значній мірі за рахунок зростання витрат на оплату та праці і нарахувань на заробітну плату (на 15,11%), продукти харчування (на 2,77%), оплату послуг (на 25,88%), оплату комунальних послуг та енергоносіїв (на 7,12%), дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних та регіональних програм (на 42,51%), інших видатків (на 116,28%). Проте слід зазначити, що за деякими видами витрат можемо спостерігати зниження показника. До таких видів витрат відносимо видатки на використання товарів і послуг (на 61,38%), предмети, матеріали, обладнання та інвентар (на 38,78%), медикаменти та перев'язувальні матеріали (на 11,67%), соціальне забезпечення (на 35,71%).

Доцільно зазначити, що найбільшу питому вагу в загальній сумі використаних коштів мали витрати на оплату праці (більше 85% від загальної суми витрат у динаміці 2016-2019 років). Також досить високу питому вагу мають витрати на оплату теплопостачання (близько 8% від загального обсягу витрат) і витрати на використання товарів і послуг (близько 4% від загального обсягу витрат). На інші види витрат у першому кварталі 2019 року припадав порівняно невеликий відсоток питомої ваги: предмети, обладнання та інвентар – 0,77%, медикаменти та перев'язувальні матеріали – 0,23%, продукти харчування – 0,68%, дослідження та розробки – 0,02%.

Таким чином, можемо зробити висновок, що доцільним є проведення процесу оптимізування витрат навчального закладу з метою забезпечення більш ефективного їх використання.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ ПРОЦЕСІВ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ ПРОГРАМ І ПРОЕКТІВ У ЗОШ І – ІІІ СТУПЕНІВ №10

3.1 Формування пропозиції для участі школи в проекті «Демократична школа»

Програму «Демократична школа» (далі – Програму) в Україні реалізовує «Європейський центр імені Вергеланда» у співпраці з «Міністерством освіти і науки України» та «Радою Європи» з метою підтримки реформ середньої освіти в Україні. Програма фінансується Міністерством зовнішніх справ Норвегії [1].

Дана програма заохочує до змін в українській школі, щоб школа виховувала активних громадян, котрі поважають права людини:

- розвивають культуру та демократію у школі;
- проводить навчання для вчителів та адміністрації школи;
- пропонується батькам приймати участь в житті школи;
- заохочують до співпраці між школою і громадою сприяючи чим зближення взаємовідносин шкіл з різних областей України.

Для того, щоб школа приймала участь в Програмі є певні критерії, а саме:

- мотивуючі фактори до запровадження змін для подальшого поглиблення демократичної культури в навчальних закладах та розвитку громадянських компетентностей;
- чітко поставлені завдання щодо бажаних демократичних змін у навчальних закладах;
- сильна команда, спрямована на спільну реалізацію шкільного проекту, в якому будуть залучені усі учасники освітнього процесу, в тому числі батьки, а також представники громади та місцевого самоврядування;

– школи, котрі процес відбору будуть географічно різноманітні та різні типи адміністративних одиниць (міста, села, ОТГ тощо).

Демократична школа – це:

- ініціативні та відповідальні учні,
- вмотивовані та налаштовані на нововведення вчителі,
- відкрита адміністрація,
- батьки, які будуть зацікавлені у допомозі школі,
- громада котра буде розуміти і допомагати навчальному прогресивному процесу.

За час реалізації Програми досягнуто таких результатів (рис. 3.1).

Рисунок 3.1 – Результати, яких було досягнуто протягом періоду впровадження Програми «Демократична школа» [2]

На початку 2020 року буде відібрано 60 шкільних команд котрі пройдуть вступний тренінг на меті якого визначити напрямок демократичного розвитку школи. Після відбору тренери Програми будуть допомагати школі здійснити фактичну оцінку потреб для демократичних змін, також будуть розробляти й реалізувати шкільні проекти у 2020 - 2021 навчальних років, а також

допомагатимуть в обміні досвідом між школами котрі розташовані по всій території України.

Починаючи з лютого 2020 року ініціативна група від навчального закладу зможе взяти участь у вступному тренінгу. Взяти участь у вступному тренінгу зможуть представники шкіл з сусідніх областей України. Планується провести близько 8 тренінгів для 60 шкіл п'ятої хвилі Програми. Шкільна команда буде познайомлена з тренерами, які допомагатимуть навчальному закладу на протязі участі у Програмі.

Тренери будуть планувати свою першу зустріч у зручний для школи час (березень-початок квітня). До цієї зустрічі мають бути залучені як можна ширші зацікавлені кола – серед представників батьків, учнівського самоврядування, місцевої спільноти. Подальшу організацію зустрічей (повідомлення зацікавлених сторін, приміщення тощо) – покладено на відповідальність школи [1].

Тренери розповідатимуть про Програму, проведуть інтерактивні заняття, дані заняття розкриють суть розуміння демократії у школі. Друга зустріч, яку можна буде запланувати на наступний день після першої зустрічі, – це самооцінка за допомогою спеціально розробленого «Інструменту демократичного розвитку школи». Навчальний заклад самостійно буде здійснювати вибір за напрямком, у яких він захоче працювати упродовж 2020 - 2021 навчального року задля поглиблення демократичної культури.

У квітні-травні 2020 року можна запланувати третій візит тренерів Програми до ЗОШ №10, метою якого буде реальна допомога для складання плану впровадження змін на 2020 - 21 навчальний рік, з урахуванням потреб і можливостей школи. Протягом вересня - жовтня 2020 року в школі відбудеться одноденна тренінг-майстерня, тема котрої буде прямо пропорціонально залежати від складеного плану дій. Також, відповідальні особи школи зможуть взяти участь у тематичних тренінгах, які будуть проводитись у м. Львові. Тема тренінгів буде опиратися на основі аналізу потреб шкіл, котрі були залучені до п'ятої хвилі Програми.

У листопаді 2020 року – тренери відвідають школу з метою консультації і для проміжного моніторингу змін у ЗОШ №10. Протягом лютого - березня 2021 року – тренери здійзнять моніторингово-консультаційний візит до школи. В квітні 2021 року – тренери прибудуть до школи з ціллю підумкового візиту і здійзнять підведення результатів впровадження Програми, та складуть плани на майбутнє. У кінці червня 2021 року – буде проводитись підсумкова конференція для навчальних закладів - учасників п'ятої хвилі Програми. На даному заході учасники будуть обмінюватись досвідом.

Протягом всього періоду тренери й експерти Програми будуть на зв'язку, готові надавати поради та консультації. Контакти зі школою будуть постійні у закритій групі в соціальній мережі Facebook, та через сервіс Google Клас.

Програма не пропонує однозначного вирішення питання розвитку демократичної культури, замість того тренери разом з учнями, вчителями та батьками ЗОШ №10 будуть працювати над створенням єдиного алгоритму дій та їхньої участі у впровадженні Програми.

ЗОШ №10 – це окремий цільний організм, в котрого присутні сильні та слабкі сторони, потреби, ресурси, виклики тощо. З метою виявлення основного питання «Що необхідно робити школі?» необхідно в першу чергу діагностувати ситуацію, а тоді вяснити, які саме зміни можна запровадити в межах навчального року. Для того, щоб здійснити аналіз сильних і слабких сторін, реальних потреб і ресурсів будуть залучені тренери Програми. Тренери допоможуть ЗОШ №10 при складанні плану дій та в його подальшій реалізації. Тренери та експерти Програми – виступають як каталізатори та помічники у нововведеннях, але нововведення залежатимуть насамперед від педагогічного колективу, учнів та батьків [1].

ЗОШ №10 – це свого роду модель суспільства. В суспільстві в котрому переважає демократія рішення загального значення приймаються після проведення консультацій та узгоджень усіма зацікавленими особами, яких ці рішення торкаються. При запровадженні змін у навчальному закладі

необхідно враховувати інтереси та вимоги усіх суб'єктів освітнього процесу, сюди необхідно включити представників громади, а також постаратися залучати їх до процесу прийняття рішень. У зв'язку з чим у рамках проекту до складу ініціативної групи буде включено директора школи, педагогів, батьків та громадськість.

Отже, демократичні зміни в ЗОШ №10 – це передовсім зміни у відношенні суб'єктів навчального процесу один до одного, взаєморозуміння, можливості для діалогу, спілкування та дискусій, тощо. Програма допоможе ЗОШ №10 поглибити культуру демократії в школі, розвинути інклюзивне середовище, де учні, вчителі та батьки будуть відчувати себе партнерами, брати участь у прийнятті рішень у школі, в котрій кожна дитина буде знати, що вона важлива і її думку поважають. Програма здійснює оплату дороги й проживання всіх учасників заходів у межах Програми, крім того проїзд та надання послуг з проживання тренерів Програми під час відвідування школи, надає чітко виділені кошти для перерви на каву під час проведення тренінгів та конференцій.

ЗОШ №10 отримає канцелярське приладдя, потрібне для проведення зустрічей з тренерами Програми, електронні та друковані версії матеріалів котрі будуть представлені на конференціях та тренінгах від Ради Європи. Прогнозний календар заходів Програми представлено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 –Прогнозний календар заходів Програми «Демократична школа» за участю ЗОШ №10 [1]

Дата / період проведення заходів	Зміст заходів
1	2
28 січня 2020 року	Урочиста конференція для директорів шкіл у Києві з нагоди запуску 5 хвили Програми. Підписання Декларації про співпрацю
Лютий 2020 року	Інтенсивний 4-денний вступний тренінг для шкільних команд
Березень - квітень 2020 року	Три навчальні майстерні з тренерами Програми у кожній школі з (1) презентації Програми, (2) діагностики ситуації та (3) складення плану дій на 2020/2021 н.р.

Продовження таблиці 3.1

1	2
Вересень - жовтень 2020 року	Одноденна навчальна тренінг-майстерня у кожній школі відповідно до її потреб. Тематичні міжрегіональні тренінги для представників шкіл у Львові
Жовтень 2020 - квітень 2021 року	Три зустрічі у школі з тренерами, які допомагатимуть відслідковувати демократичні зміни, здійснити їх підсумкове оцінювання та описати історії змін
Червень 2021	Підсумкова всеукраїнська конференція

Всі кошти котрі будуть витрачені на участь у тренінгах та створення шкільних майстерень в школі, а також забезпечення необхідними канцелярськими товарами та навчальною продукцією бере на себе Програма.

Прийняти участь у вступному тренінгу зможе команда від ЗОШ №10 у складі 4 осіб:

- директор школи (обов'язково);
- заступник директора чи вчитель ;
- представник батьківського комітету школи, який не працює у школі;
- представник місцевої влади або громадської організації, що має тісну співпрацю з школою.

Команда обирає зі свого складу й зазначає у заявці координатора – одну особу, яка відповідатиме за комунікацію з командою Програми.

Школа №10 при прийнятті участі в Програмі зобов'язується брати участь у повному циклі Програми, що триватиме з січня 2020 до червня 2021 року, а саме:

- обрати відповідальну особу від команди - координатора;
- директор школи буде зобов'язаний брати участь у конференції з нагоди початку 5 хвилі Програми й підписати з Програмою Декларацію про співпрацю;
- команду котру відібрали зобов'язана взяти участь у початковому та тематичному тренінгах у відповідності до графіку, запропонованого Програмою;
- навчальний заклад зобов'язаний допомагати тренерам Програми в створенні майстерень у школі:

- презентація Програми для всієї школи за участі батьків та представників громади відбудеться у березні - квітні 2020 року;
- діагностика подій у школі у відповідності до розробленого Програмою «Інструменту демократичного розвитку школи» відбудеться у березні - квітні 2020 року;
- здійснити перспективне планування робочого процесу на 2020 - 2021 навчальний рік відбудеться у квітні - травні 2020 року;
- тренінг - майстерня буде проведена протягом одного дня з тем, котрі відповідають напрямку рух школи і цілі котрі запланує собі навчальний заклад і відбудеться у вересні - жовтні 2020 року;
- консультаційна зустріч пройде в листопаді 2020 року;
- моніторингова зустріч пройде в лютому - березні 2021 року;
- зустріч для підведення підсумку і оцінки змін котрі відбулись у школі відбудеться в квітні 2021 року.

Завдання команди Програми, а також ціль запланованих в рамках Програми заходів – здійснювати підтримку школі упродовж усього шляху, сприяючи заходам становлення демократизації школи.

У рамках методології «Інструмент демократичного розвитку школи», розроблену експертами Програми «Демократична школа» [2]. було відзначено три основних сфери функціонування ЗОШ №10: власне, навчально - виховний процес, самоврядування в школі, а також зв'язки з місцевою громадою. Враховуючи побажання, викладені у Хартії Ради Європи з освіти для демократичного суспільства та освіти з прав людини (далі – ОДГ/ОПЛ), Програма запроваджує демократичні відносини у школі шляхом запровадження елементів освіти для демократичного суспільства і прав людини у навчально-виховний процес, шкільного самоврядування, а також через тісні партнерські відносини з місцевою громадою та органами місцевого самоврядування (рис. 3.2).

При цьому поділі до окремих блоків було віднесено такі напрями розвитку ЗОШ №10:

Блоки №1 та №2: школа здійснила інтегрування принципів та підходів ОДГ та ОПЛ у зміст навчальної програми; робота по за класом має на меті впровадження демократичних принципів і поваги до прав і свобод людини; підходи і методи ОДГ/ОПЛ використані в навчально-виховному процесі.

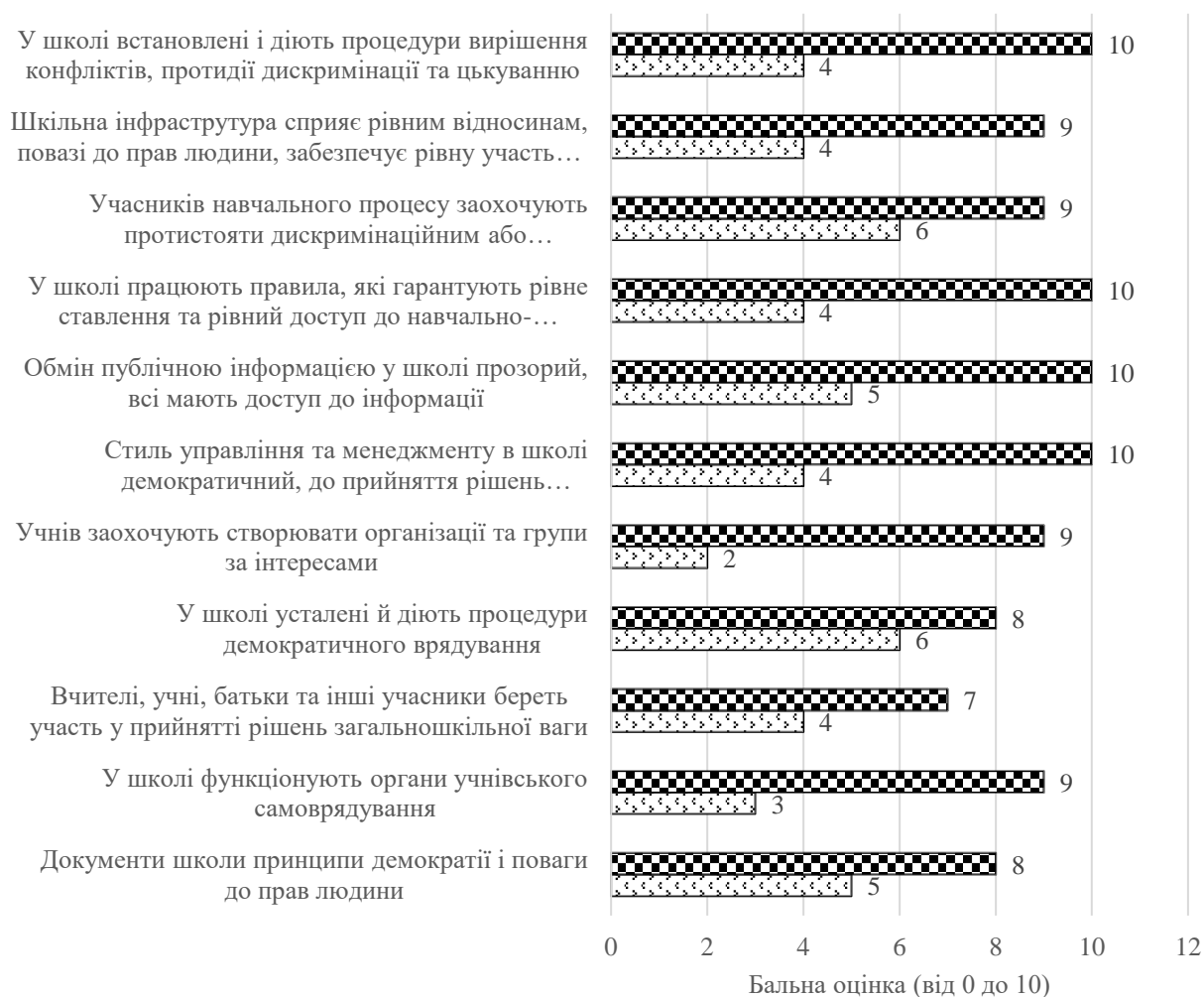
Рисунок 3.2 – Напрямки демократичного розвитку ЗОШ №10⁴

Блок №3: відносини всередині школи і тип самоврядування побудовані на засадах демократичності; відносини у навчальному закладі показують соціальну рівність, солідарність, толерантність та повагу до прав людини; спірні та конфліктні ситуації розв'язуються мирним шляхом з погодженням усіх сторін.

Блок №4: відповідальні особи школи організують і чинять дії з метою вирішення суспільних і глобальних проблем; встановлені партнерства з місцевою адміністрацією, організаціями у місцевій громаді, що сприяють поглибленню демократичної участі.

У цілому, шкільне середовище ЗОШ №10 було оцінено як позитивне і безпечне (рис. 3.3).

⁴ Складено автором за методологією [2].

■ Очікуване значення після проходження Програми "Демократична школа"

▨ Результати оцінювання станом на 1 вересня 2019 року (середня бальна оцінка за шкалою від 1 до 10)

Рисунок 3.3 – Результати бального оцінювання та прогнозованих результатів дотримання стандартів демократичного шкільного середовища і демократичного врядування у ЗОШ №10

У той же час, деякі учасники вбачали наявність викликів малої інклюзії учнів з особливими потребами, відбувався брак рівності та поваги у взаємовідносинах між учнями та учителями, в малій кількості партнерські відносин між батьками та учителями, проблематика у існування конфліктних ситуацій всередині педагогічного колективу.

Загалом ЗОШ №10 вирізняється переважно демократичним типом управління. У цьому навчальному закладі керівництво проявило ініціативу відносно демократичних змін і піддалось певній критиці.

У ЗОШ №10 присутнє шкільне самоврядування, але проблематика полягає в тому, що підхід до шкільного самоврядування формальний і не виконує повністю покладених на нього функцій.

Процес самоврядування та управління в ЗОШ №10 має слабкий характер у вирішенні конфліктних ситуацій. На сьогоднішній день в навчальному закладі відсутні процедури мирного та партиципаторного вирішення конфліктів, немає методів протидії дискримінації та цькуванню. В той же час відсутність вищевказаних процедур для вирішення конфліктів переважно пояснювалось відсутністю будь яких проявів насильства та конфліктів в навчальному закладі, дискримінації та цькування дітей. Хоча, водночас, під час додаткових спілкувань прояви цькування, дискримінації та насильства не завжди розпізнаються та фіксуються.

В ході спілкування щодо висвітлення засад демократичного устрою поваги до прав людини в документах школи викрило важливу проблему – відмінність встановленої практики в розріз з інструкціями і фіксованими процедурами. У ЗОШ № 10 насправді існує демократів щодо питань загальних шкільних та важливих для всіх, а також питань управління школою. Переважно дані здобутки як наслідок традицій та минулого досвіду. Серед вчителів та адміністрації школи є значний опір до нововведень та створення нових, а часом і не зовсім зрозумілих документів.

Розглядаючи наступні кроки вирішення ситуації, всі хто пройшов опитування у ЗОШ №10 визначили важливі наступні шляхи: зменшення бюрократичного документообороту на центральному рівні та взяття за основне правило роботи з усвідомлення важливості «живих» правил, що акцентуються на фактичних проблемах та потребах на сьогоднішній день.

Дуже багато суперечок серед опитуваних викликало питання заохочення учнів до створення гуртків та груп по інтересах з метою впровадження

демократичного процесу і прийняття одностайних рішень. На сьогоднішній день у ЗОШ №10 органи учнівського самоврядування існують тільки на папері і при постійному контролі з боку педагогічного колективу. В той же час, якщо учні будуть приймати участь у самоврядуванні вони на власному досвіді зрозуміють існування демократичних інституцій та процедур.

ЗОШ №10 має розроблений власний веб-сайт (рис. 3.4). Але й надалі школі доцільно продовжувати працювати над покращенням свого сайту та посиленням своєї присутності в соціальних мережах для полегшення отримання інформації котра стосується навчального процесу учням школи та їх батькам.

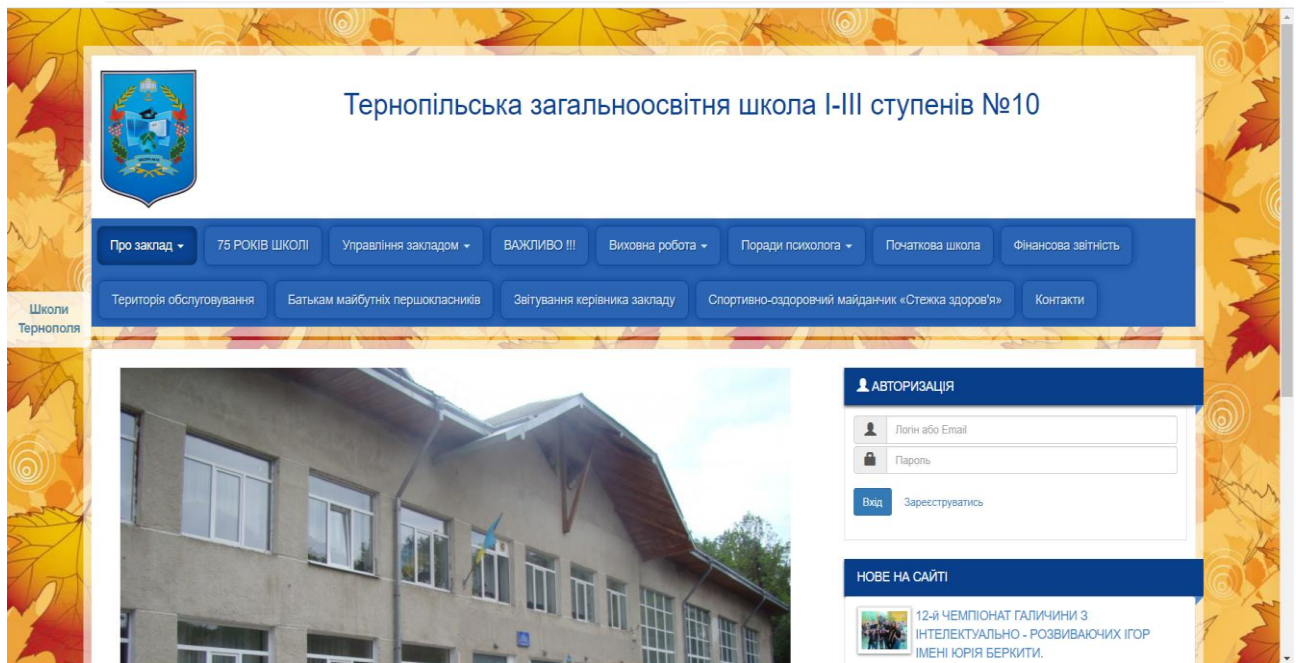

Рисунок 3.4 – Зображення інформаційного сайту ЗОШ №10

В ході спілкування відносно освітньої сфери часто вчителі висловлювались про потребу у оновленні змісту освіти, але вона має відбуватись централізовано. В той же час, учасники зазначали, що рішення є важливими якщо вони ухвалені на рівні школи, у вихованні демократичних суспільних компетентностей. В цьому контексті увага приділялась не тільки на потребі закріплення автономії школи законодавчо, але й на необхідності

працювати над покращенням самих учителів, над розвитком самостійності та автономності вчителя (рис. 3.5).

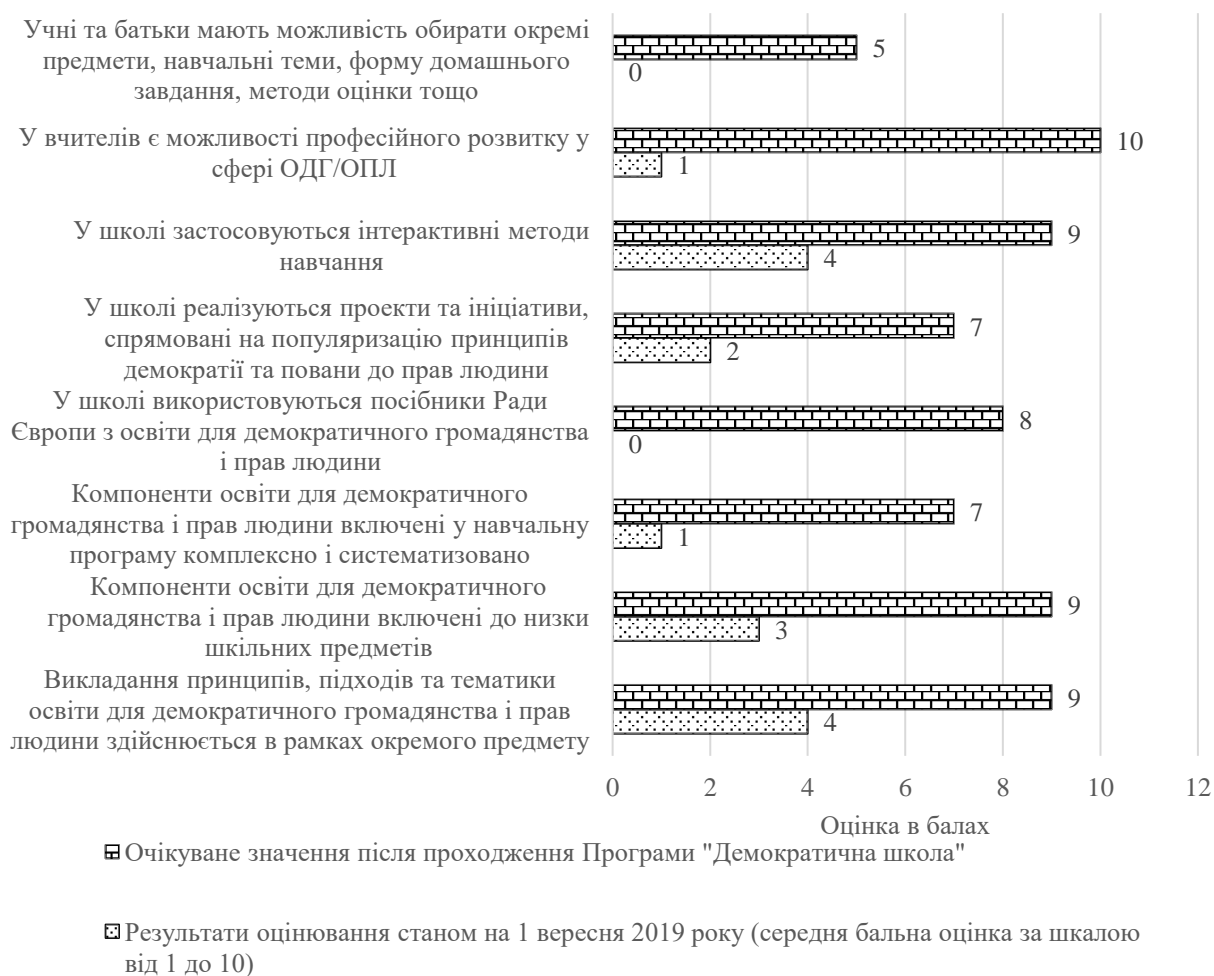

Рисунок 3.5 – Результати бального оцінювання та прогнозованих результатів дотримання стандартів освіти для демократичного громадянства і прав людини у ЗОШ №10

На високому рівні було оцінено учасниками дослідження кваліфікаційний рівень учителів в процесі викладання демократичних методик, хоча можливостей для розвитку в даному напрямку є багато. В ЗОШ №10 виникла потреба у пришвидшенні використання учителями проблемно орієнтованих методів навчання, котрі допомагають у розвитку громадянських компетентностей за допомогою особистого досвіду.

ЗОШ №10 не в достатній мірі приділяє часу для співпраці з місцевою громадою, для школи ця проблематика є майже не дослідженою і являється новою (рис. 3.6).

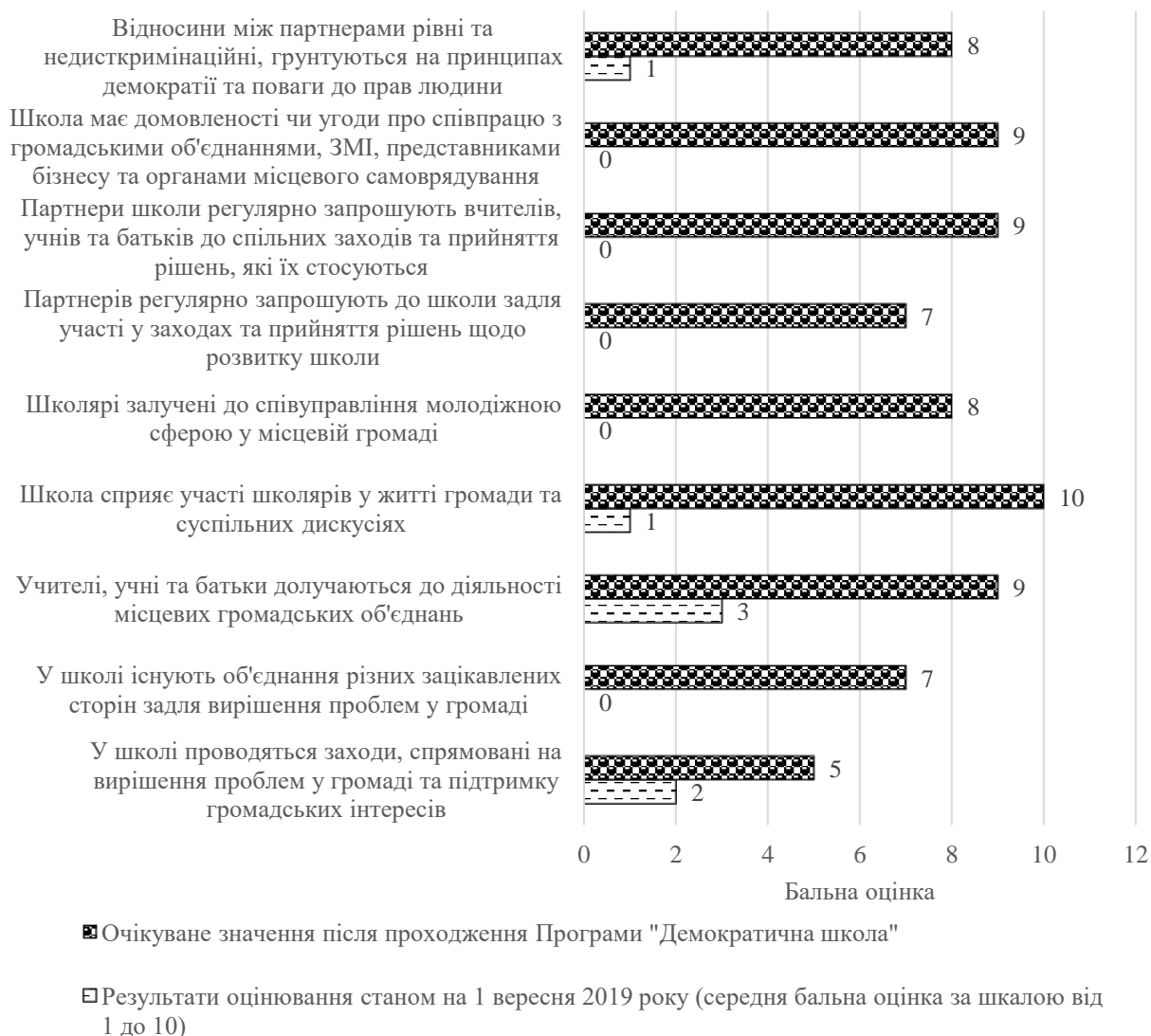

Рисунок 3.6 – Результати бального оцінювання та прогнозованих результатів дотримання стандартів партнерських зв'язків та співпраці з місцевою громадою у ЗОШ №10

Одним з основних питань більш активного суспільного життя молоді є допомога у вирішенні будь-якої проблеми громади. За свідченнями результатів дослідження, молодь не проявляє себе в різних структурах та не проявляє ніякої ініціативи, а якщо надають якусь допомогу то тільки завдяки тиску педагогічного колективу. У ЗОШ №10 фактично відсутні групи чи організації,

що могли б об'єднати різні зацікавлені сторони з метою вирішення проблем котрі постали перед громадою. В ході проведення дослідження учасниками часто наголошувалось у необхідності допомоги, роз'яснення та сприяння зі сторони МОН. На даний час постає гостре запитання забезпечення ЗОШ №10 посібниками Ради Європи з ОДГ/ОПЛ та вивчення підручників як під час навчання, так і самостійно вдома.

Отже, в ході проведення аналізу були виокремлені наступні проблемні питання діяльності ЗОШ № 10, пов'язані з процесами демократизації школи:

- на низькому рівні відбувається методичне забезпечення та навчальний процес пов'язаний з освітою демократичного суспільства та прав людини;
- переважання «знаннєвого» підходу до громадянської освіти, недостатнього для комплексного формування демократичних громадянських компетентностей у випускників;
- шкільне самоврядування переважно висвітлено у формі «учнівського самоврядування»; органи самоврядування в школі існують формально;
- невідповідність правил котрі задокументовані в школі з реальними практиками;
- на низькому рівні демократія у школах – насамперед, вирішення конфліктів у школах та пов'язаних правил, що гарантують рівність, власні переконання, власний стиль і рівний доступ для усіх учнів та педагогічного колективу;
- відсутність достатньо партнерських відносин між навчальним закладом та громадою, організаціями з метою формування суспільних компетентностей;
- відсутність достатніх можливостей у вчителів для розвитку професійного у сфері демократичного громадянства і прав людини.

Саме тому Програма «Громадянське суспільство» допоможе розпочати та здійснювати важливу роботу над досконалим усвідомленням викликів та

проблем, які ЗОШ №14 часто не може вирішити самотужки. Отже, важливими є наступні кроки інформаційного та навчального процесу:

- більше уваги приділяти до проблеми прав людини у школі, упередження і припинення дискримінації у навчальному закладі; використання підручників та іншої літератури Ради Європи з ОДГ/ОПЛ у навчанні та вихованні учнів;

- включення методів, підходів та різних тем освіти для демократичного громадянства і свобод та прав людини у навчальному та виховному процесі;

- пришвидшення застосування учителями методів які є проблемні і орієнтуватися на навчання, що впливають на розвиток демократичних громадянських компетентностей;

- заохочення учнів та їх батьків у суспільному житті школи та важливих рішень для шкільного процесу; переконання школярів в прийнятті громадянської позиції;

- запровадження дієвих методів та правил в школі, котрі реально показують потреби та реагують на виклики сьогодення;

- здійснювати планування плідних відносин та партнерства з організаціями та волонтерами.

Іншим важливим заходом подолання зазначених проблем в ЗОШ № 10 є спілкування реальне і живе з школярами та педагогічним колективом інших шкіл які розташовані на території України та залучення для навчально-виховного процесу досвід з-за кордону.

3.2 Обґрунтування доцільності впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA

Сьогодні освіта розвивається і змінюється під впливом таких процесів, як глобалізація, інтеграція, комп'ютеризація, комерціалізація й інтернаціоналізація. Одним із складових компонентів інтернаціоналізації є академічна мобільність для всіх учасників освітнього процесу. Провідна роль

у реалізації академічної мобільності учасників освітнього процесу у просторі провідних європейських держав належить українським школам.

Так, для прикладу «Програма обміну майбутніх лідерів (FLEX)» – хороший шанс для учнів ЗОШ №10 навчатися та жити цілий рік в середовищі де спілкуються виключно англійською мовою. З допомогою програми «Future Leaders Exchange» (обмін майбутніми лідерами) українські молоді люди мають можливість протягом одного року проходити навчання в американській школі та проживати в американській сім'ї.

Дана програма створена з метою культурного обміну «Бюро у справах освіти і культури Державного департаменту США (Bureau of Educational and Cultural Affairs)». На українських теренах вона просувається організацією «Американські Ради з міжнародної освіти (American Councils)» за підтримки Міністерства освіти і науки України.

FLEX – безкоштовна програма й покриває:

- витрати пов'язані з переїздами та перелітами;
- допомога перед виїздом на навчання;
- проживання в сім'ї котра прийняла на проживання і повне спілкування на англійській мові впродовж одного академічного року;
- прийняття на навчання з оформлення всіх необхідних документів до середньої школи Америки;
- медична страховка (дає можливість полікуватись тільки у тому випадку, якщо ви захворіли під час навчання, але стоматологічні послуги тут не включені).

Учасникам програми виплачується стипендія кожного місяця в розмірі 125 доларів і разову грошову допомогу – 300 доларів, котрі потрібно витратити на речі першої необхідності.

Програма не покриває:

- кошти котрі були витрачені за одержання закордонного паспорта і дозволу батьків на виїзд дитини за кордон;
- власні витрати, якщо вони більші ніж 125 - доларову стипендію;

- збитки на оплату додаткового багажу;
- витрати за користування інтернетом та телефонними дзвінками в Україні.

Виліт до США – у серпні місяці, повернення – у травні - червні наступного року (рис. 3.7).

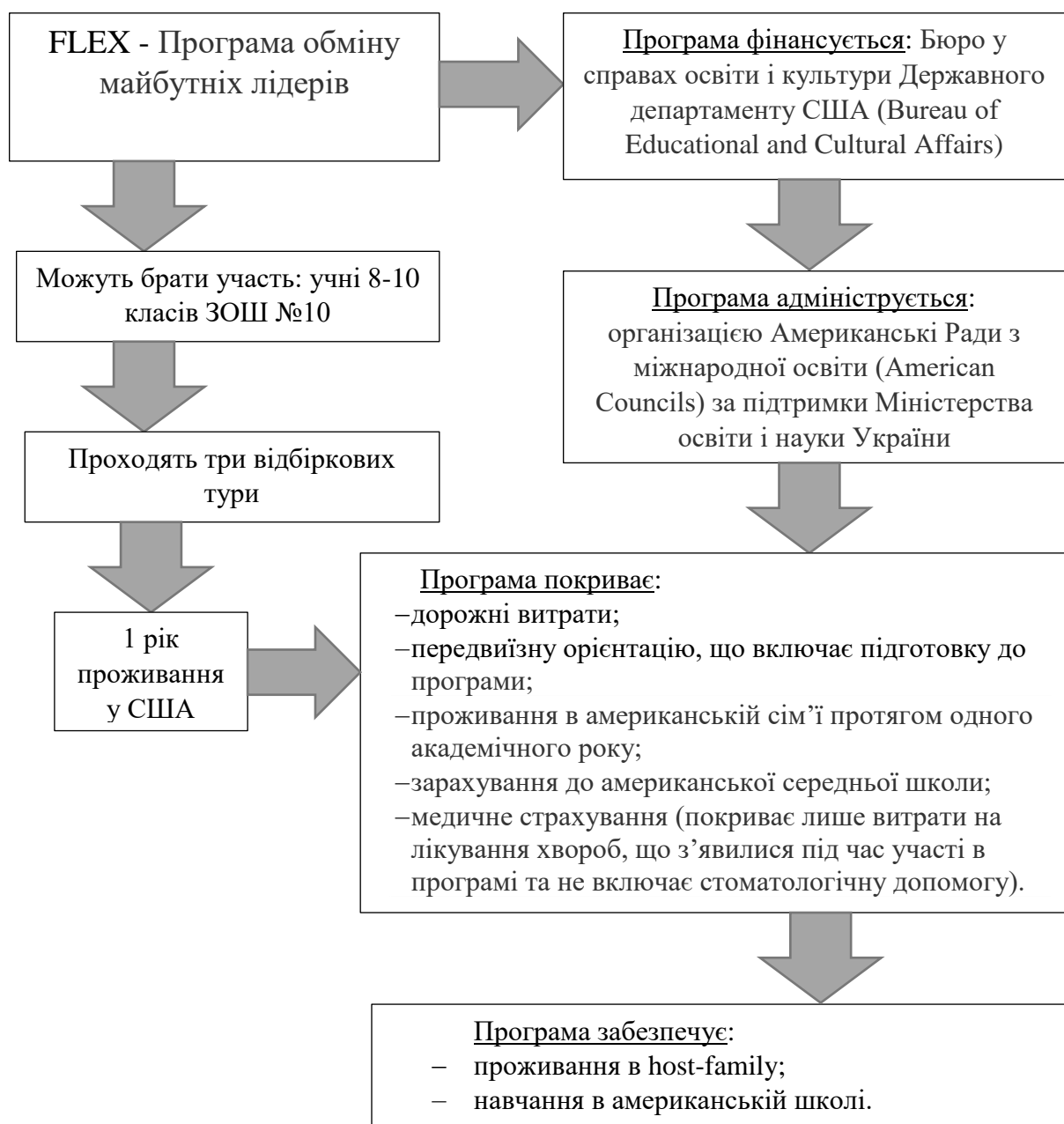

Рисунок 3.7 – Схематичне представлення Програми обміну майбутніх лідерів FLEX

У програмі FLEX можуть приймати участь учні 8-10 класу ЗОШ №10, які є громадянами України та спілкуються на англійській мові. Крім того, потрібно відповідати вимогам візи J-1 і не бути у США більше трьох місяців протягом останніх п'яти років.

Якщо людина не відповідає вищезазначеним критеріям, вона не може приймати участі у програмі FLEX. Іншим моментом, що унеможлиблює прийняття участі для осіб котрі або подали, або подають документи на еміграцію в США, або має намір переїхати чи вже переїхав до США. Також, ці правила притаманні і родині потенційного учасника. Якщо в учасника обмежені можливості – дана програма доступна для нього, але відбирається окремо. Відбір кандидатів починається восени і відбувається в три етапи і в кінці заключний етап.

Перший тур починається з оголошення місця проведення та дати і часу, кожний бажаючий прибуває до місця де буде відбуватись тестування. Заздалегідь реєструватись не потрібно, якщо учасник спробує пройти тестування в більше ніж одному місці – він буде дискваліфікований. Бажаючі взнати розклад і місце тестування повинні зайти на сайт програми. Для проходження першого туру необхідно пройти презентацію програми та скласти тест зі знання англійської мови. Результати переважно можна отримати у день проведення тесту.

Переважно проходження другого туру наступного дня. Учасники програми пишуть 3 невеликих есе, теми есе задаються, після чого есе відправляються до Вашингтону для незалежного оцінювання.

Проходження третього туру дещо відбувається пізніше близько трьох – шести тижнів після другого туру. До місць тестування прибувають працівники «American Councils» з метою зустрічі з батьками та самими учасниками. В процесі зустрічі проводиться анкетування учасників, дану анкету учасник може взяти з собою і повернути до двох тижнів до розташування представництва «American Councils» у Києві.

Після чого учасники пишуть два твори та здають стандартизований тест на знання англійської мови. Також, з кандидатом проводять співбесіду на англійській та рідній мові, ще однією умовою є – робота в групах з п'яти – восьми учнів.

Після третього туру документи надсилаються до Вашингтону і комісія ухвалює рішення. «Офіс Американських Рад» у Вашингтоні надсилає результати через «Офіс Американських Рад» у м. Києві. Переможці й можливі кандидати на перемогу визначаються на весні, їх фактична кількість невідома.

Підбір американської сім'ї в котрій буде жити переможець здійснюється довго і ретельно. Американські сім'ї приймають участь в програмі на волонтерських засадах, вони хочуть розповісти і показати як живуть американці, яка в них культура.

Учасник, який був відібраний для програми, проживає тільки в сім'ї яка обрала організація, що приймає на американській землі. Крім того організація відповідає за зарахування студентів до школи з оформленням документів. Організацій які приймають на американській землі є досить багато, деякі з них - «CCI Greenheart», «STS Foundation».

За кожним переможцем програми закріплюється співробітник котрий за успішністю студента. Якщо в студента виникають якісь проблеми і він не може вирішити з американською сім'єю – він звертається до вищезазначеного співробітника.

Крім вищезазначеної програми є інші програми котрі є в уряді США, а саме «Програму педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії», в даній програмі можуть прийняти участь вчителі ЗОШ №10. На програму можуть подати анкети вчителі українських шкіл котрі мають стаж п'яти років викладання і вільне володіння англійською мовою, і поїхати на шість тижнів на стажування до США.

Основними критеріями відбору є професійний досвід, наполегливість у навчальному процесі, вклад в освітні реформи на місцевому та всеукраїнському рівнях, бажання підтримувати довготривалі зв'язки між

українською школою та американською школою, вміння чітко і ясно висловлюватись, комунікабельність і необхідний рівень володіння англійською мовою.

У вищевказаній програмі можуть перемогти, у конкурсі, від ста сорока до ста п'ятдесяти учителів, котрі будуть поділені на дві групи і зможуть поїхати до США в січні 2020 року - з метою взяття участі у програмі підвищення кваліфікації, котра буде проходити 6 тижнів в одному з університетів США.

В програму для підвищення кваліфікації включено академічне навчання, різні тренінги, один з яких стосується методів викладання, складання навчального плану, навиків лідера в освіті, стратегії викладання, навчання в Інтернет і текстових редакторах. В курс програми закладено трьох тижневе стажування в школі, для навиків співпраці з американськими викладачами та учнями.

У той же час дві групи вчителів з США будуть поїдуть до учасників програми Євразії та Південної Азії. Учасникам програми із Євразії та Південної Азії будуть надані гранти для придбання необхідної літератури, підручників, тренінгів для проведення іншим вчителям (рис. 3.8).

В програму включено візову підтримку, оплата за проїзд з дому до університету котрий приймає в США, тренінгову програму котра буде в університеті та медичну страховку, яка може бути використана у разі нещасного випадку, витрати на проживання та харчування, оплата на проїзд до місця навчання та кошти на підручники.

З метою визначення економічної доцільності впровадження «Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії» проведемо прогнозування рівня майбутніх обсягів витрат на придбання підручників за умови надання грантових ресурсів у рамках Програми. Для цього використаємо метод екстраполяції трендів.

Рисунок 3.8 – Схематичне представлення Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії (ТЕА) майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії (ТЕА)

Рівняння тренду може бути описане широким спектром залежностей. На практиці переважно використовують функції, параметри яких мають конкретну інтерпретацію залежно від характеру динаміки. Найбільш поширеними є поліноми (многочлени), різного роду експоненти та логістичні

криві.

Так, поліном 1-го ступеня, тобто лінійний тренд $y = a + b \cdot t$ описує процеси, які рівномірно змінюються в часі і мають стабільні прирости ординат.

Якщо знак коефіцієнта регресії b додатний, то зв'язок прямий, якщо він від'ємний, то зв'язок зворотний. При $b = 0$ зв'язку між досліджуваними ознаками немає, лінія на лінійному графіку в прямокутній системі координат проходить паралельно осі абсцис.

На основі a та b записується рівняння прямої і з його допомогою складається прогноз (визначається значення \hat{y}) для майбутніх періодів шляхом підстановки необхідного значення t : $t=n+1$; $t=n+2$ і т.д.

Вихідними даними до розрахунку є обсяги витрат на придбання підручників ЗОШ №10 у 2018 році та в розрізі 3 кварталів 2019 року. Прогнозними є дані стосовно 4 кварталу 2019 року та 1 кварталу 2020 року. Розрахунки зведено у таблиці 3.4 та проілюстровано рис. 3.9.

Таблиця 3.2 – Фактичне та прогнозоване значення витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів від «Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії (ТЕА)»

Квартали	Період	Витрати на придбання підручників для учнів ЗОШ №10, грн.
1 квартал 2019 року	1	20123
2 квартал 2019 року	2	21235
3 квартал 2019 року	3	22456
4 квартал 2019 року	4	23145
Прогноз на 1 квартал 2020 року	5	19256
Прогноз на 2 квартал 2020 року	6	12564
Прогноз на 3 квартал 2020 року	7	8236
Прогноз на 4 квартал 2020 року	8	7231
Прогноз на 1 квартал 2021 року	9	6985

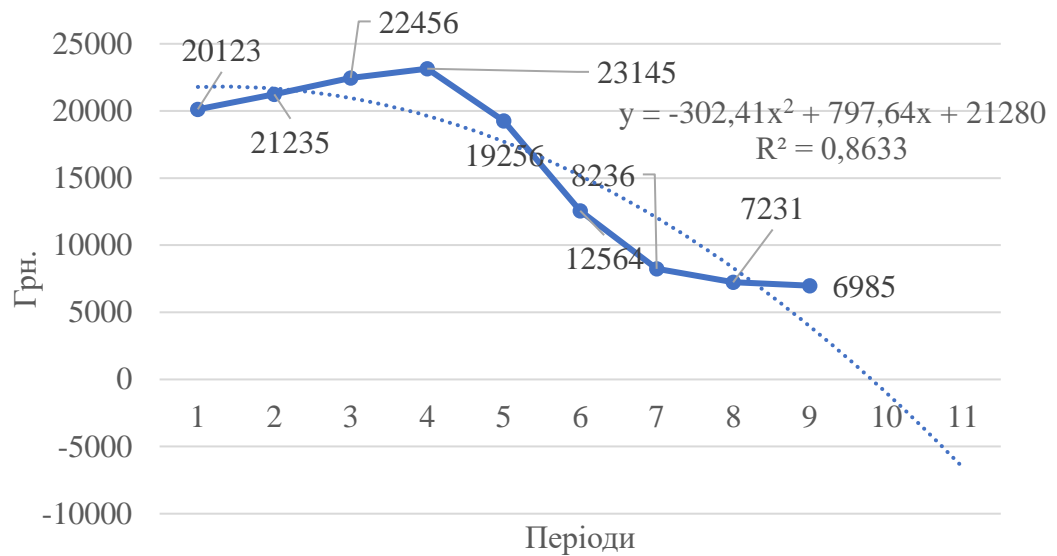

Рисунок 3.9 – Графічне представлення фактичного та прогнозованого значення витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів

Отже, проведені розрахунки свідчать про те, що в результаті реалізації «Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії (TEA)» прогнозується зниження витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів. Така економія є додатковим ефектом від впровадження прогресивної програми та передбачає для навчального закладу відкриття нових горизонтів його розвитку.

3.3 Дослідження перспектив та можливостей впровадження навчальної Програми «eTwinning» на базі ЗОШ №10

Сьогодні для ЗОШ №10 відкриваються унікальні можливості реалізувати навчальний проект разом з дітьми та вчителями з європейської країни. Адже школа може взяти участь в «eTwinning» – програмі, що реалізується в Україні Європейським Союзом. Ця програма дає змогу долучатися до проектів, які виконують європейські освітні заклади. Школи з країн Східного партнерства (до складу якого входить і Україна) мають змогу

брати участь в програмі шляхом використання порталу «eTwinning Plus», на якому можна стати учасником проекту, спілкуватися з своїми ровесниками, долучатися до реалізації проектів (рис. 3.10).

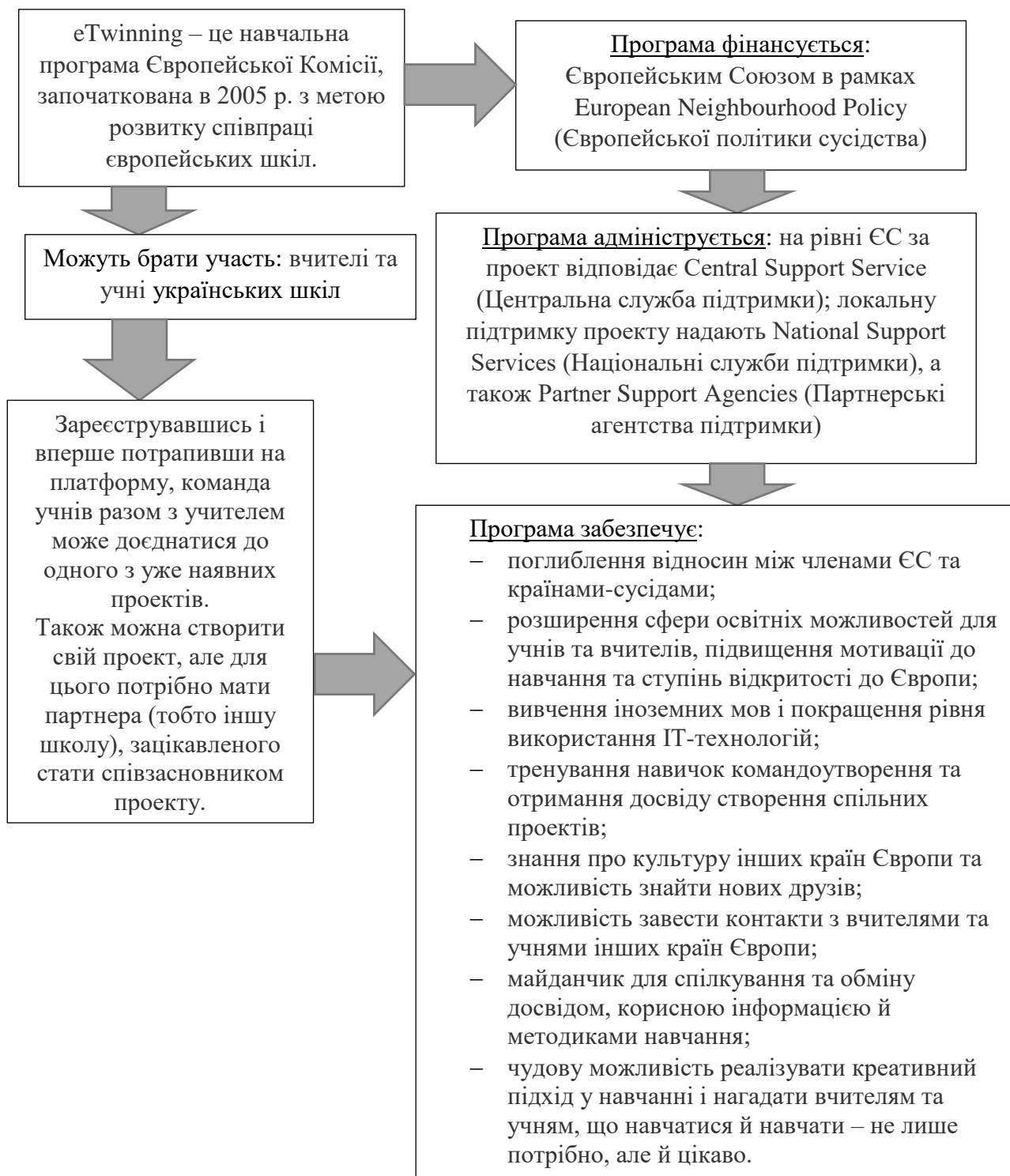

Рисунок 3.10 – Схематичне представлення навчальної Програми Європейської Комісії (eTwinning)

На цій платформі потрібно зареєструватися і вже потім долучитися до одного з проєктів, які виконуються. Можна створити і свій окремий проєкт, але для цього потрібно, щоб якась європейська школа виступила в ролі партнера.

«eTwinning – це навчальна програма Європейської Комісії, започаткована в 2005 р. з метою розвитку співпраці європейських шкіл. Вчителі та учні, зареєстровані в мережі «eTwinning», отримують можливість реалізації спільних проєктів з іншими європейськими школами. Ключовою складовою навчання є використання інформаційно-комунікаційних технологій. Проєкт eTwinning розширює сферу освітніх можливостей для учнів та вчителів, підвищує мотивацію до навчання та ступінь відкритості до Європи. «eTwinning Plus» – це робочий простір програми «eTwinning» в рамках Східного партнерства Європейського Союзу.»

Онлайн-мережу «eTwinning Plus» було сформовано задля залучення сусідських країн ЄС в рамках «European Neighbourhood Policy (Європейської політики сусідства).» Основною метою європейської політики сусідства є поглиблення взаємозв'язків між країнами-учасниками ЄС та їх сусідами. «eTwinning» – це дієвий інструмент для освоєння англійської мови, підвищення навиків використання технологій у сфері ІТ.

Учні також вчать створювати команду, управляти нею, працювати як частина команди, набувають навиків формування і реалізації проєктів. Вони мають нагоду отримати знання про культурні особливості окремих країн європейського простору, завести нових друзів серед однолітків.

З іншого боку, українські педагоги отримують змогу налагодити співпрацю із вчителями європейських країн, обмінятися досвідом, інформаційними ресурсами, освоїти нові методи і технології навчального процесу.

«Програма eTwinning» започаткована весною 2002 року. Тоді в Барселоні Європейська Комісія зобов'язалась створити освітню програму, яка

змогла б об'єднати школи європейських країн. Вже влітку Комісія надала Раді ЄС пропозицію про формування прогресивної інтернет-платформи.

Проект «eTwinning» почав працювати і незабаром ввійшов до переліку програм Європейського Союзу як напрям роботи зі школами. Основна мета цього проекту – налагодити кооперацію та ефективні взаємозв'язки між школами країн Європи через он-лайн мережу. Така мережа дає змогу сформувати партнерські взаємовідносини, допомогти в освоєнні іноземних мов та розумінні культурних, етнічних, релігійних особливостей інших націй. Така співпраця виховує в дітей толерантність та симпатію до жителів країн Європи.

Восени 2006 року «eTwinning» включено до програми «Lifelong Learning Programme 2007-2013» (програми ЄС «Навчання протягом життя»). У 2013 році до цього проекту офіційно приєдналися такі країни як Грузія, Україна, Республіки Молдова, Вірменія, Азербайджан і Туніс. У 2018 р. до програми «eTwinning Plus» приєдналися Ліван та Йорданія.

З метою сприяння євроінтеграції ЄС створив освітню програму «Навчання протягом життя» (LLP). Вона складається з кількох освітніх секторів: шкільне навчання, професійна підготовка кадрів, вища та безперервна освіта для дорослих. Головна мета LLP – сприяти розвитку Спільноти, що опирається на передові знання, має стійкий економічний розвиток, збільшує кількість та якість робочих місць, згуртовує суспільство та забезпечує надійний захист довкілля для майбутніх поколінь.

У 2013 р. до програми приєдналися 78 навчальних закладів з України. Багато з цих шкіл долучилися до міжнародної діяльності та стали учасниками проектів. У 2014 році до проекту долучилися інші школи. На сьогодні (станом на листопад 2019 року) учасниками «eTwinning Plus» від України є 1178 шкіл та 2235 вчителів. Українські учасники брали участь у 4135 проектах.

Учням ЗОШ №10 «eTwinning» відкриває нові можливості, до яких відносимо:

1. Проектну діяльність, яка дозволяє реалізувати себе в ролі організатора, менеджера і виконавця проекту.

2. Застосування теоретичних знань у практиці проектної діяльності.

3. Ознайомлення з культурними особливостями розвитку громадян країн євросони.

4. Отримання мовної практики щодо спілкування англійською та німецькою мовами.

5. Досвід командної співпраці і розвиток комунікативної практики.

Програма «eTwinning» надає вчителям змогу:

– сформувати комунікації з вчителями з інших країн: отримати корисний досвід про те, як вони працюють, на основі яких методик здійснюють свою діяльність, спостерігати за вчителями під час їх роботи, здійснюючи спільний проект;

– проявити творчий підхід і реалізувати власні задуми. Проект дозволяє створити команду разом з учнями і сформувати власний проект. Цей проект допоможе здружитися вчителю та учням, які будуть працювати в одному колективі;

– вчитель може взяти участь в інших міжнародних семінарах, отримати грамоти, кубки і нагороди міжнародного масштабу;

– для ЗОШ №10 – це можливість співпрацювати з європейськими освітніми закладами, здійснювати спільні проекти і поза цією програмою. Це може бути учнівська та вчительська мобільність.

Для участі в програмі ЗОШ №10 повинна мати спеціалізований комп'ютерний клас, підключення до інтернет-мережі. Учні мають мати технічні засоби для того, щоб здійснювати роботу над проектом. Вони мають мати постійну комунікацію з командами з інших країн.

Учитель-учасник програми має вміти досконало користуватися комп'ютером, вміти використовувати інформаційні ресурси. Також він має володіти іноземною мовою. Від школи можуть бути задіяні декілька педагогів, але хоча б один вчитель з команди має знати англійську мову. Вчителі мають

мати час займатись цією програмою. Але проекти, у той же час, мають бути максимально наближені до навчального процесу, вони мають доповнювати його.

Кожен учасник проекту може долучити своїх колег-педагогів до участі. Для цього потрібно зареєструватись на окремий проект, в якому школа планує взяти участь.

Ця програма є дуже перспективною, оскільки дає школі можливість:

- долучитися до великої освітньої спільноти Європейського Союзу, ця спільнота включає 45 країн;
- професійно розвиватися в плані освоєння нових методик, підходів до навчального процесу, методів співпраці з учнями;
- обмінюватися прогресивним досвідом з педагогами України та європейських країн;
- розкривати вміння і здібності учнів, співпрацюючи з ними в одній команді;
- вдосконалювати власні знання та навички шляхом участі в міжнародних проектах;
- отримувати нагороди національного та європейського рівня.

Висновки до розділу 3

Отже, у третьому розділі представленої магістерської роботи проведено удосконалення процесів реалізації європейських програм і проектів у ЗОШ I – III ступенів №10. Зокрема перша проектна пропозиція спрямована на дослідження можливостей участі школи в Програмі «Демократична школа». Цю Програму реалізовує в Україні Європейський центр імені Вергеланда у співпраці з Міністерством освіти і науки України та Радою Європи з метою підтримки реформ середньої освіти в Україні. Вона сприяє зміні української школи, щоб вона виховувала активних громадян, які поважають права людини: розвиваючи культуру демократії в школі; навчаючи вчителів та

адміністрацію школи; залучаючи батьків до всього, що робить школа; поглиблюючи співпрацю між школою і громадою налагоджуючи контакти між школами України з різних областей.

З метою визначення місця, з якого ЗОШ №10 розпочне свою подорож у рамках Програми, а також для оцінки здійсненого поступу, було проведено оцінювання поточного рівня демократичного розвитку досліджуваного навчального закладу. Для цього було використано методологію «Інструмент демократичного розвитку школи», розроблену експертами Програми «Демократична школа». За цією методологією автором роботи було проведено опитування серед вчителів, батьків та учнів ЗОШ №10. Всього було опитано 30 осіб. У результаті аналізу були ідентифіковані наступні головні проблемні вузли в діяльності ЗОШ №10, пов'язані з процесами демократизації школи.

Друга проектна пропозиція спрямована на обґрунтування доцільності впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA. Досліджено, що Програма обміну майбутніх лідерів (FLEX) – прекрасний шанс для учнів ЗОШ №10 провести рік в англomовному середовищі. Завдяки програмі Future Leaders Exchange (обмін майбутніми лідерами) українська молодь має можливість протягом року навчатися в американській школі та жити в американській сім'ї. Уряд Сполучених Штатів Америки також пропонує Програму педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії, якою можуть скористуватися вчителі ЗОШ №10. На цю програму приймаються анкети від українських вчителів для участі у конкурсі на шеститижневе стажування у Сполучених Штатах Америки.

Проведені розрахунки свідчать про те, що в результаті реалізації Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії прогнозується зниження витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів. Така економія є додатковим ефектом від впровадження прогресивної програми та передбачає для навчального закладу відкриття нових горизонтів його розвитку.

Результати проведених досліджень дозволяють стверджувати, що сьогодні для ЗОШ №10 відкриваються унікальні можливості зробити проект спільно з учнями з іншої країни. Адже школа може долучитися до [eTwinning](#) – програми, що реалізується ЄС в Україні. Вона дозволяє реалізовувати проекти спільно з європейськими школами. Зареєструвавшись і вперше потрапивши на платформу, команда учнів разом з учителем може доєднатися до одного з уже наявних проектів. Також можна створити свій, але для цього потрібно мати партнера (тобто іншу школу), зацікавленого стати співзасновником проекту.

Таким чином, можемо зазначити, що сьогодні існує багато програм та проектів, які допоможуть ЗОШ №10 розвиватися в напрямку демократичної освіти, бути прогресивним навчальним закладом та виховувати справжніх патріотів нашої країни.

РОЗДІЛ 4

СПЕЦІАЛЬНА ЧАСТИНА

4.1 Дослідження основних тенденцій розвитку сфери освіти в Україні

Першого вересня 2018 року стартувала реформа «Нова українська школа». Близько 22 тисяч учителів, що вчать перший клас з 1 вересня 2018 року, а також близько 19 тисяч учителів іноземної мови пройшли підвищення кваліфікації; майже мільярд гривень виділено на закупівлю сучасних парт, меблів, дидактичних матеріалів та комп'ютерного обладнання для НУШ. Розроблено та затверджено новий «Держстандарт початкової освіти», що першочергово передбачає розвиток компетентностей, що уособлює в собі надання знань, практичних навичок, умінь, а крім того цінностей дитині, на базі яких вона буде формуватиме своє становлення як особистість і громадянин. Цю установку було пропілотовано в початкових класах на першокласниках в ста шкіл України. З 1 вересня 2019 року пілот буде здійснюватися для другого класу, який вступив в реформу [29].

Система освіти України, ґрунтується на трьох основних складових:

- інституційна складова (нормативна база та правове забезпечення);
- сітка закладів освіти, управлінські органи у сфері освіти, інші учасники котрі пов'язані з освітньою діяльністю, які забезпечують діяльність системи;
- механізми та інструментарій взаємодію відносин між усіма зацікавленими сторонами.

На протязі 2017/2018 н. р. відбулось покращення інституційних азів розвитку системи національної освіти – прийнято Закон України «Про освіту». Даний закон здійснює регулювання суспільних відносин, що виникають у ході реалізації конституційних засад людини на освіту, права та зобов'язання

фізичних і юридичних осіб, котрі приймають участь у процесі реалізації цього права, а також визначає повноваження державних органів.

Найперше із важливих питань реформування освітньої сфери – створення ефективної сітки освітніх закладів, враховуючи територіальну особливість, а також демографічну, забезпечення якості освіти, конкурентних важелів впливу інших країн тощо. На рисунку 4.1 відображено кількісну динаміку закладів освіти, підпорядкованих «Міністерству освіти і науки України», у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.)

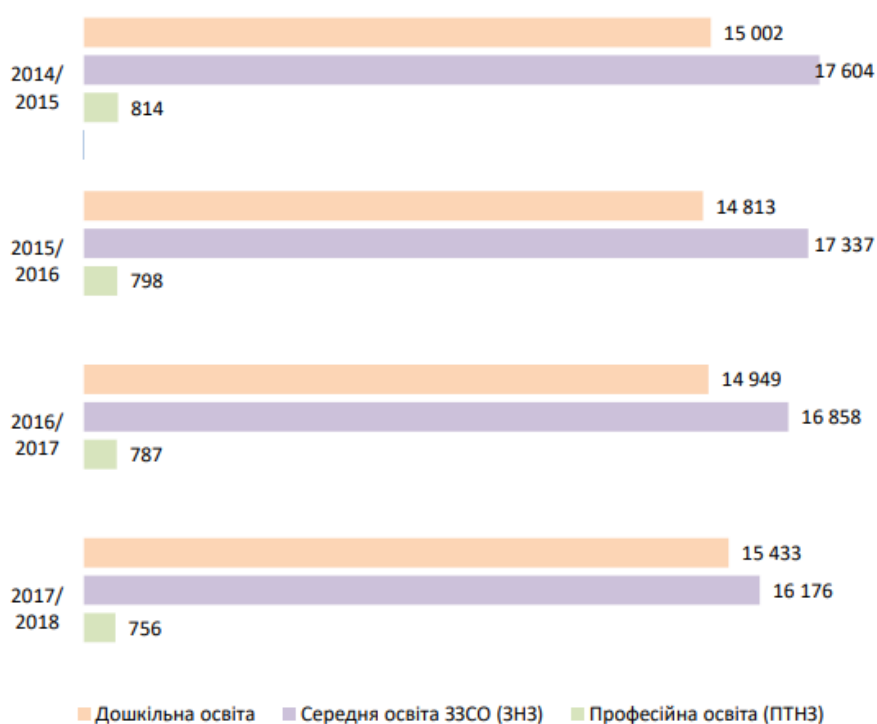

Рисунок 4.1 – Динаміка усієї кількості закладів освіти, котрі підпорядковуються «Міністерству освіти і науки України», у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.), одиниць [29]

Представлена на рис. 4.1 динаміка кількості закладів у розрізі рівнів освіти показує на скільки відносно стала загалом сітка закладів освіти. Поряд із цим бачимо тенденцію до зміни сітки загальноосвітніх закладів та закладів професійної (професійно-технічної) освіти у бік зниження їх фактичної кількості за рахунок малої кількості укомплектованості та зниження

конкурентоспроможності. Сітка дошкільних навчальних закладів, має зворотній ефект до розширення.

Найважливішими учасниками процесу освітнього виховання є: учні, курсанти, слухачі та інші особи, які навчаються у різних рівнях та методах навчання. Отже, у 2017-2018 н. р. освіту здобували 1 335 тис. дітей у 15 433 закладах дошкільної освіти, 3 911 тис. школярів у 16 176 закладах загальної середньої освіти, 269 тис. осіб у 756 закладах професійної (професійно-технічної) освіти (рис. 4.2). На протязі п'яти попередніх років відзначається стабільність кількості учнів і студентів, не звертаючи уваги на те, що відбувається нестабільна демографічна ситуація в Україні. Так, повільно, але все таки відбувається збільшення кількості дітей у закладах дошкільної освіти – з 1 294 891 дитини у 2014 р. до 1 335 000 дітей у 2018 р. (збільшення на 3,1 %), а також у закладах загальної середньої освіти – з 3 757 063 осіб у 2014 р. до 3 911 848 осіб у 2018 р. (збільшення на 4,1 %).

Необхідно зауважити покращення системи зарахування, відрахування та переведення учнів до державних та комунальних закладів освіти з метою отримання повної загальної середньої освіти.

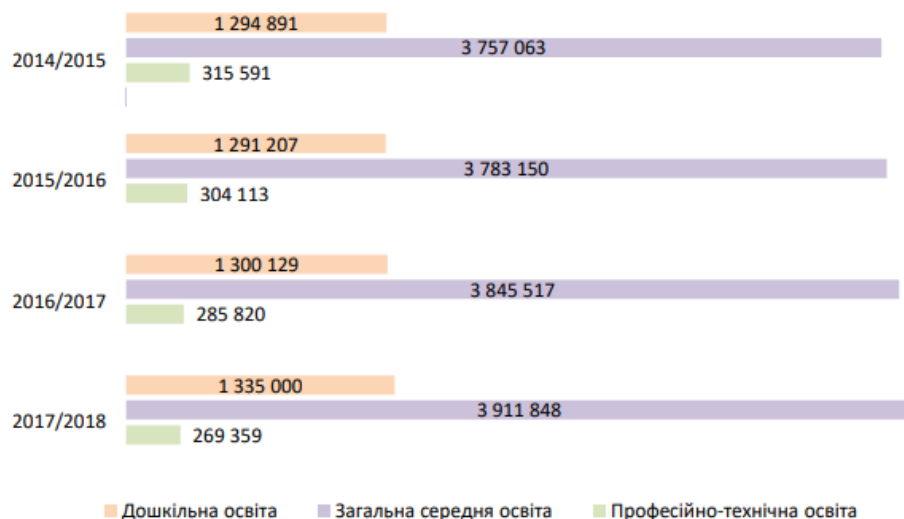

Рисунок 4.2 – Динаміка зміни загальної кількості осіб, котрі здобувають освіту, у розрізі рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.), осіб

Педагоги є основними учасниками навчального процесу (рис. 4.3), на них покладається найважливіше завдання у формуванні сучасної особистості та створенні умов щодо її успіхів в умовах швидкого розвитку інформаційних технологій та формування знань в економічному секторі. Закон України «Про освіту», прийнятий 05.09.2017, пропонує ґрунтовно новий підхід до перспектив педагога і його педагогічної свободи. Викладено нові пропозиції підвищення кваліфікації вчителів: загалом кількість годин на підвищення кваліфікації на протязі п'яти років має бути не менше 150 год. Учитель буде самостійно вирішити, котру кількість годин із вище вказаної кількості він використовуватиме для навчального процесу щороку, і в якому напрямку та вузі буде підвищуватиме свою кваліфікацію.

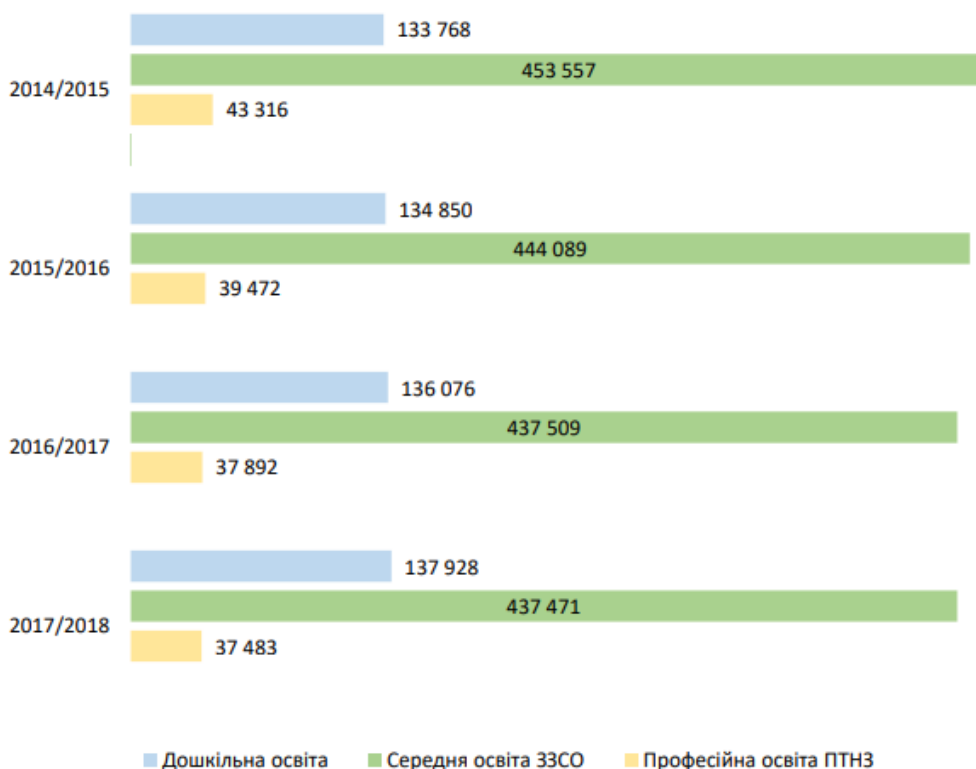

Рисунок 4.3 – Рівень зміни всієї кількості педагогічних та науково-педагогічних працівників у розтині рівнів освіти (2014/2015–2017/2018 н. рр.), осіб [29]

У дошкільних навчальних закладах кількість педагогів відзначається у позитивному збільшенні. Дана тенденція впливає із розширення її сітки та покращенням демографічної ситуації в Україні.

Концепція «Нова українська школа», затверджена розпорядженням Кабінету Міністрів України від 14 грудня 2016 року за № 988 - р, являє собою докорінну зміну загальної середньої освіти і пропонує здійснення наступних цілей:

- новий зміст освіти, базується на формуванні повноважень, потрібних для успішної самореалізації в суспільстві;
- умотивований учитель, котрий вільно розвивається як творчо, так і професійно;
- наскрізний процес виховання, який формує цінності;
- децентралізація та результативне керування, що дасть школі фактичну автономію;
- педагогічні відносини, що базуються на партнерстві між учнем, учителем і батьками;
- основний наголос на потреби та бажання учнів у освітньому процесі, центром навчання має бути дитина;
- нова структура школи, яка дає можливість для засвоєння нового змісту і набути конкретних потреб для життя;
- справедливий розподілення публічних коштів, що забезпечить рівний доступ всіх дітей до якісної безкоштовної освіти;
- сучасне освітнє середовище, що створить умови, засоби і технології для навчання учнів, освітян, батьків не тільки в навчальній установі.

Реформування змісту освіти відбувається на компетентнісній основі й передбачає модернізацію її змісту, це вимагає створення принципово нових стандартів середньої освіти, що будуть ґрунтуватися на компетентнісному та підході, що орієнтований на особистість в принципах навчання, також будуть враховані вікові особливості психофізичного розвитку дитини на кожному з рівнів освіти, зорієнтованим на отриманням учня вмій і навиків, потрібних

теперішній людині для успішної самореалізації в будь-якому напрямку діяльності, власному житті, громадянській активності.

Зміст повної загальної середньої освіти - здійснити задоволення освітніх потреб кожного учня відповідно до її інтересів, здібностей, життєвих бажань. Враховуючи вищевказане, разом з використанням типових програм, які рекомендовані МОН, буде розширення автономії навчальних закладів у формуванні своїх освітніх програм, які повинні враховувати широку варіативність, враховувати індивідуальний стиль і траєкторію навчання кожної дитини.

Уже в 2019 навчальному році, впроваджуватиметься «Державний стандарт початкової освіти», затверджений постановою КМУ від 21.02.2018 року за №87. Його розробка відбувалась у відкритому діалозі експертів, в якому приймали участь найкращі вчителі-практики, науковці, громадські діячі, банкіри, консультанти з-за кордону. Здійснено аналіз міжнародної практики та взято за увагу досвід упровадження інновацій у початковій освіті в Україні, проведено 12 робочих зустрічей, 7 тижневих сесій.

Новий «Державний стандарт початкової освіти» має на меті визначити певне коло вимог до обов'язкових показників навчання та компетентностей осіб котрі здобувають освіту, загальний обсяг їх навчального навантаження в базовому навчальному плані початкової освіти та прийняту форму державної атестації. Він ґрунтується на наступних принципах:

1. Презумпція талановитості дитини. Кожна дитина має право на рівний доступ до освіти, заборона будь-яких методів та дискримінації. Не буде відбуватись ніякого попереднього відбору на індивідуальному, груповому та інституційному рівнях.

2. Цінність дитинства. Кожна дитина буде навчатися у своїй віковій групі, нові методики навчання дітей – через ігри, спілкування та інше.

3. Радість пізнання. Збільшення пізнавального для дітей, що може принести задоволення та радість дитині, зменшення кількості завдань до дому

для збільшення часу на творчість, пізнання світу та займанням спортом дитини.

4. Розвиток особистості. Висловлення своєї експертної оцінки та думок, навіть якщо вони йдуть в розріз з іншими. Підтримка з боку педагогів розвитку у дітей самоповаги та впевненості у собі.

5. Здоров'я. Ведення здорового способу життя та фізичного розвитку, а також стабільного психоемоційного розвитку, що є одним з найважливіших моментів у розвитку молодшого шкільного віку.

6. Безпека. Утворення передумов для атмосфери довіри і взаємоповаги. Дитина повинна ходити до школи з впевненістю, що вона безпечна і не буде в школі насильства та цькування.

Розпорядженням КМУ від 13 грудня 2017 № 903 - р. затверджено «План заходів на 2017–2029 роки із запровадження Концепції реалізації державної політики у сфері реформування загальної середньої освіти «Нова українська школа»». Заплановано підготовку нових підручників та інших навчальних матеріалів для початкових класів відповідно до нового «Державного стандарту початкової освіти»; удосконалення навичок учителів початкової школи; розробка національної електронної платформи «Нова українська школа»; створення нового середовища для освіти.

Умовою успішної реалізації реформи загальної середньої освіти є належне фінансове забезпечення кожного етапу впровадження «Нової української школи». Зміст освіти НУШ формується через Державні стандарти та освітні програми, що, у свою чергу, вимагає оновлених підручників, посібників та інших навчальних матеріалів. На видання, зберігання та доставку підручників із бюджету 2018 р. виділено 305,7 млн грн. (рис. 4.4).

Нова школа потребує перспективної зміни педагогічного складу в якісному ракурсі, що дасть змогу розвиватись і педагогам, і учням. Сучасний педагог є коучем, фасилітатором, тьютором та ефективним модератором індивідуальної освітньої траєкторії дитини. Тому суттєвих змін зазнає зміст та процес підготовки вчителя. На підвищення кваліфікації вчителів НУШ у 2019

р. виділено 370,3 млн грн. Обсяг субвенції на підвищення кваліфікації вчителів розподіляється за напрямками: оплата праці та витрати на відрядження тренерів, тренерів-педагогів, працівників інститутів післядипломної педагогічної освіти (ІППО); витрати на відрядження вчителів і навчальні матеріали для підвищення їхньої кваліфікації.

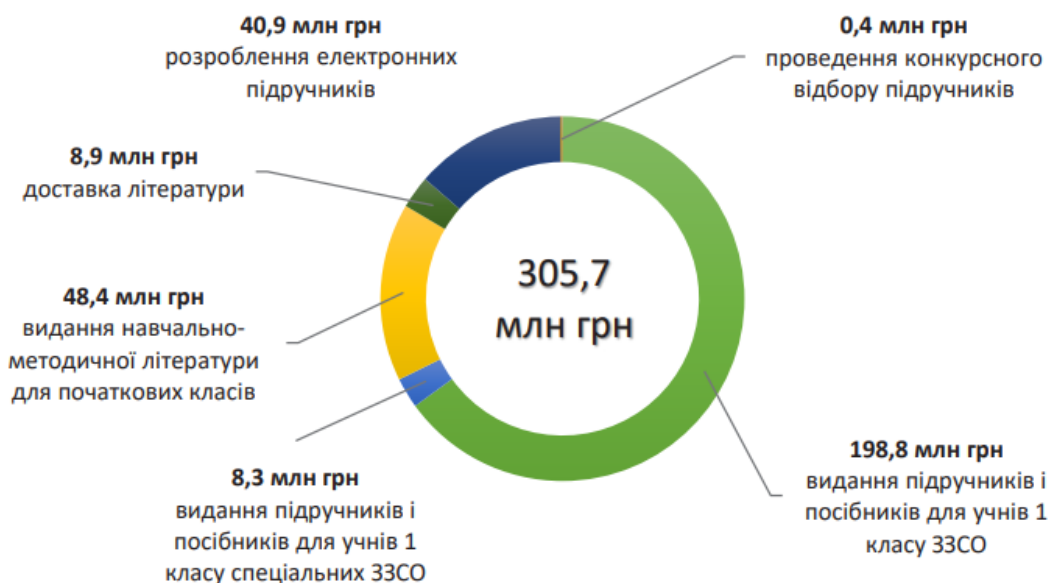

Рисунок 4.4 – Структура видатків на підручники та посібники НУШ у 2018 році [30]

Рисунок 4.5 – Розподіл обсягу субвенції на підвищення кваліфікації вчителів за напрямками [30]

НУШ вимагає сучасного освітнього середовища, що сприятиме вільному та всебічному розвитку дитини. Трансформації зазнають фізичне просторово-предметне оточення, програми та засоби навчання. На забезпечення учнів перших класів навчальними матеріалами та мобільними меблями виділено 998,78 млн грн. Зазначені кошти розподіляються за кількома напрямками (рис. 4.6).

Рисунок 4.6 – Розподіл обсягу субвенції на закупівлю дидактичних матеріалів, нових меблів, комп'ютерного обладнання за напрямками [31]

Закупівля дидактичних матеріалів, сучасних меблів та комп'ютерного обладнання здійснюється на засадах співфінансування державного та місцевих бюджетів. Субвенція для надання якісної, сучасної та загальнодоступної середньої освіти («Нова українська школа») включає видатки споживання (370,3 млн. грн. на підвищення кваліфікації педагогів) та розвитку (998,8 млн. грн. на закупівлю дидактичних матеріалів, нових меблів, комп'ютерного обладнання).

Освітній простір НУШ не обмежується питаннями ергономіки. Організація новітнього освітнього середовища потребує широкого використання нових ІТ-технологій. На створення національної освітньої

електронної платформи для розміщення навчальних ресурсів виділено 54,6 млн грн. (рис. 4.7).

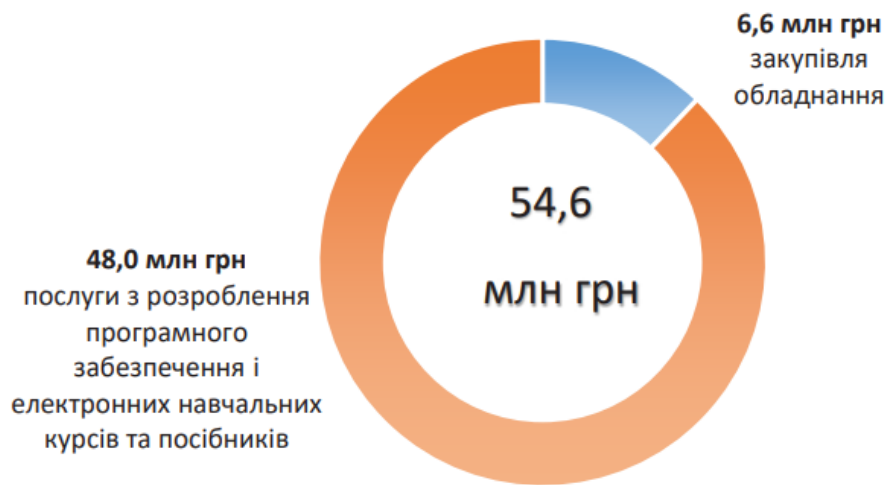

Рисунок 4.7 – Видатки на національну освітню електронну платформу [32]

У 2017 - 2018 навчальних роках у перших класах 100 шкіл освітній процес здійснювався в рамках дослідно - експериментальної роботи всеукраїнського рівня з теми «Розроблення і впровадження навчально-методичного забезпечення початкової освіти в умовах реалізації нового Державного стандарту початкової загальної освіти». Метою експерименту є розроблення, наукове обґрунтування та практична перевірка навчального та методичного постачання початкової освіти в умовах проекту нового Державного стандарту початкової загальної освіти (ДСПО).

Розроблено тренінгові модулі для підготовки тренерів - консультантів і вчителів 200 перших класів загальноосвітніх закладів – учасників експерименту. Проведено аналіз 25 навчально-практичних семінарів для педагогів 100 загальноосвітніх закладів – учасників експерименту, враховано зауваження та побажання учасників щодо тренінгових модулів.

З метою оцінювання ефективності передових підходів щодо навчання в початковій школі Міністерством освіти і науки України, ДНУ «Інститут

освітньої аналітики», ДНУ «Інститут модернізації змісту освіти», Всеукраїнським фондом «Крок за кроком» було здійснено моніторинг процесу впровадження нового ДСПО. I етап проведено у жовтні 2017 р., II етап – у травні–червні 2018 р. Моніторингове дослідження охопило 100 шкіл, 200 вчителів, 2000 батьків учнів та 50 тренерів – учасників експерименту впровадження нового ДСПО.

Ключовим результатом упровадження нового державного стандарту є зміни, що відбулися в навчальному процесі. Директори шкіл – учасники експерименту зазначили, що за час упровадження пілотного проекту підвищився рівень фахової підготовки вчителів, зросла зацікавленість учнів у навчанні та збільшилась довіра батьків учнів до нових підходів у навчанні. Майже кожен третій директор вказав на полегшення управління школою (рис. 4.8).

Рисунок 4.8 – Зміни від упровадження нового ДСПО (за відповідями директорів) [32]

Більшість учителів уже на першому етапі моніторингу помітили прогрес у розвитку учнів у соціально-емоційній сфері, у сферах творчих здібностей, мови й мовлення.

Отже, розвиток освітньої сфери передбачає покращення багатьох процесів навчання та виховання майбутніх поколінь українців. Тепер

головною метою стало перетворити школяра на відповідального громадянина, думка якого буде важливою для ухвалення суспільних рішень.

4.2 Законодавча база функціонування Загальноосвітньої школи №10 м. Тернополя.

Основними правовими документами, на основі яких функціонує ЗОШ №10 є Конституція України, «Конвенція про права дитини», а також «Концепція загальної середньої освіти (12-річна школа)». Крім вищезазначених основних правових документів слід зауважити, що є дуже багато нормативних документів котрі регламентують діяльність школи. Так, регулювання діяльності освітнього процесу здійснюють 8 Законів України, серед яких слід зазначити «Про освіту» та «Про загальну середню освіту». Інші закони регламентують діяльність в галузі охорони праці, дитинства доступу до публічної інформації та звернення громадян, а також «Про відпустки».

Крім законів України Загальноосвітня школа № 10 керується різними положеннями котрих є в кількості 34. Положення регламентують діяльність школи і дають організувати навчальний процес. Положення визначають процес навчання в школі, нагородження кращих учнів, складення підсумкових іспитів, надання можливості індивідуальної форми навчання, порядок видачі атестатів. Крім навчального процесу положення допомагають в повсякденній діяльності школи її педагогів, інших співробітників. Так, положення визначають атестацію педагогічних працівників, як має функціонувати бібліотека школи, про психологічну службу в школі, живий куток, охорону праці. Іншим важливим напрямком, котрий охоплюють положення, є про різні кабінети, включаючи кабінет інформатики, та фізичне виховання дітей і масового спорту. Крім вищевказаного, положення передбачають наймання та звільнення педагогічних працівників, заохочення нагрудними знаками, а також про порядок звітування керівників навчальних закладів.

Також, ЗОШ №10 користується інструктивними матеріалами котрих в загальній кількості є біля 13. Інструкції передбачають чіткі вказівки щодо проведення екскурсій, практики, переведення та випуск учнів, ведення ділової документації, обліку дітей, порядок забезпечення підручниками, ведення класних журналів та проведення зовнішнього незалежного оцінювання.

Крім вищезазначених законів, положень та інструкцій ЗОШ №10 керується наказами МОН. На даний час є близько 50 наказів які повинні виконувати педагогічні працівники у своїй повсякденній діяльності. Накази видаються кожного року нові, крім того є накази котрі доповнюють раніше отримані. Серед основних наказів можна зазначити накази, що стосуються навчального процесу, а саме про оцінювання, проведення протоколу підсумкової атестації, про прийом дітей до перших класів та інші. Також, є накази котрі стосуються безпосередньо педагогічного складу, щодо відпусток, встановлення заробітної плати, надбавок та інші.

РОЗДІЛ 5

ОБГРУНТУВАННЯ ЕКОНОМІЧНОЇ ЕФЕКТИВНОСТІ

5.1 Обґрунтування пропозиції щодо участі навчального закладу в проєкті «Демократична школа»

Програму «Демократична школа» (далі – Програму) в Україні реалізовує «Європейський центр імені Вергеланда» у співпраці з «Міністерством освіти і науки України» та «Радою Європи» з метою підтримки реформ середньої освіти в Україні. Програма фінансується Міністерством зовнішніх справ Норвегії [31].

Дана програма заохочує до змін в українській школі, щоб школа виховувала активних громадян, котрі поважають права людини:

- розвивають культуру та демократію у школі;
- проводить навчання для вчителів та адміністрації школи;
- пропонується батькам приймати участь в житті школи;
- заохочують до співпраці між школою і громадою сприяючи чим зближення взаємовідносин шкіл з різних областей України.

Для впровадження новизни та змін додаткових коштів з боку ЗОШ №10 не потрібно. Тому школа не отримає від Програми коштів на реалізацію проєктної діяльності. Програма здійснює оплату дороги й проживання всіх учасників заходів у межах Програми, крім того проїзд та надання послуг з проживання тренерів Програми під час відвідування школи, надає чітко виділені кошти для перерви на каву під час проведення тренінгів та конференцій.

ЗОШ №10 отримає канцелярське приладдя, потрібне для проведення зустрічей з тренерами Програми, електронні та друковані версії матеріалів котрі будуть представлені на конференціях та тренінгах від Ради Європи. Всі кошти котрі будуть витрачені на участь у тренінгах та створення шкільних

майстерень в школі, а також забезпечення необхідними канцелярськими товарами та навчальною продукцією бере на себе Програма.

Завдання команди Програми, а також ціль запланованих в рамках Програми заходів – здійснювати підтримку школі упродовж усього шляху, сприяючи заходам становлення демократизації школи.

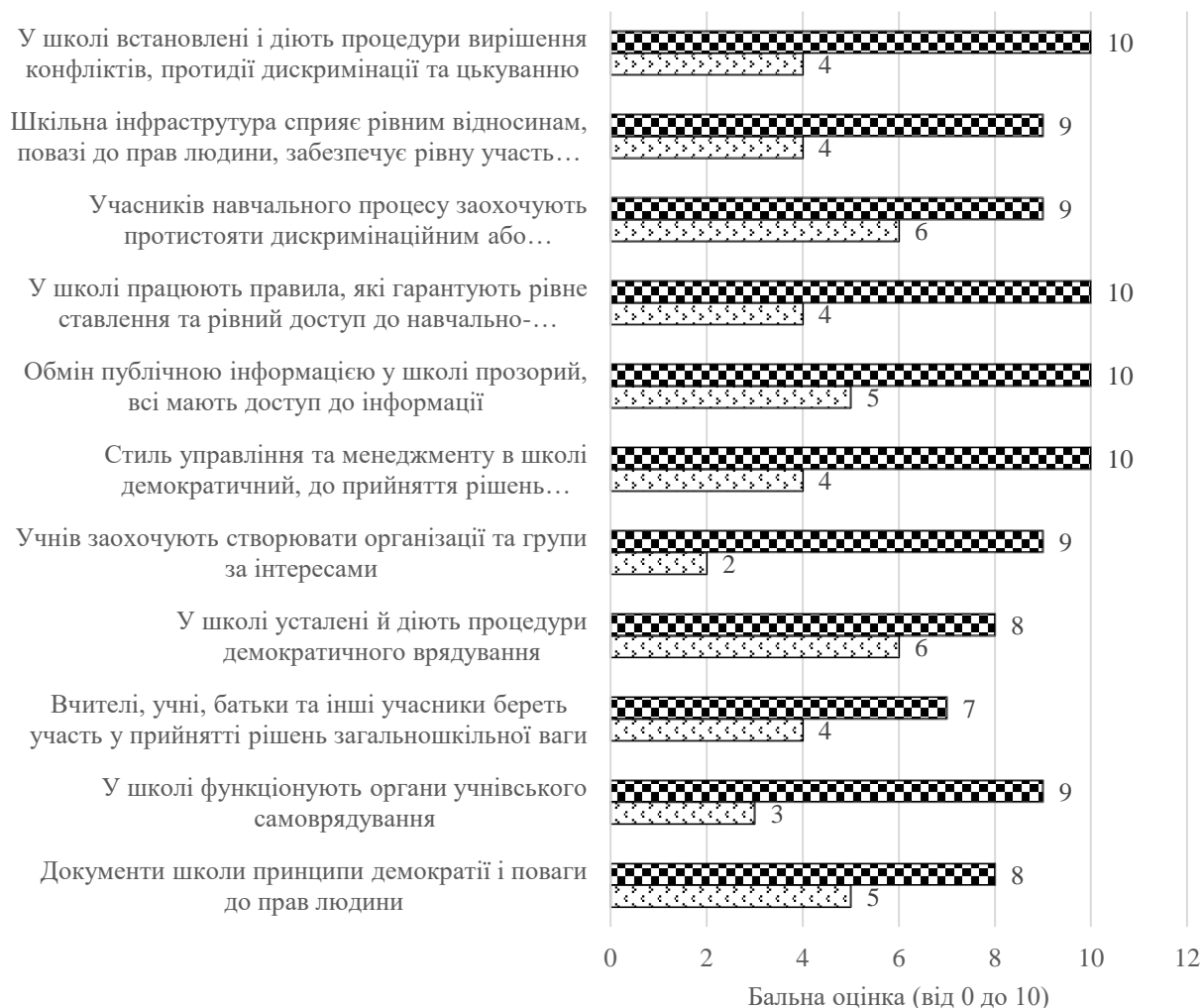
У рамках методології «Інструмент демократичного розвитку школи», розроблену експертами Програми «Демократична школа» [2]. було відзначено три основних сфери функціонування ЗОШ №10: власне, навчально - виховний процес, самоврядування в школі, а також зв'язки з місцевою громадою. Враховуючи побажання, викладені у Хартії Ради Європи з освіти для демократичного суспільства та освіти з прав людини (далі – ОДГ/ОПЛ), Програма запроваджує демократичні відносини у школі шляхом запровадження елементів освіти для демократичного суспільства і прав людини у навчально-виховний процес, шкільного самоврядування, а також через тісні партнерські відносини з місцевою громадою та органами місцевого самоврядування. При цьому поділі до окремих блоків було віднесено такі напрями розвитку ЗОШ №10:

Блоки №1 та №2: школа здійснила інтегрування принципів та підходів ОДГ та ОПЛ у зміст навчальної програми; робота по за класом має на меті впровадження демократичних принципів і поваги до прав і свобод людини; підходи і методи ОДГ/ОПЛ використані в навчально-виховному процесі.

Блок №3: відносини всередині школи і тип самоврядування побудовані на засадах демократичності; відносини у навчальному закладі показують соціальну рівність, солідарність, толерантність та повагу до прав людини; спірні та конфліктні ситуації розв'язуються мирним шляхом з погодженням усіх сторін.

Блок №4: відповідальні особи школи організують і чинять дії з метою вирішення суспільних і глобальних проблем; встановлені партнерства з місцевою адміністрацією, організаціями у місцевій громаді, що сприяють поглибленню демократичної участі.

У цілому, шкільне середовище ЗОШ №10 було оцінено як позитивне і безпечне (рис. 5.1).

■ Очікуване значення після проходження Програми "Демократична школа"

▨ Результати оцінювання станом на 1 вересня 2019 року (середня бальна оцінка за шкалою від 1 до 10)

Рисунок 5.1 – Результати бального оцінювання та прогнозованих результатів дотримання стандартів демократичного шкільного середовища і демократичного врядування у ЗОШ №10

У той же час, деякі учасники вбачали наявність викликів малої інклюзії учнів з особливими потребами, відбувався брак рівності та поваги у взаємовідносинах між учнями та учителями, в малій кількості партнерські

відносин між батьками та учителями, проблематика у існування конфліктних ситуацій всередині педагогічного колективу.

Загалом ЗОШ №10 вирізняється переважно демократичним типом управління. У цьому навчальному закладі керівництво проявило ініціативу відносно демократичних змін і піддалось певній критиці.

У ЗОШ №10 присутнє шкільне самоврядування, але проблематика полягає в тому, що підхід до шкільного самоврядування формальний і не виконує повністю покладених на нього функцій.

Процес самоврядування та управління в ЗОШ №10 має слабкий характер у вирішенні конфліктних ситуацій. На сьогоднішній день в навчальному закладі відсутні процедури мирного та партиципаторного вирішення конфліктів, немає методів протидії дискримінації та цькуванню. В той же час відсутність вищевказаних процедур для вирішення конфліктів переважно пояснювалось відсутністю будь яких проявів насильства та конфліктів в навчальному закладі, дискримінації та цькування дітей. Хоча, водночас, під час додаткових спілкувань прояви цькування, дискримінації та насильства не завжди розпізнаються та фіксуються.

В ході спілкування щодо висвітлення засад демократичного устрою поваги до прав людини в документах школи викрило важливу проблему – відмінність встановленої практики в розріз з інструкціями і фіксованими процедурами. У ЗОШ № 10 насправді існує демократів щодо питань загальних шкільних та важливих для всіх, а також питань управління школою. Переважно дані здобутки як наслідок традицій та минулого досвіду. Серед вчителів та адміністрації школи є значний опір до нововведень та створення нових, а часом і не зовсім зрозумілих документів.

Розглядаючи наступні кроки вирішення ситуації, всі хто пройшов опитування у ЗОШ №10 визначили важливі наступні шляхи: зменшення бюрократичного документообороту на центральному рівні та взяття за основне правило роботу з усвідомлення важливості «живих» правил, що акцентуються на фактичних проблемах та потребах на сьогоднішній день.

Дуже багато суперечок серед опитуваних викликало питання заохочення учнів до створення гуртків та груп по інтересах з метою впровадження демократичного процесу і прийняття одностайних рішень. На сьогоднішній день у ЗОШ №10 органи учнівського самоврядування існують тільки на папері і при постійному контролі з боку педагогічного колективу. В той же час, якщо учні будуть приймати участь у самоврядуванні вони на власному досвіді зрозуміють існування демократичних інституцій та процедур.

ЗОШ №10 має розроблений власний веб-сайт. Але й надалі школі доцільно продовжувати працювати над покращенням свого сайту та посиленням своєї присутності в соціальних мережах для полегшення отримання інформації котра стосується навчального процесу учням школи та їх батькам.

У ході спілкування відносно освітньої сфери часто вчителі висловлювались про потребу у оновленні змісту освіти, але вона має відбуватись централізовано. В той же час, учасники зазначали, що рішення є важливими якщо вони ухвалені на рівні школи, у вихованні демократичних суспільних компетентностей. В цьому контексті увага приділялась не тільки на потребі закріплення автономії школи законодавчо, але й на необхідності працювати над покращенням самих учителів, над розвитком самостійності та автономності вчителя.

На високому рівні було оцінено учасниками дослідження кваліфікаційний рівень учителів в процесі викладання демократичних методик, хоча можливостей для розвитку в даному напрямку є багато. В ЗОШ №10 виникла потреба у пришвидшенні використання учителями проблемно орієнтованих методів навчання, котрі допомагають у розвитку громадянських компетентностей за допомогою особистого досвіду. ЗОШ №10 не в достатній мірі приділяє часу для співпраці з місцевою громадою, для школи ця проблематика є майже не дослідженою і являється новою.

Одним з основних питань більш активного суспільного життя молоді є допомога у вирішенні будь який проблем громади. За свідченнями результатів

дослідження, молодь не проявляє себе в різних структурах та не проявляє ніякої ініціативи, а якщо надають якусь допомогу то тільки завдяки тиску педагогічного колективу. У ЗОШ №10 фактично відсутні групи чи організації, що могли б об'єднати різні зацікавлені сторони з метою вирішення проблем котрі постали перед громадою. В ході проведення дослідження учасниками часто наголошувалось у необхідності допомоги, роз'яснення та сприяння зі сторони МОН. На даний час постає гостре запитання забезпечення ЗОШ №10 посібниками Ради Європи з ОДГ/ОПЛ та вивчення підручників як під час навчання, так і самостійно вдома.

Отже, в ході проведення аналізу були виокремлені наступні проблемні питання діяльності ЗОШ № 10, пов'язані з процесами демократизації школи:

- на низькому рівні відбувається методичне забезпечення та навчальний процес пов'язаний з освітою демократичного суспільства та прав людини;

- переважання «знаннєвого» підходу до громадянської освіти, недостатнього для комплексного формування демократичних громадянських компетентностей у випускників;

- шкільне самоврядування переважно висвітлено у формі «учнівського самоврядування»; органи самоврядування в школі існують формально;

- невідповідність правил котрі задокументовані в школі з реальними практиками;

- на низькому рівні демократія у школах – насамперед, вирішення конфліктів у школах та пов'язаних правил, що гарантують рівність, власні переконання, власний стиль і рівний доступ для усіх учнів та педагогічного колективу;

- відсутність достатньо партнерських відносин між навчальним закладом та громадою, організаціями з метою формування суспільних компетентностей;

- відсутність достатніх можливостей у вчителів для розвитку професійного у сфері демократичного громадянства і прав людини.

Саме тому Програма «Громадянське суспільство» допоможе розпочати та здійснювати важливу роботу над досконалим усвідомленням викликів та проблем, які ЗОШ №14 часто не може вирішити самотужки. Отже, важливими є наступні кроки інформаційного та навчального процесу:

- більше уваги приділяти до проблеми прав людини у школі, упередження і припинення дискримінації у навчальному закладі; використання підручників та іншої літератури Ради Європи з ОДГ/ОПЛ у навчанні та вихованні учнів;

- включення методів, підходів та різних тем освіти для демократичного громадянства і свобод та прав людини у навчальному та виховному процесі;

- пришвидшення застосування учителями методів які є проблемні і орієнтуватися на навчання, що впливають на розвиток демократичних громадянських компетентностей;

- заохочення учнів та їх батьків у суспільному житті школи та важливих рішень для шкільного процесу; переконання школярів в прийнятті громадянської позиції;

- запровадження дієвих методів та правил в школі, котрі реально показують потреби та реагують на виклики сьогодення;

- здійснювати планування плідних відносин та партнерства з організаціями та волонтерами.

Іншим важливим заходом подолання зазначених проблем в ЗОШ № 10 є спілкування реальне і живе з школярами та педагогічним колективом інших шкіл які розташовані на території України та залучення для навчально-виховного процесу досвід з-за кордону.

5.2 Дослідження передумов впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA

Сьогодні освіта розвивається і змінюється під впливом таких процесів, як глобалізація, інтеграція, комп'ютеризація, комерціалізація й

інтернаціоналізація. Одним із складових компонентів інтернаціоналізації є академічна мобільність для всіх учасників освітнього процесу. Провідна роль у реалізації академічної мобільності учасників освітнього процесу у просторі провідних європейських держав належить українським школам.

Так, для прикладу «Програма обміну майбутніх лідерів (FLEX)» – хороший шанс для учнів ЗОШ №10 навчатися та жити цілий рік в середовищі де спілкуються виключно англійською мовою. З допомогою програми «Future Leaders Exchange» (обмін майбутніми лідерами) українські молоді люди мають можливість протягом одного року проходити навчання в американській школі та проживати в американській сім'ї.

Дана програма створена з метою культурного обміну «Бюро у справах освіти і культури Державного департаменту США (Bureau of Educational and Cultural Affairs)». На українських теренах вона просувається організацією «Американські Ради з міжнародної освіти (American Councils)» за підтримки Міністерства освіти і науки України.

FLEX – безкоштовна програма й покриває:

- витрати пов'язані з переїздами та перелітами;
- допомога перед виїздом на навчання;
- проживання в сім'ї котра прийняла на проживання і повне спілкування на англійській мові впродовж одного академічного року;
- прийняття на навчання з оформлення всіх необхідних документів до середньої школи Америки;
- медична страховка (дає можливість полікуватись тільки у тому випадку, якщо ви захворіли під час навчання, але стоматологічні послуги тут не включені).

Учасникам програми виплачується стипендія кожного місяця в розмірі 125 доларів і разову грошову допомогу – 300 доларів, котрі потрібно витратити на речі першої необхідності.

Програма не покриває:

- кошти котрі були витрачені за одержання закордонного паспорта і дозволу батьків на виїзд дитини за кордон;
- власні витрати, якщо вони більші ніж 125 - доларову стипендію;
- збитки на оплату додаткового багажу;
- витрати за користування інтернетом та телефонними дзвінками в Україні.

Виліт до США – у серпні місяці, повернення – у травні - червні наступного року. У програмі FLEX можуть приймати участь учні 8-10 класу ЗОШ №10, які є громадянами України та спілкуються на англійській мові. Крім того, потрібно відповідати вимогам візи J-1 і не бути у США більше трьох місяців протягом останніх п'яти років.

Якщо людина не відповідає вищезазначеним критеріям, вона не може приймати участі у програмі FLEX. Іншим моментом, що унеможливило прийняття участі для осіб котрі або подали, або подають документи на еміграцію в США, або має намір переїхати чи вже переїхав до США. Також, ці правила притаманні і родині потенційного учасника. Якщо в учасника обмежені можливості – дана програма доступна для нього, але відбирається окремо. Відбір кандидатів починається восени і відбувається в три етапи і в кінці заключний етап.

Перший тур починається з оголошення місця проведення та дати і часу, кожний бажаючий прибуває до місця де буде відбуватись тестування. Заздалегідь реєструватись не потрібно, якщо учасник спробує пройти тестування в більше ніж одному місці – він буде дискваліфікований. Бажаючі взнати розклад і місце тестування повинні зайти на сайт програми. Для проходження першого туру необхідно пройти презентацію програми та скласти тест зі знання англійської мови. Результати переважно можна отримати у день проведення тесту.

Переважно проходження другого туру наступного дня. Учасники програми пишуть 3 невеликих есе, теми есе задаються, після чого есе відправляються до Вашингтону для незалежного оцінювання.

Проходження третього туру дещо відбувається пізніше близько трьох – шести тижнів після другого туру. До місць тестування прибувають працівники «American Councils» з метою зустрічі з батьками та самими учасниками. В процесі зустрічі проводиться анкетування учасників, дану анкету учасник може взяти з собою і повернути до двох тижнів до розташування представництва «American Councils» у Києві.

Після чого учасники пишуть два твори та здають стандартизований тест на знання англійської мови. Також, з кандидатом проводять співбесіду на англійській та рідній мові, ще однією умовою є – робота в групах з п'яти – восьми учнів.

Після третього туру документи надсилаються до Вашингтону і комісія ухвалює рішення. «Офіс Американських Рад» у Вашингтоні надсилає результати через «Офіс Американських Рад» у м. Києві. Переможці й можливі кандидати на перемогу визначаються на весні, їх фактична кількість невідома.

Підбір американської сім'ї в котрій буде жити переможець здійснюється довго і ретельно. Американські сім'ї приймають участь в програмі на волонтерських засадах, вони хочуть розповісти і показати як живуть американці, яка в них культура.

Учасник, який був відібраний для програми, проживає тільки в сім'ї яка обрала організація, що приймає на американській землі. Крім того організація відповідає за зарахування студентів до школи з оформленням документів. Організацій які приймають на американській землі є досить багато, деякі з них - «CCI Greenheart», «STS Foundation».

За кожним переможцем програми закріплюється співробітник котрий за успішністю студента. Якщо в студента виникають якісь проблеми і він не може вирішити з американською сім'єю – він звертається до вищезазначеного співробітника.

Крім вищезазначеної програми є інші програми котрі є в уряді США, а саме «Програму педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії», в даній програмі можуть прийняти участь вчителі ЗОШ

№10. На програму можуть подати анкети вчителі українських шкіл котрі мають стаж п'яти років викладання і вільне володіння англійською мовою, і поїхати на шість тижнів на стажування до США.

Основними критеріями відбору є професійний досвід, наполегливість у навчальному процесі, вклад в освітні реформи на місцевому та всеукраїнському рівнях, бажання підтримувати довготривалі зв'язки між українською школою та американською школою, вміння чітко і ясно висловлюватись, комунікабельність і необхідний рівень володіння англійською мовою.

У вищевказаній програмі можуть перемогти, у конкурсі, від ста сорока до ста п'ятдесяти учителів, котрі будуть поділені на дві групи і зможуть поїхати до США в січні 2020 року - з метою взяття участі у програмі підвищення кваліфікації, котра буде проходити 6 тижнів в одному з університетів США.

В програму для підвищення кваліфікації включено академічне навчання, різні тренінги, один з яких стосується методів викладання, складання навчального плану, навиків лідера в освіті, стратегії викладання, навчання в Інтернет і текстових редакторах. В курс програми закладено трьох тижневе стажування в школі, для навиків співпраці з американськими викладачами та учнями.

У той же час дві групи вчителів з США будуть поїдуть до учасників програми Євразії та Південної Азії. Учасникам програми із Євразії та Південної Азії будуть надані гранти для придбання необхідної літератури, підручників, тренінгів для проведення іншим вчителям.

В програму включено візову підтримку, оплата за проїзд з дому до університету котрий приймає в США, тренінгову програму котра буде в університеті та медичну страховку, яка може бути використана у разі нещасного випадку, витрати на проживання та харчування, оплата на проїзд до місця навчання та кошти на підручники.

З метою визначення економічної доцільності впровадження «Програми

педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії» проведемо прогнозування рівня майбутніх обсягів витрат на придбання підручників за умови надання грантових ресурсів у рамках Програми. Для цього використаємо метод екстраполяції трендів.

Рівняння тренду може бути описане широким спектром залежностей. На практиці переважно використовують функції, параметри яких мають конкретну інтерпретацію залежно від характеру динаміки.

Найбільш поширеними є поліноми (многочлени), різного роду експоненти та логістичні криві.

Так, поліном 1-го ступеня, тобто лінійний тренд $y = a + b \cdot t$ описує процеси, які рівномірно змінюються в часі і мають стабільні прирости ординат.

Якщо знак коефіцієнта регресії b додатний, то зв'язок прямий, якщо він від'ємний, то зв'язок зворотний.

При $b = 0$ зв'язку між досліджуваними ознаками немає, лінія на лінійному графіку в прямокутній системі координат проходить паралельно осі абсцис.

На основі a та b записується рівняння прямої і з його допомогою складається прогноз (визначається значення \hat{y}) для майбутніх періодів шляхом підстановки необхідного значення t : $t=n+1$; $t=n+2$ і т.д.

Вихідними даними до розрахунку є обсяги витрат на придбання підручників ЗОШ №10 у 2018 році та в розрізі 3 кварталів 2019 року. Прогнозними є дані стосовно 4 кварталу 2019 року та 1 кварталу 2020 року. Розрахунки зведено у таблиці 5.1 та проілюстровано рис. 5.2.

Отже, проведені розрахунки свідчать про те, що в результаті реалізації «Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії (ТЕА)» прогнозується зниження витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів.

Таблиця 5.1 – Фактичне та прогнозоване значення витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів від «Програми педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії (ТЕА)»

Квартали	Період	Витрати на придбання підручників для учнів ЗОШ №10, грн.
1 квартал 2019 року	1	20123
2 квартал 2019 року	2	21235
3 квартал 2019 року	3	22456
4 квартал 2019 року	4	23145
Прогноз на 1 квартал 2020 року	5	19256
Прогноз на 2 квартал 2020 року	6	12564
Прогноз на 3 квартал 2020 року	7	8236
Прогноз на 4 квартал 2020 року	8	7231
Прогноз на 1 квартал 2021 року	9	6985

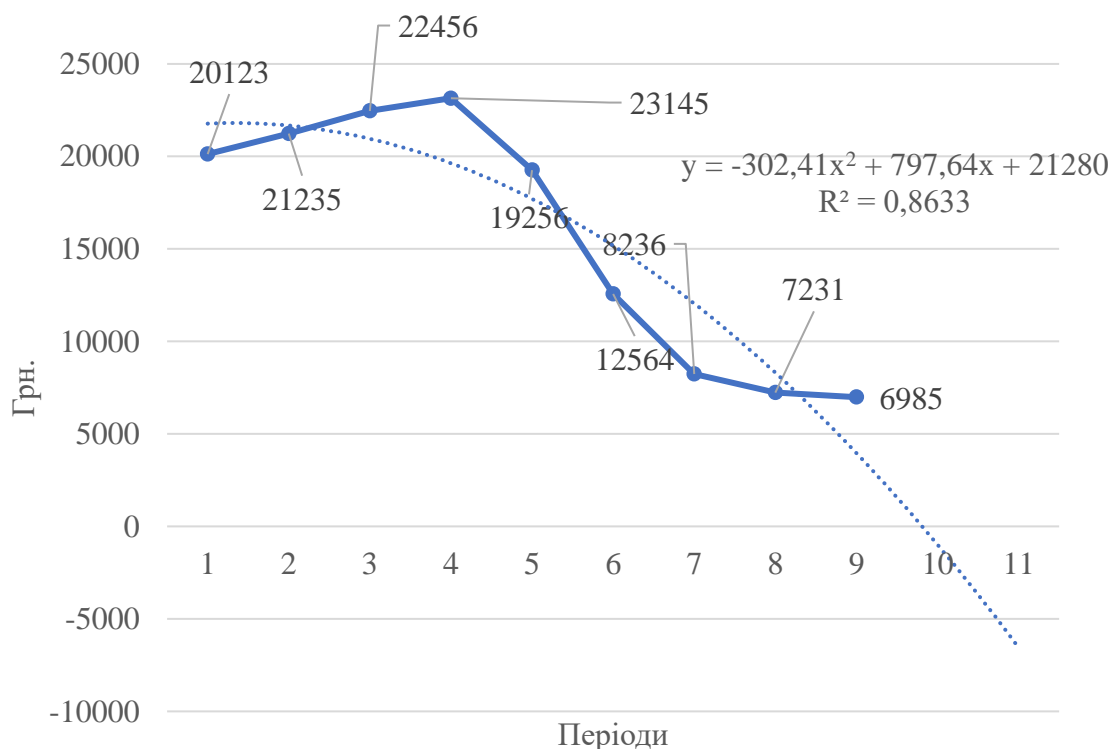

Рисунок 5.2 – Графічне представлення фактичного та прогнозованого значення витрат на придбання підручників для учнів ЗОШ №10 у результаті отримання грантових коштів

Така економія є додатковим ефектом від впровадження прогресивної програми та передбачає для навчального закладу відкриття нових горизонтів його розвитку.

РОЗДІЛ 6

ОХОРОНА ПРАЦІ ТА БЕЗПЕКА В НАДЗВИЧАЙНИХ СИТУАЦІЯХ

6.1 Охорона праці

6.1.1 Завдання в галузі охорони праці Тернопільської ЗОШ №10

Національним законодавством України вирішення проблем охорони праці віднесено до першочергових завдань держави, оскільки йдеться про забезпечення додержання конституційних прав громадян на безпечні та нешкідливі умови праці, на збереження їхнього здоров'я під час роботи на підприємствах, в установах та організаціях будь-якої форми власності.

Державна політика в галузі охорони праці базується на принципах:

- пріоритету життя і здоров'я працівників, повної відповідальності роботодавця за створення належних, безпечних і здорових умов праці;
- підвищення рівня промислової безпеки шляхом забезпечення суцільного технічного контролю за станом виробництв, технологій та продукції, а також сприяння підприємствам у створенні безпечних та нешкідливих умов праці;
- комплексного розв'язання завдань охорони праці на основі загальнодержавної, галузевих, регіональних програм з цього питання та з урахуванням інших напрямів економічної і соціальної політики, досягнень в галузі науки і техніки та охорони довкілля;
- соціального захисту працівників, повного відшкодування шкоди особам, які потерпіли від нещасних випадків на виробництві та професійних захворювань;
- встановлення єдиних вимог з охорони праці для всіх підприємств та суб'єктів підприємницької діяльності незалежно від форм власності та видів діяльності;
- адаптації трудових процесів до можливостей працівника з урахуванням його здоров'я та психологічного стану;

- використання економічних методів управління охороною праці, участі держави у фінансуванні заходів щодо охорони праці, залучення добровільних внесків та інших надходжень на ці цілі, отримання яких не суперечить законодавству;

- інформування населення, проведення навчання, професійної підготовки і підвищення кваліфікації працівників з питань охорони праці;

- забезпечення координації діяльності органів державної влади, установ, організацій, об'єднань громадян, що розв'язують проблеми охорони здоров'я, гігієни та безпеки праці, а також співробітництва і проведення консультацій між роботодавцями та працівниками (їх представниками), між усіма соціальними групами під час прийняття рішень з охорони праці на місцевому та державному рівнях.

6.1.2 Програма вступного інструктажу з питань охорони праці та техніки безпеки

Трудова дисципліна школи ґрунтується на свідомому і сумлінному виконанні правил. Працівники приймаються на роботу за трудовим договором, контрактом або на конкурсній основі згідно до чинним законодавством. Вони можуть працювати за сумісництвом згідно з чинним законодавством. Усі працівники при прийнятті на роботу і в процесі роботи проходять інструктаж (навчання) з питань охорони праці, надання першої допомоги потерпілим від нещасних випадків, про правильні дії при виникненні аварії. Допуск до роботи осіб, які не пройшли навчання, інструктажу і перевірки знань з охорони праці забороняється.

Працівники школи зобов'язані:

- виконувати правила внутрішнього розпорядку, дотримуватися дисципліни праці, трудитися сумлінно;

- виконувати вимоги з охорони праці, безпеки життєдіяльності, передбачені відповідними правилами та інструкціями;

- берегти обладнання, інвентар, матеріали, навчальні посібники, тощо, виховувати у дітей бережливе ставлення до майна школи;

- у встановлені строки проходити медичний огляд.

У школі для вчителів за погодженням з профкомітетом встановлений п'ятиденний робочий тиждень з двома вихідними днями, а для інших педагогічних працівників і обслуговуючого персоналу робочий тиждень визначається графіком роботи. Час початку і закінчення роботи встановлюється у відповідності з режимом робочого дня і затверджується директором. Робочий час педагогічних працівників визначається навчальним розкладом, графіком роботи вихователів. Тривалість робочого дня обслуговуючого персоналу і робітників визначається графіком змінності, який складається відповідно до встановленої тривалості робочого часу на тиждень. Вихователі залучаються до роботи у загальновстановлені вихідні та святкові дні.

Необхідність підвищення рівня безпечних умов праці у навчальних закладах зумовлена особливою турботою про збереження життя і здоров'я підростаючого покоління. У процесі навчання учні оволодівають різними виробничими професіями, їх залучають до суспільно корисної, продуктивної праці. У зв'язку з цим, першочерговим є завдання створення здорових і безпечних умов праці й навчання. Охорона здоров'я учнів під час навчально-виховного процесу у школі, при залученні їх до суспільно корисної праці повинна бути організована так, щоб заздалегідь виключити можливі несприятливі наслідки, а заходи щодо виконання вимог, норм, правил та інструкцій з техніки безпеки, щоб мали попереджувальний, профілактичний характер, тобто виключали б ситуації, які можуть призвести до травматизму.

Обов'язковим у роботі з охорони праці у школі є: навчання та інструктування про безпечні методи праці як працюючих, так і учнів, виконання вимог правил з техніки безпеки вчителями школи, завідуючими кабінетами, адміністрацією та іншими працівниками є обов'язковим у роботі, спрямованій на організацію безпечних та здорових умов праці, співробітників,

а також учнів - під час проведення занять у навчальних кабінетах, майстернях, спортивних залах. На разі не зафіксовано жодного трагічного випадку як зі сторони вчителів, так і зі сторони учнів.

Тернопільська ЗОШ № 10 – середній освітній навчальний заклад Тернопільської міської ради в м. Тернополі Тернопільської області. Вона знаходиться на вулиці Лесі Українки 3а. Педагогічний колектив складається з 65 досвідчених, творчих наставників, з яких: відмінник освіти — 1, вчителів методистів — 2, старших вчителів — 20, вчителів вищої кваліфікаційної категорії — 23, вчителів I категорії — 17, вчителів II категорії — 14, вчителів-спеціалістів — 11. У школі навчається 880 учнів у 30 класах.

На першому поверсі є 12 металопластикових вікон, розмір одного вікна – 150*100 см. За рахунок таких розмірів, а також те, що у кожному окремому кабінеті та коридорі є вікна, основним джерелом світла у денний час є природне бокове освітлення. Також використовується штучне освітлення загального типу.

6.1.2 Аналіз пожежної безпеки в Тернопільській ЗОШ №10

Забезпечення пожежної безпеки є невід’ємною частиною державної діяльності щодо охорони життя та здоров’я людей, національного багатства і навколишнього природного середовища. Саме інструкція визначає організаційні і технічні заходи з пожежної профілактики з метою недопущення розповсюдження пожежі на випадок її виникнення. Кожен працівник зобов’язаний знати і точно виконувати правила пожежної безпеки, а при виникненні пожежі - вжити всіх залежних від нього заходів для врятування людей і гасіння її. Сходові клітки, евакуаційні виходи, проходи, коридорні тамбури повинні утримуватися постійно вільними. У навчальних кабінетах парти, столи, стільці необхідно встановлювати так, щоб не заставляти виходів із кабінетів. У навчальних майстернях слід суворо дотримуватися протипожежного режиму. Споруди, приміщення повинні постійно утримуватись в чистоті. У майстернях не повинно бути запасу матеріалів із

дерева більше, як на один день. Весь пожежний інвентар і обладнання треба утримувати у справному стані, розміщувати на видних місцях. На території не дозволяється розкладання вогнищ, спалювання сміття. У приміщеннях забороняється палити і розкидати недопалки та запалені сірники. На щастя, ще не було зафіксовано жодного випадку, пов'язаним з вогнем.

У випадку виникнення пожежі дії працівників школи мають бути спрямовані на створення безпеки людей, в першу чергу дітей, рятування та евакуацію. Кожен працівник, який виявив пожежу або її ознаки (задимлення, запах горіння, або тління різних матеріалів тощо), зобов'язаний:

- негайно повідомити про це за тел. 101 пожежну частину. (При цьому слід чітко назвати адресу закладу, місце виникнення пожежі, а також свою посаду та прізвище);

- сповістити про пожежу директора, його заступників;

- організувати зустріч пожежних підрозділів, вжити заходів щодо гасіння пожежі наявними засобами пожежогасіння.

Директор, його заступники, що прибули на місце пожежі, зобов'язані:

- здійснювати керівництво евакуацією людей та гасіння пожежі до прибуття пожежних підрозділів;

- організувати вимкнення мереж електро- і газопостачання і здійснення інших заходів, які сприяють ліквідації пожежі;

- із метою запобігання пожежі вчителям, вихователям не можна залишати дітей без нагляду з моменту виявлення пожежі до її ліквідації;

- залишаючи приміщення або будівлі, що постраждали від пожежі, потрібно зачинити за собою всі двері і вікна;

- організувати перевірку наявності всіх учнів, працівників, евакуйованих з будівлі за списками і журналами.

Інструкція з охорони праці на робочому місці для вчителів та працівників школи.

Техніка безпеки - це система організаційних і технічних заходів і засобів, що запобігають дії на працюючих небезпечних факторів. Учитель школи

зобов'язаний знати елементарні правила електробезпеки, навчити їх учнів; провести опитування кожного учня і, тільки переконавшись, що учні засвоїли ці правила, допускати їх до навчання. Не дозволяється викладачеві, техпрацівникам самостійно відкривати кришки рубильників, вмикати або вимикати електроустановки, замінювати перегорілі електролампочки, вставляти запобіжники, виконувати будь-які дії в розподільному щиті, а також у разі виявлення обірваних проводів усувати несправності заземлення і т. п. З цією метою потрібно запрошувати електрика. При виявленні на території школи обірваного проводу слід про це негайно повідомити представника адміністрації. Самим залишатися на місці і попереджувати людей про небезпеку. Ні в якому разі не можна наближатися до обірваного проводу. У разі загоряння електропроводки необхідно негайно вимкнути електроустановку, а полум'я гасити тільки піском або кислотним вогнегасником, але ні в якому разі не водою чи пінним вогнегасником. Кожен завідуючий кабінетом, лабораторією, майстернею вживає необхідних заходів щодо створення здорових і безпечних умов праці для проведення занять, забезпечує виконання діючих правил та інструкцій з техніки безпеки, виробничої санітарії, забезпечує безпечний стан робочих місць, обладнання, приладів, інструментів.

Отже, для поліпшення умов соціальної та економічної ефективності керівникам школи рекомендується прийняти такі заходи:

1. Забезпечити працюючих правилами, стандартами, нормами, положеннями, інструкціями та іншими нормативними актами з охорони праці;
2. Проводити щорічний моніторинг;
3. Готувати актуальну інформацію та звіти з питань охорони праці;
4. Брати участь у розслідуванні нещасних випадків у Тернопільській міській раді;
5. Розглядати листи, заяви та скарги працюючих з питань охорони праці;
6. Готувати проекти наказів, розпоряджень з питань охорони праці;
7. Контролювати процес виконання;

8. Дотримуватися чинного законодавства, нормативних актів, виконання посадовими особами інструкцій з питань охорони праці;

9. Виконувати приписи органів державного нагляду;

10. Виконувати заходи з питань охорони праці, а також заходи щодо усунення причин нещасних випадків і аварій;

11. Організовувати навчання та перевірку знань посадових осіб виконавчих органів ради з питань охорони праці.

Отже, проаналізувавши стан безпеки у Тернопільській ЗОШ №10, не було виявлено критичного стану функціонування предметів та об'єктів школи, що забезпечують функціонування діяльності згідно стандартів. Було наведено рекомендації щодо поліпшення умов праці, пожежної безпеки, соціальної і економічної ефективності.

6.2 Безпека в надзвичайних ситуаціях (НС)

Об'єктом дослідження магістерської роботи є ЗОШ №10 м. Тернополя. У разі загрози та виникнення НС мирного та воєнного часу необхідним є забезпечити надійну роботу освітніх закладів та установ. Забезпечення техногенної безпеки у закладах здійснюється шляхом проведення комплексу заходів щодо запобігання можливим НС.

Запобігання НС проводиться шляхом зниження ризиків виникнення (відвернення) та пом'якшення наслідків (зменшення втрат та збитків) за такими напрямками:

- моніторинг і прогнозування НС;
- раціональне розміщення продуктивних сил на території з урахуванням природної і техногенної безпеки;
- відвернення, у межах можливого, деяких несприятливих і небезпечних природних явищ та процесів шляхом систематичного зниження накопиченого руйнівного потенціалу;

- відвернення аварій і техногенних катастроф шляхом підвищення технологічної безпеки виробничих процесів та експлуатаційної надійності обладнання;
- розробка і здійснення інженерно-технічних заходів, спрямованих на усунення джерел НС, пом'якшення їх наслідків, захист населення і матеріальних засобів;
- підготовка установ і систем життєзабезпечення населення до роботи в умовах НС;
- проведення державної експертизи у сфері запобігання НС;
- державний нагляд і контроль з питань природної і техногенної безпеки;
- інформування населення про потенційні природні та техногенні загрози на території, де воно проживає;
- підготовка населення у сфері захисту від НС.

Кожен напрям реалізується шляхом планування і виконання відповідних заходів.

Шляхами підвищення стійкості роботи в умовах надзвичайних ситуацій є:

- забезпечення надійного захисту працівників від уражаючих факторів сучасної зброї, аварій, катастроф і стихійного лиха;
- захист основних виробничих фондів від уражаючих факторів, у тому числі і від вторинних, які виникають внаслідок надзвичайних ситуацій;
- стійке забезпечення всім необхідним для виконання покладених функцій;
- підготовка до відновлення порушеного виробництва;
- підвищення надійності та оперативності управління діяльністю та заходами ЦЗ.

Велику роль у підвищенні стійкості роботи об'єкта має створення надійних систем електро-, водо- та теплозабезпечення – стійкість яких у свою чергу досягається:

а) підвищенням стійкості електрозабезпечення: розподіл схеми електромереж на незалежно працюючі частини; закільцювання електромереж та підключення їх до декількох джерел енергозабезпечення; створення резерву дизельних електростанцій;

б) підвищенням стійкості систем водопостачання: водопостачання від двох незалежних джерел, одне з яких підземне; захист вододжерел та резервуарів чистої води; створення обвідних (байпасних) ліній навколо водонапірних веж;

в) підвищенням стійкості систем газо-, тепло- та паливозабезпечення: розподільні газопроводи робляться підземними та передбачається їх кільцювання: газорозподільні станції та опорні пункти обвідних газопроводів передбачаються в підземному варіанті; встановлюються в основних вузлових точках систем газозабезпечення автоматичні вимикаючі пристрої, які спрацьовують при аваріях.

Вивчення можливих надзвичайних ситуацій, характерних для даної установи чи організації, дозволяє диференційовано і найбільш спрямовано підходити до розробки та здійснення заходів, які можуть запобігти або пом'якшити наслідки аварій, катастроф та стихійного лиха.

Як бачимо підвищення стійкості роботи установ та організацій досягається завчасним проведенням цілого комплексу інженерно-технічних та організаційних заходів, які спрямовані на максимальне зниження дії уражаючих факторів і створення умов для ліквідації наслідків надзвичайних ситуацій.

Інженерно-технічні заходи – це комплекс робіт, що забезпечує підвищення стійкості виробничих будинків і споруд, обладнання, комунально-енергетичних систем.

Організаційні заходи передбачають розроблення і планування дій керівного, командно-начальницького складу штабу, служб і формувань цивільної оборони при захисті робітників і службовців, проведення рятувальних та інших невідкладних робіт, відновлення виробництва.

Цивільний захист (ЦЗ) – це важлива складова загальнодержавних оборонних заходів будь-якої держави, що проводяться в мирний та воєнний часи. Вони спрямовані на вирішення трьох основних завдань: захист населення від уражаючих факторів, які викликаються стихійними лихами, техногенними аваріями (катастрофами), а також від дії сучасних засобів ураження в ході воєнних конфліктів; забезпечення стійкої роботи (живучість) економіки в надзвичайних ситуаціях; проведення рятувальних і невідкладних аварійних робіт з метою ліквідації викликаних ними наслідків.

Для проведення заходів органи управління ЦЗ в установах та організаціях розробляють плани:

- розвитку й удосконалення ЦЗ;
- дії органів управління й сил ЦЗ в разі надзвичайних ситуацій. Для надійного і стійкого керування процесами захисту населення в НС і виконання інших функцій застосовується державна система пунктів управління (ПУ): на державному рівні – захищений ПУ, обладнаний засобами зв'язку, системою життєзабезпечення з цілодобовим чергуванням, розташований поблизу місця дислокації адміністрації Президента, запасний ПУ в замиській зоні (за рахунок держбюджету); на рівні міністерств та інших центральних органів державної влади – запасні ПУ в замиській зоні (за рахунок міністерств, відомств); на обласному рівні й у Республіці Крим - по два запасні ПУ: один у місті, інший – у замиській зоні. Ці пункти обладнуються засобами зв'язку й оповіщення, системами життєзабезпечення; на інших адміністративних рівнях ПУ створюються за місцем дислокації органу, що здійснює керівництво ЦЗ наданому об'єкті, в одному з укриттів ОГ. Цивільний захист забезпечується з урахуванням особливостей, визначених Законом України "Про основи національної безпеки України", суб'єктами, уповноваженими захищати

населення, території, навколишнє природне середовище і майно, згідно з вимогами Кодексу цивільного захисту України – у мирний час, а також в особливий період – у межах реалізації заходів держави щодо оборони України.

Координацію діяльності органів виконавчої влади у сфері цивільного захисту у межах своїх повноважень здійснюють:

- 1) Рада національної безпеки і оборони України;
- 2) Кабінет Міністрів України.

Для координації діяльності центральних і місцевих органів виконавчої влади, підприємств, установ та організацій, пов'язаної з техногенно-екологічною безпекою, захистом населення і територій, запобіганням і реагуванням на надзвичайні ситуації:

1) Кабінетом Міністрів України утворюється Державна комісія з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

2) Радою міністрів Автономної Республіки Крим, обласними, Київською та Севастопольською міськими державними адміністраціями утворюються регіональні комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій (ТЕБ та НС);

3) районними державними адміністраціями, виконавчими органами міських рад, районними у містах та селищними радами утворюються місцеві комісії з питань техногенно-екологічної безпеки та надзвичайних ситуацій;

4) керівними органами установ та організацій утворюються комісії з питань надзвичайних ситуацій.

Рішення комісії ТЕБ та НС є обов'язковими для всіх без винятку установ і органів управління, розташованих на території підвідомчої ради, при якій створена комісія. Комісія ТЕБ та НС має право:

- приймати рішення щодо проведення екстрених заходів для захисту населення;
- брати участь у підготовці висновків щодо доцільності розміщення потенційно небезпечних об'єктів, здійснювати контроль за їх діяльністю;

– залучати до роботи матеріальні, людські та інші ресурси для запобігання аварій, катастроф і ліквідації наслідків НС. У разі виникнення НС на комісію ТЕБ та НС покладаються основні завдання:

- приведення в готовність підпорядкованих органів управління, сил і засобів ЦЗ;
- оцінка обстановки й прогнозування можливих наслідків НС;
- прийняття екстрених заходів для життєзабезпечення населення, зниження екологічних й матеріальних збитків. Для координації робіт з ліквідації конкретної надзвичайної ситуації та її наслідків на державному, регіональному, місцевому та об'єктовому рівнях утворюються спеціальні комісії з ліквідації надзвичайної ситуації.

Цивільний захист здійснюється за такими основними принципами:

- 1) гарантування та забезпечення державою конституційних прав громадян на захист життя, здоров'я та власності;
- 2) комплексного підходу до вирішення завдань цивільного захисту;
- 3) пріоритетності завдань, спрямованих на рятування життя та збереження здоров'я громадян;
- 4) максимально можливого, економічно обґрунтованого зменшення ризику виникнення надзвичайних ситуацій;
- 5) централізації управління, єдиноначальності, підпорядкованості, статутної дисципліни Оперативно-рятувальної служби цивільного захисту, аварійно-рятувальних служб;
- 6) гласності, прозорості, вільного отримання та поширення публічної інформації про стан цивільного захисту, крім обмежень, встановлених законом;
- 7) добровільності – у разі залучення громадян до здійснення заходів цивільного захисту, пов'язаних з ризиком для їхнього життя і здоров'я;
- 8) відповідальності посадових осіб органів державної влади та органів місцевого самоврядування за дотримання вимог законодавства з питань цивільного захисту;

9) виправданого ризику та відповідальності керівників сил цивільного захисту за забезпечення безпеки під час проведення аварійно-рятувальних та інших невідкладних робіт.

Отже, в цьому розділі розглянуто питання підвищення стійкості роботи установ та закладів освіти під час НС техногенного та природного характеру, визначено основні шляхи запобігання та зниження ризиків виникнення НС, пом'якшення їх наслідків. Проаналізовано організацію цивільного захисту установ та закладів (організацій) освітньої галузі.

РОЗДІЛ 7

ЕКОЛОГІЯ

7.1 Роль освіти у формуванні екологічної культури

Людський вплив на природне середовище з кожним роком стає все більш відчутним і в багатьох випадках його дія перебільшує значення природних змін. Безліч локальних антропогенних дій різної інтенсивності, впливаючи на кругообігові природні процеси, призводять до глобальних змін на планеті. У зв'язку з важким економічним становищем Україна не має можливості виділяти на природоохоронні заходи необхідну кількість матеріально-фінансових ресурсів. Тому вважається, що екологічні проблеми можуть почекати кращих часів. Така політика хибна і призведе в недалекому майбутньому до тяжких наслідків. Тому необхідні термінові зміни в державній стратегії щодо природного навколишнього середовища. Роль освіти у формуванні екологічної культури важко переоцінити. Як зазначив відомий італійський еколог А. Траверсо, «У міру того, як наше розуміння взаємовідносин діяльності людини і проблем навколишнього середовища поглиблюється, основні принципи освіти в галузі оточуючого середовища, якщо вони правильно вироблені, можуть цілком стати тим ядром, навколо якого формуватиметься майбутня стратегія суспільної освіти, вона сформує громадян світу з новим світоглядом, з новими настроями, які більше відповідатимуть потребам людства і природи»

На жаль, загальні негативні тенденції в системі освіти України є критичними у галузі екологічної освіти. Система екологічної освіти в Україні продовжує бути фрагментарною (несистематизованою), слабкою концептуально, декларативною, а, отже, неефективною. Екологічні питання погано вписуються в систему ринкових відносин, оскільки ринок – один із засобів стимулювання потреб, а головне – їхнього задоволення. Екологічний світогляд орієнтований на інші цінності – життя людини у чистому

середовищі, збереження усіх форм життя. Критична ситуація в галузі екологічної освіти пояснюється такими причинами, як багаторічне панування споживацького ставлення до природи; незнання та руйнування народних традицій раціонального природокористування; недооцінка екологічних знань у системі освіти; низький рівень впровадження у практику досягнень педагогічної науки; слабке матеріально-технічне і методичне забезпечення навчально-виховного процесу.

Екологічна освіта повинна мати як цілісний, так і діяльнісний характер. Будь-яка людина живе не в абстрактному, а конкретному етно-екологічному світі, де, наприклад, «і лани широкополі, і Дніпро, і кручі», тобто об'єкти як культурної, так і природної данності мають свою цінність, у тому числі і духовну. Тому така освіта має бути закорінена у традиційній цінності народу, у його моральні підвалини ставлення до природи та інших людей. Але будь-яка людина не просто існує, але й діє, працює, творить, мислить тощо. Тому ставлення людини до довкілля є діяльність, що визначає потужну орієнтацію екологічної освіти на таку її форму, яка б виховувала поважне, шановне ставлення людини до інших людей, і до природи.

Екологічна освіта повинна:

1) розглядати навколишнє середовище в усій його повноті - природним і створеним людиною, технологічним і соціально-екологічним, політичним, культурно-історичним, моральним, естетичним; 2) бути тривалим процесом, тобто починатися в дошкільному віці і продовжуватися на всіх стадіях формальної і неформальної освіти;

3) бути міждисциплінарною за своєю суттю, включати спеціальний зміст у кожний навчальний предмет, створюючи можливість формування цілісної збалансованої перспективи;

4) вивчати головні проблеми навколишнього середовища з урахуванням місцевих, національних, регіональних і міжнародних точок зору, щоб отримати знання про умови навколишнього середовища в інших географічних регіонах;

- 5) зосереджуватися на поточних і можливих ситуаціях навколишнього середовища, одночасно беручи до уваги історичну перспективу;
- 6) роз'яснювати значення та необхідність місцевого, національного і міжнародного співробітництва в запобіганні і вирішенні проблем довкілля;
- 7) докладно висвітлювати різні аспекти навколишнього середовища в процесі соціально-економічного планування і розвитку;
- 8) надати можливість населенню застосовувати свої знання і досвід у плануванні, прийнятті рішень і визначенні наслідків;
- 9) допомагати учням визначати ознаки виникнення проблем навколишнього середовища, а також вивчати окремі реальні його проблеми;
- 10) вирішувати проблеми навколишнього середовища і в цьому зв'язку - необхідність розвитку критичного мислення і набуття навичок вирішення проблем, що з'являються; Філософія Роль освіти у формуванні екологічної культури
- 11) використовувати різноманітність навколишнього середовища, що вивчається, і широкий набір методичних прийомів для навчання, засвоєння знань про довкілля, почерпнутих з нього, приділяючи належну увагу практичній діяльності і вивченню досвіду з перших рук.

Виходячи з вищезазначеного, ми вважаємо, що, оскільки сучасна екологічна ситуація в Україні є надзвичайно небезпечною, освіта в державі потребує негайних дій у напрямі докорінного реформування системи екологічної освіти в цілому. Ефективний розвиток екологічної культури може бути реалізований лише через цілісну освітньо-виховну систему на основі принципово нової, ніж це має місце сьогодні, цілісної екологоосвітньої моделі. Така модель має бути позбавлена світоглядних і методологічних хиб, характерних для існуючих екологічних концепцій, програм і схем.

7.2 Шляхи вдосконалення системи екологічного управління

Запровадження міжнародних стандартів систем екологічного управління на підприємствах і в компаніях сприятиме розвитку системи

управління навколишнім природним середовищем та реалізації в Україні міжнародних природоохоронних ініціатив.

Упровадження екосистемного підходу в галузеву політику та удосконалення системи екологічного управління, інтеграція екологічної політики до інших політик, обов'язкове врахування екологічної складової під час розроблення та затвердження документів державного планування та у процесі прийняття рішень про провадження господарської діяльності, яка може мати значний вплив на довкілля, зокрема екологічна модернізація промислових підприємств шляхом зниження ставки екологічного податку або у формі фіксованої річної суми компенсації (відшкодування податку), у поєднанні з поліпшенням екологічних характеристик продукції, є шляхом до сучасної системної екологічної політики, що реалізується у країнах - членах Європейського Союзу.

Впровадження системи управління екологічними ризиками в усіх сферах національної економіки сприятиме запобіганню катастроф техногенного та екологічного характеру.

Охорона вод. Основними джерелами забруднення вод є скиди з промислових об'єктів, неналежний стан інфраструктури водовідведення та очисних споруд, недотримання норм водоохоронних зон, змив та дренажування токсичних речовин із земель сільськогосподарського призначення.

Основні речовини, що призводять до забруднення, - сполуки важких металів, сполуки азоту та фосфору, нафтопродукти, феноли, сульфати, поверхнево-активні речовини. Останнім часом зростає забруднення медичними відходами та мікропластиком, яке на сьогодні не контролюється.

Забруднення вод призводить до виникнення різноманітних захворювань населення, зниження загальної резистентності організму і, як наслідок, до підвищення рівня загальної захворюваності, зокрема на інфекційні та онкологічні захворювання.

Діюча нині система моніторингу вод є неефективною та застарілою, не відповідає сучасним європейським стандартам.

Система державного управління у сфері охорони вод потребує невідкладного реформування і переходу до інтегрованого управління водними ресурсами за басейновим принципом.

Охорона земель і ґрунтів. Сучасне використання земельних ресурсів України не відповідає вимогам раціонального природокористування. Стан земельних ресурсів України близький до критичного.

Водною та вітровою ерозією уражені близько 57 відсотків території України, понад 12 відсотків території держави зазнають підтоплення.

За різними критеріями забрудненими є близько 20 відсотків земель України. Щороку фіксується майже 23 тисячі випадків зсувів. Унаслідок абразії руйнується до 60 відсотків узбережжя Азовського і Чорного морів та 41 відсоток берегової лінії дніпровських водосховищ. Більш як 150 тисяч гектарів земель порушені внаслідок гірничодобувної та інших видів діяльності. Кількість підземних і поверхневих карстопроявів становить близько 27 тисяч.

Причини виникнення такої ситуації мають комплексний характер та історичні передумови. Особливо слід відзначити порушення екологічно збалансованого співвідношення між категоріями земель, зменшення території унікальних степових ділянок, надмірну розораність території та порушення природного процесу ґрунтоутворення, використання недосконалих технологій в сільському господарстві, промисловості, енергетиці, транспортній та інших галузях господарства, орієнтацію на досягнення коротко- та середньострокових економічних вигод, ігноруючи природоохоронну складову та негативні наслідки у довгостроковій перспективі.

Охорона лісів. Лісистість становить 15,9 відсотка території України. Ліси на території держави розміщені нерівномірно, від 3,7 відсотка у Запорізькій до 51,4 відсотка у Закарпатській областях. Оптимальним, за європейськими рекомендаціями, є показник лісистості 20 відсотків, для досягнення якого необхідно створити більше двох мільйонів гектарів нових лісів

Основними причинами виникнення проблем у лісовій сфері є недосконалість системи управління та розвитку лісового господарства, відсутність правових та економічних механізмів, стимулювання запровадження природозберігаючих технологій, недосконалість податкової бази, а також нечіткість визначення правового статусу щодо управління землями під полезахисними лісовими смугами.

Відсутність системи фінансування лісогосподарської діяльності, особливо у східних і південних регіонах України, призвела до припинення робіт із створення захисних лісових насаджень на малопродуктивних і деградованих землях та невиконання попереджувальних протипожежних заходів у лісах, що підвищило ризик виникнення лісових пожеж, осередків шкідників і хвороб лісу, всихання лісів і погіршення екологічної ситуації.

Метою державної екологічної політики є досягнення доброго стану довкілля шляхом запровадження екосистемного підходу до всіх напрямів соціально-економічного розвитку України з метою забезпечення конституційного права кожного громадянина України на чисте та безпечне довкілля, впровадження збалансованого природокористування і збереження та відновлення природних екосистем.

Основними інструментами реалізації державної екологічної політики є:

– міжсекторальне партнерство та залучення заінтересованих сторін дасть змогу залучити до планування і реалізації політики усі заінтересовані сторони (органи державної влади та органи місцевого самоврядування, суб'єкти господарювання, приватний сектор, науковців, громадськість);

– інформування та комунікація - сприятимуть підвищенню рівня обізнаності громадськості про діяльність органів виконавчої влади у сфері охорони навколишнього природного середовища та ефективність впровадження ними нормативно-правових актів, стан навколишнього природного середовища та рівні його забруднення, принципи та методи сталого споживання і виробництва, захисту довкілля та дбайливого ставлення до живої природи.

ВИСНОВКИ ТА ПРОПОЗИЦІЇ

Отже, у представленій магістерській роботі досліджено особливості реалізації європейських програм і проектів в освітній сфері України.

У першому розділі магістерської роботи досліджено теоретичні засади й особливості реалізації Європейських програм та проектів в освітній сфері. Результати проведеного дослідження дозволяють стверджувати, що усі європейські країни мають деталізоване законодавство, яке стосується правового статусу, організації діяльності, фінансування, кар'єрного зростання в університетах і вищих навчальних закладах. Законодавство у сфері освіти в університетах в ЄС часто містить елементи, що мають взаємозв'язок з управлінням науковими дослідженнями і розробками, трансфером технологій, правом інтелектуальної власності, патентами тощо. Визначено, що найчастіше європейські університети належать до державного сектору, в якому активно впроваджується та розвивається модель набуття знань, що заснована на фундаментальних і прикладних дослідженнях. Визначено, що деякі країни мають приватні університети, які виконують дослідження поряд із державними університетами. Прикладами такої стратегії є Болгарія, Кіпр, Естонія, Угорщина, Італія, Латвія, Литва та Португалія. Румунія також має приватні університети, але їх фактичні результати дослідження є дуже низькими у порівнянні з їх колегами з державного сектору.

У другому розділі магістерської роботи проведено аналіз публічної діяльності Тернопільської загальноосвітньої школи I-III ступенів №10. Результати досліджень засвідчили, що головною метою діяльності навчального закладу є «забезпечення реалізації права громадян на здобуття повної загальної середньої освіти». Результати проведеного бюджетного аналізу дозволяють стверджувати, що загальна сума використаних коштів у динаміці 2017-2018 років зросла на 13,71%. Таке збільшення відбулося в значній мірі за рахунок зростання витрат на оплату та праці і нарахувань на заробітну плату (на 15,11%), продукти харчування (на 2,77%), оплату послуг

(на 25,88%), оплату комунальних послуг та енергоносіїв (на 7,12%), дослідження та розробки, окремі заходи розвитку по реалізації державних та регіональних програм (на 42,51%), інших видатків (на 116,28%). Таким чином, можемо зробити висновок, що доцільним є проведення процесу оптимізування витрат навчального закладу з метою забезпечення більш ефективного їх використання.

У третьому розділі представленої магістерської роботи проведено удосконалення процесів реалізації європейських програм і проектів у ЗОШ I – III ступенів №10. Зокрема перша проектна пропозиція спрямована на дослідження можливостей участі школи в Програмі «Демократична школа». Цю Програму реалізовує в Україні «Європейський центр імені Вергеланда» разом з «Міністерством освіти і науки України» та «Радою Європи».

З метою визначення місця, з якого ЗОШ №10 розпочне свою подорож у рамках Програми, а також для оцінки здійсненого поступу, було проведено оцінювання поточного рівня демократичного розвитку досліджуваного навчального закладу. Для цього було використано методологію «Інструмент демократичного розвитку школи», розроблену експертами Програми «Демократична школа». За цією методологією автором роботи було проведено опитування серед вчителів, батьків та учнів ЗОШ №10. Всього було опитано 30 осіб. У результаті аналізу були ідентифіковані наступні головні проблемні вузли в діяльності ЗОШ №10, які мають відношення до демократизації школи.

Друга проектна пропозиція спрямована на обґрунтування доцільності впровадження програми учнівської й учительської мобільності FLEX та TEA. Уряд Сполучених Штатів Америки також пропонує «Програму педагогічної майстерності та досягнень вчителів шкіл Євразії та Південної Азії», якою можуть скористуватися вчителі ЗОШ №10. На цю програму приймаються анкети від українських вчителів для участі у конкурсі на шеститижневе стажування у Сполучених Штатах Америки. Результати проведених досліджень дозволяють стверджувати, що сьогодні для ЗОШ №10 відкриваються унікальні можливості долучитися до проектів, які розробляють

учні з інших країн. Таким чином, можемо зазначити, що сьогодні існує багато програм та проектів, які допоможуть ЗОШ №10 розвиватися в напрямку демократичної освіти, бути прогресивним навчальним закладом та виховувати справжніх патріотів нашої країни.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Statistics & Analyses of Ukrainian Participation in HORIZON 2020 (updated after 274 calls). Institute of Fundamental Technological Research of the Polish Academy of Sciences. URL: https://ri-links2ua.eu/object/document/234/attach/Statistics___Analyses_of_Ukrainian_Participation_in_HORIZON_2020__updated_after_274_calls_.pdf (дата звернення 04.02. 2019).
2. Горизонт 2020: передова наука, лідерство в галузях промисловості та суспільні виклики. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/gorizont-2020> (дата звернення 12.02. 2019).
3. Cankaya S., Kutlu Ö., Sebecic E. The educational policy of European Union. Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 174. P. 886 – 893. URL: <https://www.sciencedirect.com> (дата звернення 18.02. 2019).
4. Equality of Opportunity: Expansion of European School Systems since the Second World War / Bernd Zymek // Problems and Prospects of European Education; Jurgen Schriewer (Editor). - Westport : Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2010. - P. 99-117.
5. Farrell J.A. Conceptualizing Education and the Drive for Social Equality / Joseph P. Farrell // Emergent Issues in Education. Comparative Perspectives; Robert F. Amove, Philip G. Altbach, Gali P. Kelly (Editors). - Albany, NY : State University of New York Press, 2012. - P. 107–122.
6. Orivel F. The Economics of Education: Incentives, Control of Costs, Allocation of Resources / Francois Orivel // Problems and Prospects of European Education; Jurgen Schriewer (Editor). - Westport, CT : Greenwood Publishing Group, Incorporated, 2010. - P. 118-142.
7. Benavot A. The Diversification of Secondary Education: School Curricula in Comparative Perspective / Aaron Benavot // IBE Working Papers on Curriculum Issues. - 2016. - No. 6. - 27 p.

8. EURYDICE. Lifelong Learning: the Contribution of Education Systems in the Member States of the European Union. Results of the EURYDICE Survey 2. - Brussels : European Eurydice Unit, 2010. - 156 p.
9. Матвієнко О. В. Стратегії розвитку середньої освіти у країнах Європейського Союзу : моногр. / О. В. Матвієнко. - К. : Ленвіт, 2005. - 381 с.
10. European Union. European Communities Commission. For a Community Policy on Education. Report by Henri Janne // Bulletin of the European Communities. Supplement. - 2013. - October. - 61 p.
11. European Union. White Paper on Education and Training. Teaching and Learning: Towards the Learning Society. COM (95) 590 final, 29 November 1995. - Brussels : European Commission, 1995. - 66 p.
12. Kallen D. Secondary Education in Europe: Problems and Prospects / Denis Kallen. - Strasbourg : Council of Europe Publishing, 1997. - 232 p.
13. Rancuel M. Guide to Secondary Education in France / Marc Rancuel. - Strasbourg : Council of Europe Press, 1995. - 64 p.
14. Singh J. Secondary Education in England / John Singh. - Strasbourg : Council of Europe Press, 1995. - 37 p.
15. Blunkett D. A Modern Social Dimension for Europe: Principles for Reform / David Blunkett, Alan Johnson. - London : Cabinet of Ministers. - 2015. - 9 p.
16. Schlotter M. The Future of European Education and Training Systems: Key Challenges and Their Implications. Analytical Report for the European Commission prepared by the European Expert Network on Economics of Education (EENEE) / Martin Schlotter, Guido Schwerdt, Ludger Wößmann. - Munich : EENEE, 2017. - 21 p.
17. Dahl B. Tensions between the European and the Nordic Dimension in Education with Particular Reference to Sweden / Bettina Dahl // Implementing European Union Education and Training Policy. A Comparative Study of Issues in Four Member States; Edited by David Phillips and Hubert Ertl. - Dordrecht : Kluwer Academic Publishers, 2013. - P. 87-113.

18. European Union. Council Conclusions on Reference Levels of European Average Performance in Education and Training (Benchmarks). Outcome of Proceedings. 7 May 2013. 8981/3. EDUC 83. - Brussels : Council of the European Union, 2013. - 7 p.

19. European Union. Progress towards the Lisbon Objectives in Education and Training. Indicators and Benchmarks 2018. - Brussels : Commission of the European Communities, 2018. - 231 p.

20. Програма підтримки освітніх реформ в Україні «Демократична школа»: веб-сайт. Горизонт 2020: передова наука, лідерство в галузях промисловості та суспільні виклики. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <https://www.schools-for-democracy.org/news/zaproshehnyya-do-uchasti-v-programi-2> (дата звернення 19.08. 2019).

21. The European Wergeland Centre : веб-сайт. URL: <http://ukr.theewc.org/Content/What-we-do/Demokratichna-shkola/Pro-Programu> (дата звернення 26.08. 2019).

22. Програма FLEX для школярів, які мріють побачити США. URL: <https://studway.com.ua/flex/> (дата звернення 26.08. 2019).

23. Угода про асоціацію з ЄС [Електронний ресурс]. – Режим доступу: [http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/ea/00_ukraineeu_association_agreement_\(body\).pdf](http://www.kmu.gov.ua/kmu/docs/ea/00_ukraineeu_association_agreement_(body).pdf).

24. Стратегія економічного і соціального розвитку України (2004–2015 роки) шляхом євро – пейської інтеграції [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.gov.lica.com.ua/b_text.php?base=1&id=200656&type=3.

25. Демидюк Ф. П. Общая краткая характеристика орамочных программах ЕС [Електронний ресурс] / Ф. П. Демидюк. – Режим доступу: <http://imo.kture.kharkov.ua/7rp/4.pdf>.

26. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського Союзу / Г. О. Андрощук, Р. Є. Еннан // Наука та інновації. – 2009. – Т. 5. – № 5. – С. 85–97.

27. Егоров и. Состояние научно-технологической сферы в странах Европейского Союза / и. Егоров. – К., 2001. – С. 4–5.

28. Шелюбская Н. Новые направления инновационной политики ЕС [Электронный ресурс] / Н. Шелюбская. – Режим доступа: http://vasilieva.narod.ru/12_4_03.htm.
29. Інновації у Європі / В. М. Троян // Наука та інновації. – 2005. – Т. 1. – № 3. – С. 120–123.
30. Новая европейская стратегия «Европа 2020» [Электронный ресурс]. – Режим доступа: <http://eulaw.ru/content/307>.
31. Горизонт-2020 – новая программа ЕС по исследованиям и инновациям. [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://europa.eu/rapid/press-release_memo-13-1085_en.htm.
32. Horizon-2020 – the Framework programme for Research and Innovation (2014–2020) [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://ec.europa.eu/research/csfr/index_en.cfm.
33. Європейський проект та Україна : монографія [Текст] / А. В. Єрмолаєв та ін. – Київ : НІСД, 2012. 192 с.
34. Клименко І.В., Ус І.В. Ризики європейського інтеграційного проекту: виклики та можливості для України. Київ : НІСД, 2015. 88 с.
35. Сушко О. Шенгенська зона турбулентності. Дзеркало тижня. 2011. – №13. 08 квітня. URL: http://gazeta.dt.ua/POLITICS/shengenska_zona_turbulentnosti.html (дата звернення 02.02. 2019).
36. Україна в координатах східного партнерства 2017-2010. Українська національна платформа форуму громадянського суспільства східного партнерства: веб-сайт. URL: http://eap-csf.org.ua/wp-content/uploads/2017/10/Report_Ukrainian.pdf (дата звернення 02.02. 2019).
37. Андрощук Г. О. Інноваційна політика Європейського Союзу. Наука та інновації. 2009. Т. 5. № 5. С. 85–97.
38. Statistics & Analyses of Ukrainian Participation in HORIZON 2020 (updated after 274 calls). Institute of Fundamental Technological Research of the Polish Academy of Sciences. URL: <https://ri-links2ua.eu/object>

/document/234/attach/Statistics___Analyses_of_Ukrainian_Participation_in_HORIZON_2020__updated_after_274_calls_.pdf (дата звернення 04.02. 2019).

39. Горизонт 2020: передова наука, лідерство в галузях промисловості та суспільні виклики. Міністерство освіти і науки України : веб-сайт. URL: <https://mon.gov.ua/ua/tag/gorizont-2020> (дата звернення 12.02. 2019).

40. Cankaya S., Kutlu Ö., Sebecic E. The educational policy of European Union. Social and Behavioral Sciences. 2015. Vol. 174. P. 886 – 893. URL: <https://www.sciencedirect.com> (дата звернення 18.02. 2019).

41. Участь України у програмах та агентствах ЄС. Представництво України при Європейському Союзі та Європейському Співтоваристві з атомної енергії: веб-сайт. URL: <https://ukraine-eu.mfa.gov.ua/ua/ukraine-eu/sectoral-dialogue/participation> (дата звернення 22.02. 2019).

42. Болонський процес у фактах і документах / Упор. : Степко М. Ф., Болюбаш Я. Я., Шинкарук В. Д., Грубінко В. В., Бабин І. І. – К. : Вид-во ТДПУ, 2006. – 52 с.

43. Гуляєва Н.М. Мобільність викладачів і студентів: проблеми та орієнтири / Н.М. Гуляєва // Матеріали VI щорічної міжнародної конференції «Розбудова менеджмент-освіти в Україні» (17–19 лютого 2005 р., м. Дніпропетровськ). – К. : Навч.-метод. центр «Консорціум із удосконалення менеджментосвіти в Україні», 2005. – С. 76–81.

44. Закон України «Про вищу освіту» від 1 лип. 2014 р. № 1556-VII [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1556-18>.

45. Постанова Кабінету Міністрів України від 12 серпня 2015 р. № 579 «Про затвердження Положення про порядок реалізації права на академічну мобільність» [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.kmu.gov.ua/control/ru/cardnpd?docid=248409199>.